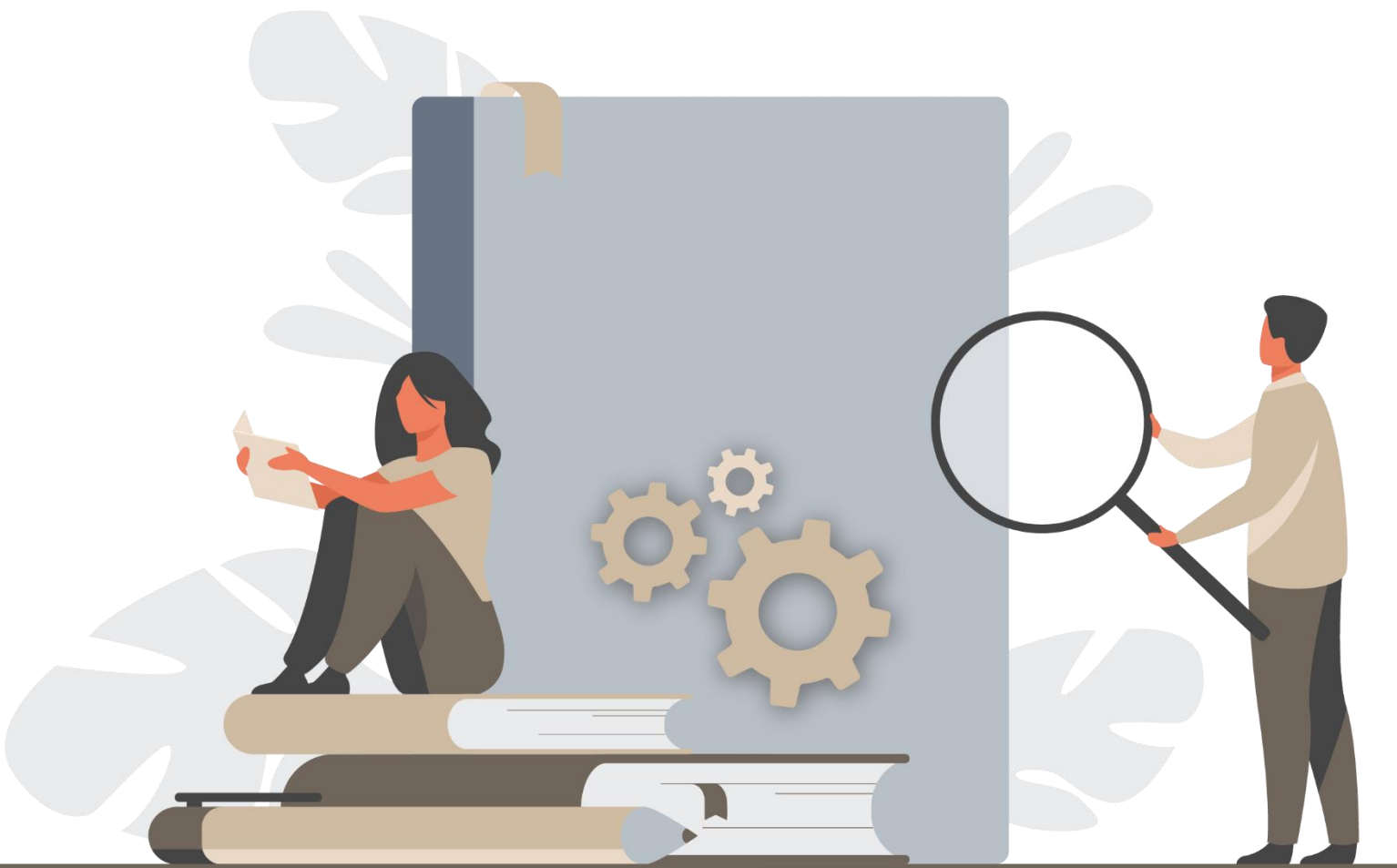

HULUMTIM MBI PERCEPTIMET, MENDIMET DHE QËNDRIMET MBI INTEGRIMIN NDËRETNIK DHE KOHEZIONIN NË ARSIMIN FILLOR DHE TË MESËM NË MAQEDONINË E VERIUT

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
AND HUMANITIES
SKOPJE

Република Северна Македонија
Министерство за образование и наука

Republika e Maqedonisë së Veriut
Ministria e Arsimit dhe Shkencës

PËRMBAJTJA

REZYME	3
HYRJE	10
Kontekst	10
Kudri teorik	11
Projekte për përmirësimin e integritimit ndëretnik në arsim	12
Masat sistematike	14
METODA: HULUMTIM SASIOR	16
Mostra e shkollave	16
Mostra e nxënësve	18
Mostra e mësuesve	21
Mostra e bashkëpunëtorëve dhe drejtorëve	22
Mostra e prindërve/kujdestarëve	23
Pyetësorët	24
Metoda e mbledhjes së të dhënave	25
METODA: HULUMTIM CILËSOR	25
Pjesëmarrësit në grupet e fokusit	25
Pyetje për diskutim dhe procedura e zbatimit	26
REZULTATET	27
1. Tregues i përgjithshëm i perceptimeve pozitive, mendimeve dhe qëndrimeve ndaj integritimit ndëretnik	28
2. Kontakti ndëretnik në shkollë	30
2.1. Takimet midis nxënësve nga komunitete të ndryshme etnike	30
2.2. Takimet midis nxënësve nga gjuhë të ndryshme mësimore në shkollat shumëgjuhëshe	33
2.3. Bashkëpunimi ndërmjet nxënësve nga komunitete të ndryshme etnike	41
2.4. Ndërveprimi midis mësuesve dhe ndërmjet bashkëpunëtorëve/drejtorëve profesionistë nga bashkësi të ndryshme etnike/gjuhë mësimore	47
2.5. Ndërveprimi midis mësuesve (bashkëpunëtorëve/drejtorëve profesionistë) dhe nxënësve nga bashkësi të ndryshme etnike/gjuhë mësimore	52
2.6. Ndërveprimi midis prindërve nga bashkësi të ndryshme etnike/gjuhë mësimore	55
2.7. Rezultatet e hulumtimit cilësor për kontaktet ndëretnike	58
3. Aktivitete bashkëpunuese me nxënës nga gjuhë të ndryshme mësimore	64
3.1. Realizimi i aktiviteteve të përbashkëta me nxënës nga gjuhë të ndryshme mësimore	64
3.2. Gatishmëria për të marrë pjesë në aktivitete të përbashkëta me nxënës nga gjuhë të ndryshme mësimore	74
3.3. Rezultatet e hulumtimit cilësor lidhur me aktivitetet e përbashkëta me nxënës nga gjuhë të ndryshme mësimore	77

4. Njohja e gjuhëve të bashkësive të tjera etnike	81
4.1. Të kuptuarit/të folurit e gjuhëve të komuniteteve të tjera etnike.....	81
4.2. Gjuhët që ata dëshirojnë të mësojnë.....	85
5. Komunitetet etnike në tekstet shkollore.....	88
5.1. Bashkësia etnike personale në tekstet shkollore	88
6. Klima shkollore për të mbështetur integrimin ndëretnik.....	96
6.1. Arsyet e armiqësive midis nxënësve nga komunitete të ndryshme etnike	96
6.2. Kontributi i mësimdhënësve dhe prindërve në njohjen e nxënësve me kulturën e bashkësive të tjera etnike	100
6.3. Mbështetje për socializimin "ndërgjuhësor" të nxënësve	103
6.4. Roli i shkollës në zhvillimin e marrëdhënieve pozitive ndëretnike	106
6.5. Rezultatet e hulumtimit cilësor në lidhje me klimën shkollore për integrim ndëretnik	110
7. Qëndrimi ndaj integritimit ndëretnik	115
REKOMANDIME	122
Rekomandimet pas rezultateve të fituara.....	122
Rekomandime të përgjithshme në lidhje me metodologjinë e hulumtimit.....	124
Shtojca 1: Lista e shkollave të përfshira në mostër	126
Shtojca 2: Dokumentet kombëtare	130

REZYME

Hulumtimi u krye me qëllim që të sigurohet vlerësim i perceptimeve, mendimeve dhe qëndrimeve mbi integrimin ndëretnik dhe kohezionin në arsimin fillor dhe të mesëm në Maqedoninë e Veriut pas zbatimit të të gjitha masave dhe aktiviteteve të ndërmarra për integrimin ndëretnik në arsimin fillor dhe të mesëm. Përveç kësaj, duke krahasuar rezultatet e marra me rezultatet e hulumtimit fillestar të kryer në vitin 2017, ky hulumtim gjithashtu ofron pasqyrë për ndryshimet e mundshme në perceptimet, mendimet dhe qëndrimet e të gjithë aktorëve në arsim në lidhje me çështjen.

Hulumtimi u krye duke aplikuar një pyetësor online të caktuar për një mostër kombëtare të nxënësve, prindërve, mësuesve, bashkëpunëtorëve dhe drejtorëve nga 104 shkolla fillore dhe 33 të mesme (njëgjuhëshe, dygjuhëshe ose tregjuhëshe) me mësim në gjuhën maqedonase, gjuhë shqipe, gjuhë turke, gjuhë serbe dhe/ose gjuhë boshnjake. Për të fituar një pasqyrë më të detajuar të disa treguesve të integrimit ndëretnik në arsim, u siguruan gjithashtu të dhëna cilësore të marra nga fokus grupet.

Nga analiza e të dhënave sasiore dhe cilësore të fituara nga hulumtimi, nxirren **KONKLuzionet** e mëposhtme në lidhje me treguesit për integrimin ndëretnik dhe kohezionin e përfshirë në hulumtim:

1. Tregues i përgjithshëm i perceptimeve pozitive, mendimeve dhe qëndrimeve ndaj integrimit ndëretnik

Perceptimi i përgjithshëm i integrimit ndëretnik midis të gjithë aktorëve ka ndryshuar. Mungesa e zmadhuar e perceptimeve pozitive midis mësuesve dhe bashkëpunëtorëve/drejtorëve profesionalë mund të interpretohet si rezultat i përvojës së fituar që i ndihmon ata të dallojnë situatën e dëshiruar nga situata reale në drejtim të integrimit ndëretnik në arsim. Përvoja më pozitive midis nxënësve ndoshta është për shkak të përvojës së tyre të drejtpërdrejtë ose të tërthortë që u tregon atyre se po zhvillohen aktivitete të afrimit ndëretnik që ata nuk mund t'i vlerësojnë për atë se sa kontribuojnë në promovimin e integrimit ndëretnik. Imazhi i prindërve me gjasë janë të ndikuar nga përvoja e fëmijëve të tyre.

2. Kontakti ndëretnik në shkollë

Të gjithë palët e interesuara në procesin arsimor përpiqen të tregojnë se ka edhe një përmirësim të kontaktit ndëretnik brenda shkollës, gjë që është veçanërisht interesante kur bëhet fjalë për shkollat njëgjuhëshe, ku prania e një numri simbolik të fëmijëve nga një komunitet tjetër etnik pasqyron

një ekzagjerim të rëndësishëm të numrit të kontakteve të listuara. Numri më i madh i kontakteve të raportuara nga nxënësit nga gjuha mësimore maqedonase (më shumë nga nxënësit e shkollave të mesme sesa nga nxënësit e shkollave fillore) është rezultat i heterogjenitetit më të madh etnik në klasat me gjuhën maqedonase të mësimin sesa në klasat me gjuhën shqipe të mësimin. Nga ana tjetër, shumë nxënës nga shkollat shumëgjuhëshe nuk përfitojnë nga mundësitë për kontakt me nxënës të një gjuhe tjetër mësimore që u ofrohet në shkollën ku ata mësojnë. Duket se marrëdhëniet ndëretnike midis nxënësve mund t'i atribuohen më shumë shoqërimit spontan jashtë shkollave sesa ndërveprimeve të krijuara në shkollë.

Mësimdhënësit nga shkollat njëgjuhëshe me gjuhë mësimore shqipe përfitojnë nga mundësia e ofruar nga prania e mësuesve, kryesisht maqedonas, të cilët ligjërojnë lëndën e gjuhës maqedonase për komunitetet e tjera, për ta portretizuar atë si një kontakt ndëretnik, megjithëse "bashkëpunimi" i ndërsjellë që rezulton është kryesisht i iniciuar nga nevoja për përkthim ose punë administrative. Mësuesit nga shkollat shumëgjuhëshe ose nuk kanë kontakte sepse punojnë fizikisht të ndarë nga njëri-tjetri, ose nuk kanë ndërveprim thelbësor edhe kur kanë takime të përditshme. Bashkëpunimi zhvillohet vetëm kur ata marrin pjesë në projekte të iniciuara nga jashtë.

Kontaktet ndëretnike të prindërve nga shkollat njëgjuhëshe nuk krijohen falë shkollës, por vetëm nëse e lejon mjedisi më i gjerë. Edhe pse prindërit nga shkollat shumëgjuhëshe deklarojnë se kanë kontakte me prindërit, fëmijët e të cilëve mësojnë në një gjuhë tjetër mësimore në të njëjtën shkollë, ata nuk i konsiderojnë kontakte të tilla të nevojshme jashtë takimeve formale në shkollë, ku "detyrohen" të takohen.

3. Aktivitete bashkëpunuese me nxënës nga gjuhë të ndryshme mësimore

Të gjithë palët e interesuara në procesin arsimor përpiqen të tregojnë se aktivitetet e përbashkëta (veçanërisht jashtëshkollore) zbatohen në shkollë me nxënës nga gjuhë të ndryshme mësimore, por diskutimi i drejtpërdrejtë me të gjithë palët e interesuara e relativizon këtë. Mësimdhënia e përbashkët dhe aktivitetet jashtëshkollore, edhe kur ekzistojnë, zakonisht nuk janë afatgjata, veçanërisht në shkollat njëgjuhëshe, ku ato reduktohen në takime të njëhershme. Edhe në shkollat shumëgjuhëshe, aktivitetet e përbashkëta nuk sigurojnë ndërveprim thelbësor ndëretnik/ndërgjuhësor dhe nuk kontribuojnë në zhvillimin e marrëdhënieve të qëndrueshme midis nxënësve që kanë marrë pjesë në aktivitete të tilla. Për shembull, kur me aktivitete të përbashkëta jashtëshkollore nënkuptohen aktivitete sportive, ajo që ndodh në realitet, veçanërisht në takime jashtëshkollore, janë garat midis ekipeve etnikisht homogjene, gjë që është kundër-produktive për

zhvillimin e integritit ndëretnik. Ose, ajo që konsiderohet si një ekskursion ose shëtitje e përbashkët, më së shpeshti vlen për të shkuar në të njëjtën ditë në të njëjtin vend, pa kontakte të strukturuar gjatë ngjarjeve.

Megjithëse si nxënësit, prindërit, mësuesit dhe udhëheqja e shkollës shprehin një gatishmëri të lartë për të marrë pjesë në aktivitete të përbashkëta, kjo në përgjithësi nuk përkon me sjelljen e tyre aktuale të jetës reale në shkolla. Nëse nuk ka faktorë të jashtëm që i “detyrojnë” ata në aktivitete të përbashkëta, të gjitha palët e interesuara përdorin injorancën e gjuhës së tjetrit si pengesën kryesore, megjithëse ndonjëherë ata citojnë mësimin e gjuhës së tjetrit si një përfitim të pjesëmarrjes në aktivitete të përbashkëta. Nxënësit dhe mësuesit e gjuhës shqipe të mësimdhënies në përgjithësi preferojnë aktivitete të përbashkëta me nxënësit e gjuhës maqedonase të mësimdhënies, ndryshe nga shumica e nxënësve dhe mësuesit të gjuhës maqedonase të mësimdhënies të cilët u japin përparësi aktiviteteve të përbashkëta me nxënësit e gjuhëve të tjera të mësimdhënies, në vend të shqipes.

4. Njohja e gjuhëve të bashkësive të tjera etnike

Pjesëmarrësit maqedonas konfirmojnë se ata janë relativisht mirë me gjuhët e lidhura (gjuhën serbe dhe boshnjake), dhe se pothuajse të gjithë as nuk kuptojnë dhe as nuk flasin shqip, dhe madje edhe më e rëndësishmja, nuk tregojnë interes për ta mësuar atë (e cila është veçanërisht e theksuar në mesin e nxënësve maqedonas). Situata nuk ka ndryshuar që nga hulumtimi i vitit 2017.

Nxënësit shqiptarë që flasin rrjedhshëm- gjuhën maqedonase janë në numër të parëndësishëm në krahasim me ata që e kuptojnë pak ose nuk mund ta përdorin fare. Trendi i rënies së mundësisë së përdorimit të gjuhës maqedonase është rritur në pesë vitet e fundit, gjë që konfirmohet nga gjetja se nxënësit aktualë të shkollave të mesme shqiptare e kuptojnë atë më shumë sesa nxënësit e shkollave fillore shqiptare.

Shumica e mësuesve shqiptarë e kuptojnë mirë maqedonishten, megjithëse jo të gjithë mund ta flasin atë rrjedhshëm. Mësuesit shqiptarë gjithashtu kanë parë një rënie të njohurive të tyre për gjuhën maqedonase, e cila është konfirmuar për pesë vitet e fundit.

5. Komunitetet etnike në tekstet shkollore

Pjesëmarrësit maqedonas janë të kënaqur me përfaqësimin e bashkësisë së tyre etnike të shfaqur nga tekstet shkollore, ndryshe nga shumica dërrmuese e pjesëmarrësve shqiptarë që e gjejnë bashkësinë e tyre etnike të përfaqësuar në mënyrë joadekuate. Pakënaqësia me tekstet shkollore për shkak të përfaqësimit joadekuat, por edhe për shkak të favorizimit ndaj të tjerëve (me shumë gjasa maqedonasit), jo vetëm që është më e përhapur në mesin e mësuesve dhe nxënësve shqiptarë që mësojnë /punojnë në shkollat e mesme, por është përforcuar në pesë vitet e fundit. Shumë nga pjesëmarrësit maqedonas dhe shqiptarë janë në të njëjtën linjë kur pretendojnë se komuniteti i tyre etnik përmendet më rrallë në tekstet shkollore sesa me komunitetet e tjera etnike.

6. Klima shkollore për të mbështetur integrimin ndëretnik

Paragjykimet (edhe më shumë tani se pesë vjet më parë), pasuar nga dallimet në gjuhë dhe zakone (në një masë më të vogël), janë arsytet më të përmendura për armiqësi ndëretnike (grindje, zënka, etj.), me përgjegjësinë më të madhe për këtë i atribuohet mediave. Fakti që pjesëmarrësit e tjerë në procesin arsimor (mësuesit, udhëheqja, bashkëmoshatarët) nuk deklarojnë arsye për armiqësi nuk amnistion shkollën nga përgjegjësia për kushte të tilla, duke qenë se ajo trajton pa sukses paragjykimet dhe dallimet kulturore në një mënyrë të përshtatshme.

Mësuesit argumentojnë se ata kryesisht vënë në dukje ngjashmëritë e kulturave të bashkësive të tjera etnike me kulturën e tyre, megjithëse nxënësit nuk pajtohen plotësisht. Nxënësit e shkollave të mesme pohojnë se mësuesit shmangin të flasin për komunitetet e tjera etnike, dhe nxënësit nga klasat/shkollat e gjuhës shqipe madje theksojnë se mësuesit e tyre theksojnë realitetet kulturore. Në pesë vitet e fundit, mësuesit janë bërë më të vetëdijshëm se theksimi i ngjashmërive kulturore është i rëndësishëm për promovimin e marrëdhënieve ndëretnike.

Shumica e mësuesve, veçanërisht nga shkollat shumëgjuhëshe, inkurajojnë nxënësit e tyre të shoqërohen me nxënës nga një gjuhë tjetër mësimore. Kjo pretendohet nga mësuesit dhe konfirmohet nga nxënësit. Megjithatë, mbështetja për miqësinë "ndërgjuhësore" që nxënësit e shkollave fillore tani marrin është më pak e theksuar sesa ajo që merrnin pesë vjet më parë. Prindërit gjithashtu japin mbështetje, të cilët theksojnë se shembujt personalë janë modeli më i mirë për fëmijët e tyre dhe se atë që shkolla nuk e arrin në atë plan, ata e kompensojnë duke përfshirë fëmijët e tyre në aktivitete shtesë me grupe etnike heterogjene jashtë shkollës (p.sh. shkolla e muzikës, qendrat e gjuhëve të huaja).

Mësuesit, më shumë se nxënësit, dhe më shumë në këtë hulumtim sesa në të kaluarën, pretendojnë se shkolla e tyre është e përkushtuar për të promovuar në mënyrë aktive marrëdhëniet ndëretnike. Megjithatë, kur ata duhet të deklarojnë se çfarë po bëhet në mënyrë specifike në shkollë për ta arritur këtë, rrallë marrin përgjigje specifike. Sipas deklaratave të prindërve, tregues i angazhimit të shkollës është organizimi i aktiviteteve të përbashkëta me nxënës të gjuhëve të ndryshme mësimore.

7. Qëndrimi ndaj integrimit ndëretnik

Të gjithë aktorët kanë një qëndrim pozitiv ndaj integrimit ndëretnik. Qëndrimi i mësuesve, bashkëpunëtorëve/drejtorëve profesionistë dhe prindërve nga shkollat shumëgjuhëshe është më pozitiv sesa qëndrimi i atyre nga shkollat njëgjuhëshe. Vetëm nxënësit nga të dy llojet e shkollave nuk ndryshojnë ndjeshëm në qëndrim, pavarësisht tendencës që nxënësit e shkollave të mesme nga shkollat njëgjuhëshe të kenë një qëndrim më pozitiv sesa ata që mësojnë në shkolla shumëgjuhëshe.

Ndër të gjitha palët e interesuara, qëndrimi më pozitiv ndaj integrimit ndëretnik vihet re në të njëjtin tregues: për nxënësit dhe prindërit, është shoqërimi me nxënës nga një gjuhë tjetër mësimore, për mësuesit, bashkëpunëtorët profesionistë dhe drejtorët, për të bashkëpunuar me kolegët që punojnë në një gjuhë tjetër mësimore.

Nga gjetjet e hulumtimit dalin **REKOMANDIMET** e mëposhtme të paraqitura më poshtë së bashku me masat e propozuara për zbatimin e tyre.

1. Rritja e numrit të nxënësve nga një gjuhë mësimore që kanë kontakte me nxënës nga gjuhë të tjera mësimore

Në shkollat shumëgjuhëshe:

- Heqja e barrierave fizike që parandalojnë kontaktet midis nxënësve nga gjuhë të ndryshme mësimore – përfundimi i praktikës së ndryshimit dhe organizimit të hapësirës sipas gjuhës së mësimimit (përfundim mund të bëjnë vetëm shkollat ku mësimi në një nga gjuhët zhvillohet në një objekt të veçantë, si në rastin e shkollave të rretheve)
- Organizimi dhe zbatimi i një numri të madh aktiviteteve të përbashkëta që do të përfshijnë shumicën e nxënësve nga shkolla.

- Të gjitha aktivitetet e përbashkëta një herë dhe afatshkurtra (daljet/ekskursionet, ngjarjet, veprimet, punëtoritë, garat sportive) realizohen me nxënës nga të gjitha gjuhët mësimore të përfaqësuara në shkollë.
- Realizimi i klasave të përbashkëta, projekteve kërkimore dhe aktiviteteve jashtëshkollore.

Në shkollat njëgjuhëshe:

- Organizimi i një numri të madh vizitash në një shkollë partnere njëgjuhëshe me mësim në një gjuhë tjetër (mbajtja e punëtorive dhe veprimeve të përbashkëta, aktivitete sportive me pjesëmarrës "të përzier")
- Përdorimi i komunikimit në internet për aktivitete të përbashkëta me nxënësit nga një shkollë partnere njëgjuhëshe

2. Zbatimi i aktiviteteve të përbashkëta që ofrojnë ndërveprim thelbësor

- Të gjitha aktivitetet e përbashkëta zbatohen në lidhje me kriteret e mëposhtme: përfshijnë grupe të balancuara gjuhësore që bashkëpunojnë në arritjen e një qëllimi të përbashkët/arritjen e një produkti të përbashkët.
- Shumica e aktiviteteve të përbashkëta janë më të gjata dhe zbatohen përmes takimeve të rregullta gjatë gjithë semestrit - për shkollat shumëgjuhëshe ose shkollat fqinje njëgjuhëshe me prani fizike ose për shkollat partnere njëgjuhëshe bazuar në një model hibrid (pjesë gjatë vizitës dhe pjesë përmes komunikimit në internet)
- Përgjashtimisht, shkollat partnere që janë fizikisht larg njëra-tjetrës zbatojnë aktivitete afatshkurtra në përputhje me kriteret për aktivitete të përbashkëta efektive

3. Forcimi i bashkëpunimit profesional midis mësuesve nga gjuhë të ndryshme mësimore

- Shumica e trajnimeve për zhvillim profesional organizohen me mësimdhënës që punojnë në gjuhë të ndryshme mësimore
- Në shkollat shumëgjuhëshe, të gjitha aktivitetet profesionale punojnë me mësues nga të gjitha gjuhët e përfaqësuara në shkollë
- Planifikimi i zbatimit të aktiviteteve të përbashkëta me nxënësit bëhet nga mësimdhënësit e gjuhëve mësimore në të cilat nxënësit janë të përfshirë në aktivitetet e përbashkëta
- Mësuesit që japin mësim në gjuhë të ndryshme mësimore (shkolla shumëgjuhëshe dhe njëgjuhëshe) shkëmbejnë plane vjetore, javore dhe mësimore (përfshirë skenarët e klasës)

4. Përfshirja e prindërve në aktivitete të përbashkëta me nxënës nga gjuhë të ndryshme mësimore

- Shkollat organizojnë punëtori për aspekte të ndryshme të integritit ndëretnik me prindër nga gjuhë të ndryshme mësimore
- Prindërit nga bashkësi të ndryshme etnike marrin pjesë në planifikimin dhe/ose zbatimin e aktiviteteve të përbashkëta me nxënës nga gjuhë të ndryshme mësimore

5. Rritja e aftësisë për të mësuar gjuhët lokale në nivel shkolle

- Ngritja e vetëdijes për nevojën e njohjes së gjuhës maqedonase (të kuptuarit dhe të folurit) nga nxënësit që mësojnë gjuhë të tjera mësimore
- Krijimi i vetëdijes për nevojën për të mësuar shqip në mesin e nxënësve të gjuhës maqedonase, veçanërisht në shkollat e vendosura në komuna me një përfaqësim të konsiderueshëm të komunitetit etnik shqiptar
- Krijimi i mundësive për mësimin e shqipes në shkollat njëgjuhëshe në maqedonisht (sigurimi i një mësuesi dhe kushte të tjera për realizim)

6. Përfshirja e parimit të multikulturalizmit/interkulturalizmit në tekstet shkollore dhe materialet e tjera mësimore

- Vendosja e kriterëve për përfshirjen e parimit të multikulturalizmit/interkulturalizmit në tekstet shkollore dhe materialet e tjera mësimore
- Vlerësimi i teksteve shkollore në drejtim të respektimit të atij parimi – duke përfshirë të gjitha komunitetet etnike, duke i shfaqur ato në mënyrë dinjitoze dhe duke promovuar ndërveprimin midis tyre

HYRJE

Për të siguruar një qasje sistematike për të vlerësuar shkallën e zbatimit të të gjitha masave dhe aktiviteteve të ndërmarra për integrimin ndëretnik dhe kohezionin në arsimin fillor dhe të mesëm në Maqedoninë e Veriut, Ministria e arsimit dhe shkencës në fund të vitit 2022 e zbatoi, ***për herë të dytë, Hulumtimin mbi perceptimet, opinionet dhe pikëpamjet mbi Integrimin Ndëretnik dhe Kohezionin në arsimin fillor dhe të mesëm në Maqedoninë e Veriut.***

Hulumtimi u krye nga Instituti i shkencave sociale dhe humane – Shkup, në bashkëpunim me ekspertë të jashtëm, me iniciativë dhe me mbështetjen e Misionit të OSBE-së në Shkup, dhe me kërkesë të Ministrisë së Arsimit dhe Shkencës.

Hulumtimi u krye në një mostër kombëtare të nxënësve, mësuesve, prindërve, bashkëpunëtorëve profesionistë dhe drejtorëve të shkollave fillore dhe të mesme, në gjuhën maqedonase, shqip, turqisht, serbisht dhe gjuhën boshnjake, në mënyrë që të vlerësohen perceptimet dhe qëndrimet e aktorëve përkatës në arsim në lidhje me integrimin ndëretnik në arsim.

I njëjti hulumtim u krye për herë të parë në vitin 2017 nga Misioni i OSBE-së, në mbështetje të Grupit të atëhershëm të punës për arsimin e integruar në kuadër të Ministrisë së arsimit dhe shkencës. Hulumtimi në atë kohë synonte të siguronte të dhëna fillestare për të monitoruar nivelin e integritit ndëretnik në arsim. Kjo lejon, duke përsëritur hulumtimin çdo 3 deri në 4 vjet, të monitorohen ndryshimet e mundshme duke krahasuar disa tregues të marrëdhënieve ndëretnike në arsim në vend.

Hulumtimi i vitit 2022 bazohet në hulumtimin fillestar të vitit 2017, por përveç analizave më të hollësishme të situatës, ai prezanton edhe të dhëna cilësore të marra përmes grupeve të fokusit. Këto të dhëna ofrojnë një pasqyrë më të detajuar të situatës në lidhje me disa tregues të integritit ndëretnik në arsim.

Pritet që rekomandimet që dalin nga rezultatet e hulumtimit të përdoren si relevante për planifikimin e programit të Ministrisë së Arsimit dhe Shkencës dhe të gjitha institucioneve që merren me integrimin ndëretnik në arsim, dhe në veçanti për planifikimin e aktiviteteve të ardhshme që synojnë forcimin e kohezionit social përmes sistemit arsimor. Gjithashtu, duke "matur" perceptimet dhe qëndrimet mbi integrimin ndëretnik, do të sigurohet baza për ndjekjen e Planit të Ministrisë së Arsimit dhe Shkencës për matjen e performancës së aktiviteteve të zbatuara për arsimin e integruar që rrjedhin nga Strategjia për Arsimin e Integruar. Krahasimi me rezultatet e matjeve të përsëritura në të ardhmen do të tregojë se cilat janë efektet e iniciativave dhe projekteve të zbatuara nga Ministria e arsimit dhe shkencës, si dhe nga një numër organizatash partnere.

Kontekst

Sistemi arsimor në Maqedoninë e Veriut, në përputhje me statusin e vendit kandidat për anëtarësim në Bashkimin Evropian, është i strukturuar në një mënyrë që pasqyron angazhimet kryesore, tendencat dhe standardet e qenësishme në Zonën arsimore evropiane (European Educational Area ose EEA). Parimet e të mësuarit gjatë gjithë jetës (life long learning, zakonisht shkurtuar LLL) janë të

ngulitura në të gjitha dokumentet strategjike dhe reformuese, politikat e shtetit dhe sektorin e arsimit, të renditura më poshtë. Rrjedha në të gjitha nivelet e arsimit mundësohet nga pjesëmarrja aktive e vendit në programet e arsimit të BE-së, kryesisht programi Erasmus+.

Vetëqeverisja lokale e decentralizuar dhe sa më e fuqishme është një nga angazhimet kushtetuese të shtetit, brenda së cilës arsimi fillor dhe i mesëm janë në kompetencë të vetëqeverisjes lokale. Përveç përfitimeve, decentralizimi ka edhe sfidat e veta, që është afërsia e komuniteteve etnike dhe kulturore-gjuhësore në mjediset e saj me pak ndërveprim të ndërsjellë. Prandaj, në fillim të këtyre proceseve reformuese, Komisioneri i Lartë i OSBE-së për Pakicat Kombëtare, Vollebek, në vitin 2009 ngriti çështjen e integritimit etnik, me vëmendje të veçantë ndaj proceseve integruese ndëretnike në arsimin fillor.¹ Në këtë kuptim, një dokument themelor si për rajonin ashtu edhe për vendin është Udhëzimet e Lubjanës që komisionari i lartë promovoi në vitin 2019.² Sistemi arsimor kërkon të jetë gjithëpërfshirës jo vetëm i grupeve të pakicave etnike, por edhe i formave të tjera të pakicave, siç janë nxënësit me nevoja të veçanta dhe gama më e gjerë e komuniteteve të marginalizuara në përgjithësi.

Kuadri teorik

Studimet me ndikim të lartë të rëndësishëm për temën e marrë parasysh në interpretimin e të dhënave tregojnë se as edhe prania e nxënësve në të njëjtën klasë dhe as përfaqësimi (diskursive dhe përfaqësuese) në përmbajtjen e programeve mësimore nuk janë të mjaftueshme për integrimin ndëretnik. Ajo që shkollat mund të bëjnë është kryesisht të inkurajojnë komunikimin, të flasin për ngjashmëritë dhe dallimet midis grupeve të ndryshme etnike dhe inkurajimin përmes iniciativave joformale të miqësisë më të madhe dhe ndërtimit të miqësisë përtej vijave etnike.³ Përveç këtij depërtimi, natyrisht, vetë prania e të njëjtës hapësirë, ndërveprimi më themelor është parakusht për integrim më të madh, por qasja e mësuesve, si ndaj përmbajtjes ashtu edhe ndaj ndërveprimit me nxënësit mbetet vendimtare.⁴⁵ Prandaj, të dhënat që komentojmë këtu, të marra në bazë të pyetësorëve të përpiluar më parë dhe të ndriçuara nga njohuri shtesë nga fokus grupet, duhet të kuptohen si një pasqyrë e situatës në nivelin e parakushteve. Qëndrimi aktiv i mësuesve dhe shkëmbimi interaktiv i temës midis mësuesve dhe nxënësve, i cili është një mjet prioritar i integritimit ndëretnik sipas literaturës teorike moderne, nuk mund të paraqitet në asnjë mënyrë (sepse mjetet kërkimore nuk e lejonin këtë). Aryn Bloodworth, në studimin e saj Edukativ (de)segregacioni në Maqedoninë e Veriut:

¹ Knut Vollebæk, *Integrated Education: A Way Forward for Multi-Ethnic Societies* (Publisher Organization for Security and Co-operation in Europe Date 30 January 2009), në dispozicion në <https://www.osce.org/hcnm/35982>, ndryshuar më 17 prill 2023.

² "Ljubljana Guidelines on Integration of Diverse Societies" in Ljubljana, 7 November 2012.

³ Jeanine Grütter et al. *Beyond Ethnic Diversity: The Role of Teacher Care for Interethnic Relations*, *Front. Educ.*, 20 January 2021, *Sec. Educational Psychology*, Volume 5 - 2020 | <https://doi.org/10.3389/feduc.2020.586709>

⁴ Jochem Thijs and Maykel Verkuyten, *School ethnic diversity and students' interethnic relations*, *British Journal of Educational Psychology* (2014), 84, 1–21 © 2013, The British Psychological Society.

⁵ Loader, R., Hughes, J., Petroska Beshka, V. & Tomovska Misoska, A. (2018). *Developing Social Cohesion through Schools in Northern Ireland and the Former Yugoslav Republic of Macedonia: A Study of Policy Transfer*, *Journal on Education in Emergencies*, 4 (1) 114-140

Kryqëzimi i politikave, shkollave dhe individëve të botuar në *European Educational Research Journal* (Vëllimi 19, Numri 4), konkludon se politikat e integritit në Maqedoninë e Veriut, pavarësisht qëllimeve të mira, në të vërtetë arrijnë të kundërtën: ato përjetësojnë ndarjen dhe segregim reciprok. Pavarësisht nëse pajtohemi me gjykatën e Bladsuort, është e rëndësishme të kemi parasysh se literatura akademike me rëndësi të lartë ka një qëndrim kritik ndaj politikave tona dhe, për t'i përmirësuar ato, ndoshta duhet të hartohet lloji i duhur i pyetësorëve që do të ndriçojnë këto "pika të verbra" që marrim nëse e zvogëlojmë veten në kërkime thjesht sasiore.

Projekte për përmirësimin e integritit ndëretnik në arsim

Duke marrë parasysh përbërjen multietnike të shtetit me popullsi me prejardhje të ndryshme etnike, kulturore, gjuhësore dhe fetare, themelimi dhe zhvillimi i arsimit të integruar ka qenë një sfidë që nga pavarësia e shtetit e deri më sot.

Ndër përpjekjet e para për të futur arsimin e integruar ndëretnik është puna e kopshteve dygjuhëshe maqedonase-shqiptare – Mozaiku. Projekti filloi në vitin 1998, i zbatuar nga organizata amerikane Search for Common Ground, dhe më vonë u miratua nga Ministria e punës dhe politikës sociale dhe Ministria e arsimit dhe shkencës. Ky model i arsimit parashkollor të integruar (fëmijët e moshës 3 deri në 6 vjeç) u zgjerua me grupe të reja fëmijësh nga bashkësi të tjera të ndryshme etnike (maqedonase-serbe dhe maqedonase-turke) dhe ende zbatohet në disa kopshte në disa qytete të vendit. Baza e këtij modeli është qëndrimi dhe mësimi i përbashkët në grupe të përzieria kulturore/gjuhësore në kopsht, të përbërë nga fëmijë nga dy bashkësi etnike që flasin gjuhën e tyre amtare.

Numri më i madh i iniciativave dhe aktiviteteve për arsimim të integruar ndodhin pas konfliktit të vitit 2001. Në shkolla, projektet zbatohen nga donatorë të ndryshëm të cilët pjesërisht kanë një qëndrueshmëri të caktuar në sistem ose bëhen shembull i hartimit sistematik të qasjeve dhe zgjidhjeve të caktuara për arsimin e integruar. Kështu, aktivitetet e programit *Shkollë sipas nevojave të fëmijës* e mbështetur nga UNICEF u përdorën si një nga themelet për zhvillimin e Konceptit të arsimit fillor nëntëvjeçar në vitin 2007. Ky program merr parasysh të gjitha aspektet e arsimit të fëmijëve, duke përfshirë respektimin e të drejtave të fëmijëve dhe multikulturalizmin.

Në vitin 2007, u pilotua edhe modeli i Qendrës së dialogut Nansen për arsim të Integruar që nxit dhe ushqen vlerat multietnike në arsim. Që atëherë, Nansen ka krijuar një model arsimor të integruar dhe ka krijuar një qendër trajnimi për arsimin ndërkulturor. Në kuadër të aktiviteteve të qendrës, u

trajnuan mësimdhënës nga shkollat fillore dhe të mesme, mësimdhënës të ardhshëm nga fakultetet pedagogjike dhe u përgatitën manuale për zbatimin e programeve të edukimit ndërkulturor.

Ministria e arsimit, me mbështetjen e USAID-it, dhe në zbatimin e Qendrës maqedonase për edukim qytetar, zbatoi dy projekte të mëdha në periudhën 2011-2017 - Projektin për integrimin ndëretnik në arsim dhe 2017-2022 - Projektin për integrimin ndëretnik të të rinjve në arsim.

Me projektin e parë, u bë një përpjekje për të rritur ndërgjegjësimin për rëndësinë e integritit ndëretnik sepse konsiderohet të jetë jetik për stabilitetin e ardhshëm të vendit dhe anëtarësimin e tij në Bashkimin Evropian. Mësuesit, drejtorët e shkollave dhe bordet shkollore u pajisën me aftësitë e nevojshme për të punuar në një mjedis multietnik, për të ofruar ndihmë në parandalimin e ndarjeve me bazë etnike në shkollat dhe komunitetet e tyre dhe për të krijuar kushte që promovojnë integrimin etnik. Në kuadër të komponentës *Shkollat Model*, u pilotuan një sërë qasjesh të aktiviteteve të përbashkëta me grupe të përziera etnike/gjuhësore të nxënësve dhe modele të zhvilluara të praktikave të mira që mund të zbatohen në shkollat njëgjuhëshe dhe shumëgjuhëshe me qëllim të përmirësimit të integritit ndëretnik në arsim. Si pjesë e projektit, mbi 900 mësimdhënës dhe nxënës u trajnuan për përdorimin e qasjes multimediale në krijimin e përmbajtjes që promovon integrimin ndëretnik, ndërsa 433 mësimdhënës – anëtarë të Ekipeve për Integrim Shkollor (TUI) u trajnuan për prezantim efektiv publik. Ekipeve për Integrim Shkollor (EISh) u krijuan në të gjitha shkollat fillore dhe të mesme (436). U trajnuan 2,433 përfaqësues të EISh dhe 434 përfaqësues të shërbimeve të shkollave profesionale nga 387 shkolla për punë në integrimin ndëretnik, si dhe 160 mësimdhënës për kryerjen e aktiviteteve të përbashkëta sportive të nxënësve dhe lojërave argëtuese, të organizuara në 38 shkolla fillore në 37 komuna. Në aktivitete morën pjesë mbi 1,800 nxënës. U krijuan 395 partneritete midis shkollave në vend dhe u dhanë grante të vogla për aktivitete të përbashkëta shkollore për 218 shkolla dhe u organizuan rreth 1,000 aktivitete të përbashkëta të nxënësve. U rinovuan një numër shkollash për t'i nxitur të marrin pjesë në aktivitetet e integritit ndëretnik.

Projekti i dytë, veçanërisht përmes *Forcimit të kohezionit ndëretnik në sistemin arsimor*, krijoi mundësi për bashkëpunim midis shkollave nga komuna të ndryshme për të promovuar kohezionin etnik midis të rinjve. U organizuan më shumë se 4,400 aktivitete të përbashkëta studentore dhe iniciativa rinore siç janë klasat e përbashkëta mësimore, seksionet e përbashkëta, aktivitetet e partneritetit, veprimet rinore, punëtoritë kreative dhe prezantimet publike. Në partneritet me 46 komuna të zgjedhura, janë zhvilluar politika dhe strategji lokale në lidhje me integrimin ndëretnik në arsim dhe pjesëmarrjen e të rinjve për të siguruar mobilizimin e burimeve dhe qëndrueshmërinë lokale. Me qëllim të përmirësimit të cilësisë së aktiviteteve të integritit ndëretnik në shkolla, janë

organizuar aktivitete në partneritet me Komisionin për Integrim Ndëretnik në arsim në Ministrinë e arsimit dhe shkencës, së bashku me Inspektoratin shtetëror të arsimit, janë rishikuar dhe përmirësuar treguesit për cilësinë e punës shkollore, janë përmirësuar kompetencat e mësuesve për kryerjen e klasave të përbashkëta mësimore, dhe janë zhvilluar aftësitë e nxënësve për integrimin ndëretnik dhe pjesëmarrjen e të rinjve përmes pjesëmarrjes në veprimet rinore. Janë zhvilluar Standarde për arsimin ndërkulturor për arsimin fillor. Përveç kësaj, MASH miratoi Standardet për arsimin ndërkulturor në arsimin e mesëm.

Fondacioni për fëmijë Pestaloci në periudhën 2010-2022 ka punuar në *projektin Forcimi i bashkëpunimit multietnik në komuna*. Në dymbëdhjetë vitet e fundit, institucionet arsimore dhe 27 shkolla fillore nga nëntë komuna në të gjithë vendin janë përfshirë për të forcuar kohezionin ndëretnik në shkolla. 55,167 nxënës morën pjesë në aktivitete të përbashkëta ndërkulturore dhe klasa të rregullta dhe të përbashkëta dhe më shumë se 7,130 mësues morën pjesë në aktivitete të ndryshme të rregullta dhe jashtëshkollore, duke forcuar kompetencat e tyre ndërkulturore. Shkëmbime ndërkulturore u organizuan gjithashtu në Trogen, Zvicër, duke përfshirë më shumë se 415 nxënës dhe 60 mësues nga komunitete të ndryshme etnike nga vendi.

Masat sistematike

Në periudhën midis dy hulumtimeve, u miratua Koncepti për arsim fillor (2021), i cili prezantoi interkulturalizmin/multikulturalizmin si një nga parimet kryesore që duhet të zbatohet në të gjitha sferat e arsimit fillor. Aty përshkruhen të gjitha mënyrat e mundshme në të cilat shkollat, burimet e mësimdhënies dhe mësimdhënies mund të kontribuojnë në sigurimin e integritetit ndëretnik. Ky parim është ngulitur në Standardet kombëtare për arritjet e nxënësve në fund të arsimit fillor, respektohet në krijimin e programeve mësimore dhe pritet të respektohet në përgatitjen e teksteve shkollore. Për më tepër, dokumentet shoqëruese të Konceptit (siç është Udhëzuesi për lëndët e lira) shpjegojnë se si të zbatohet dhe organizohet mësimdhënia e përbashkët me nxënësit që mësojnë në gjuhë të ndryshme mësimore. Në programin mësimor sipas Konceptit, parashikohet që komunat shumëgjuhëshe të ofrojnë mësimin e gjuhës shqipe (dhe nganjëherë gjuhës turke) nga klasa e 4-të deri në klasën e 9-të, pra gjuhën shqipe nga klasa e 6-të deri në klasën e 9-të për të gjithë nxënësit që nuk mësojnë në gjuhën shqipe të mësimin. Kjo do të thotë se për arsimin fillor ekziston një bazë ligjore për marrjen e të gjitha masave që çojnë në përmirësimin e integritetit ndëretnik. Ajo që mungon ende është monitorimi i zbatimit të këtyre masave në praktikë, që është përgjegjësi e institucioneve arsimore kombëtare. Duhet të pritet që të miratohen masa të ngjashme sistematike që do të zbatohen për arsimin e mesëm.

Në vitin 2021, u miratuan Udhëzime për organizimin e aktiviteteve të përbashkëta mësimore, të zhvilluara me mbështetjen e Misionit të OSBE-së, nga BZHA dhe QAPT. Udhëzimi është hartuar kryesisht për të inkurajuar shkollat të zbatojnë klasa të përbashkëta dhe planifikim, organizim dhe zbatim më të lehtë, monitorim, mbështetje dhe vlerësim të klasave të përbashkëta me nxënësit që ndjekin mësimin në një gjuhë tjetër, por edhe për të forcuar proceset e komunikimit dhe bashkëpunimit të ndërsjellë të të gjitha palëve të përfshira në sistemin arsimor me qëllim krijimin e një klime për kryerjen e klasave të përbashkëta dhe është menduar për të gjithë aktorët në procesin e kryerjes së klasave të përbashkëta. Bashkëngjitja e Udhëzimit është një model për Raportin për monitorimin e klasës së përbashkët, Rolin dhe detyrat e komunës në mbështetjen e shkollave për të organizuar klasa të përbashkëta mësimore dhe Llojet e aktiviteteve për vëzhgim nga perspektiva të shumëfishta.

Masat sistemike mund të përfshijnë dispozitën ligjore (ndryshimet në Ligjin për arsimin fillor dhe Ligjin për arsimin e mesëm, 2016) që detyron shkollat fillore dhe të mesme të formojnë ekipe për integrimin në shkollë, dhe për aktivitetet që do të zhvillohen me grupe të përziera gjuhësore/etnike të nxënësve mund të aplikojnë në MASH për mbështetje financiare deri në 30,000 denarë. Për zbatimin e suksesshëm të këtyre masave, është e nevojshme të monitorohet nëse zbatimi i tyre përputhet me kriteret minimale për aktivitete të përbashkëta që realisht çojnë në integrimin ndëretnik. Për këtë qëllim, nga viti shkollor 2022/2023, Komisioni për promovimin e arsimit ndëretnik në arsim filloi me kryerjen e vizitave në terren në shkollat që marrin grantin gjatë zbatimit të këtyre aktiviteteve. Raporti përmbledhës i vizitave pritet të jetë gati deri në fund të vitit 2023.

Strategjia kombëtare për zhvillimin e konceptit të një shoqërie dhe interkulturalizmit (2020-2022) është dokument që po përgatitet për herë të parë në Republikën e Maqedonisë së Veriut, dhe është i një rëndësie të veçantë, duke pasur parasysh ndarjen e shoqërisë në baza të ndryshme. Ky dokument i planifikimit strategjik inicion aktivitete për forcimin e proceseve të komunikimit dhe bashkëpunimit midis komuniteteve me qëllim krijimin e një shoqërie në të cilën të gjithë do të ndjehen si anëtarë të “një shoqërie”. Qëllimi kryesor është transformimi i një shoqërie të ndarë në një shoqëri ku qytetarët e të gjitha komuniteteve etnike do ta perceptojnë si të barabartë për të gjithë. Në fushën e arsimit, janë identifikuar tre përparësi: sigurimi i ndërveprimit midis nxënësve nga bashkësi të ndryshme etnike dhe gjuhë të ndryshme mësimore, promovimi i mësimin të gjuhës së "tjetrit" dhe forcimi i elementeve të interkulturalizmit në përmbajtjen mësimore.

METODA: HULUMTIM SASIOR

Mostra e shkollave

Për qëllimet e anketës, së pari u zgjodhën shkollat që formojnë një mostër kombëtare. Duke vepruar kështu, u morën parasysh të njëjtat kritere me të cilat u formua mostra e anketës së kryer në vitin 2017:

- Përzgjedhja e shkollave fillore dhe të mesme u krye në mënyrë të pavarur nga njëri-tjetri.
- Është krijuar një listë e veçantë për secilin lloj shkolle (fillore dhe të mesme), duke renditur shkollat sipas komunave në të cilat ato ndodhen.
- Brenda komunave, shkollat shpërndahen sipas gjuhës së mësimi (së pari njëgjuhëshe, pastaj shumëgjuhëshe⁶) dhe sipas asaj nëse ato ndodhen në një komunë urbane ose rurale.
- Përzgjedhja e shkollave specifike nga lista përkatëse bëhet sipas kërkesave për formimin e një mostre sistematike.

mostra përfundimtare përfshiu 104 shkolla fillore dhe 33 të mesme nga 56 komuna (20 prej të cilave janë rurale), që përfaqëson rreth 30% të numrit të përgjithshëm të shkollave në vend. Tabela I tregon numrin e shkollave fillore dhe të mesme të përzgjedhura nga secila prej komunave të përfaqësuara.

Tabela I. Mostra e shkollave fillore dhe të mesme njëgjuhëshe dhe shumëgjuhëshe sipas vendndodhjes (komunale dhe urbane/rurale)

	Shkollat FILLORE				Shkollat e MESME			
	njëgjuhëshe		shumëgjuhëshe		njëgjuhëshe		shumëgjuhëshe	
	Urbane	Rurale	Urbane	Rurale	Urbane	Rurale	Urbane	Rurale
Aerodrom	3			1			1	
Butel		2	3					
Gazi Baba	4	1		1				
Gjorçe Petrov		1		1				
Karposh	1	1	1		2		1	
Kisella Voda	3	1						1
Saraj		1						
Qendër	3				1		1	
Çair	2		3		2			
Haraçinë		1						
Berovë					1			
Manastir	2			1	2			
Bogdanci	1							
Bogovinë		2						

⁶ Për qëllime të këtij hulumtimi, termi *shkolla shumëgjuhëshe përfshin edhe shkollat dygjuhëshe dhe tregjuhëshe.*

Bosilovë				1				
Brvenicë				1				
Vevçan		1						
Veles	1	1			1			
Vinicë	1							
Vrapçisht		1						
Gjevgjeli					1			
Gostivar		1	1				2	
Dibër	1							
Dellçevë	1							
Demir Kapi	1							
Dollnen				1				
Zhelinë		1						
Ilinden		1						1
Jegunovcë		1						
Kavadar	2				1			
Kërçovë	1				1			
Koçan	1	1						
Kratovë	1				1			
Kriva Palankë	1							
Kumanovë	3	1		2			2	
Likovë		1				1		
Mavrovi dhe Rostushe		1						
Mogilla		1						
Negotinë	1							
Ohër		2			1			
Plasnicë		1						
Prilep	2	1			1			
Probishtip	1				1			
Radovish		1					1	
Resnjë				2				
Rosoman		1						
Sveti Nikole	1	1						
Sopishte				1				
Strugë		1	1				1	
Strumicë	1	1		1	1			
Studenica		1						
Tearcë		1		2				
Tetovë	1	1	1			1	2	
Çeshinovë Obleshevë		1						
Çuçer Sandevë				1				
Shtip	1		2		1			
	41	35	12	16	18	2	11	2
	76		28		20		13	
	104				33			

Analiza e të dhënave nga Tabela I tregon se komunat e Shkupit marrin pjesë me 31,7% në numrin e përgjithshëm të shkollave fillore dhe 29,7% në numrin e përgjithshëm të shkollave të mesme në mostër. Gati gjysma (49%) e shkollave fillore dhe 12% e shkollave të mesme ndodhen në zonat rurale. Midis shkollave fillore në mostër, mbizotërojnë njëgjuhëshet në krahasim me shumëgjuhëshit (73.1% kundrejt 26.9%), dhe në shkollat e mesme, shumëgjuhëshit janë më në numër në krahasim me njëgjuhëshet (60.6% kundrejt 39.4%).

Tabela II tregon përfaqësimin e gjuhëve mësimore brenda shkollave fillore dhe të mesme njëgjuhëshe dhe shumëgjuhëshe. Nga kjo rezulton se në 83 (79.8%) të shkollave fillore në mostër, mësimi në gjuhën maqedonase është i organizuar, në 40 (38.5%) në gjuhën shqipe, në 13 (12.5%) në gjuhën turke dhe në një shkollë në gjuhën serbe. Kur bëhet fjalë për shkollat e mesme, në 28 (84.8%) ka nxënës që mësojnë në gjuhën maqedonase, në 15 (45.5%) ka nxënës që mësojnë në gjuhën shqipe dhe në 5 (15.2%) ka nxënës që mësojnë në gjuhën turke.

Tabela II. Struktura e kampionit të shkollave sipas gjuhëve mësimore të përfaqësuara⁷

		Shkollat FILLORE	Shkollat e MESME
njëgjuhëshe	MAK (Maqedonisht)	55	16
	ALB (Shqip)	19	4
	TUR (turqisht)	1	
	gjithsej	75	20
shumëgjuhëshe	MAK+ALB	16	8
	MAK + SRB	1	
	MAK+ALB+TUR	5	3
	ALB+TUR	1	1
	MAK+TUR	6	1
	gjithsej	29	13

Mostra e nxënësve

Kur përzgjidhen nxënësit në mostrën e anketës, respektohen udhëzimet e mëposhtme:

- Brenda secilës shkollë fillore, janë formuar dy grupe nxënësish me 18 nxënës nga klasa e 4 deri në të 6 dhe 18 nxënës nga klasa e 7 deri në klasën e 9, me secilën klasë të përfaqësuar nga 6 nxënës (përfaqësues të të gjitha klasave në secilin departament, të balancuar sipas gjinisë).

⁷ Në tekst, dhe veçanërisht në tabelat dhe grafikët, gjuhët mësimore tregohen me shkurtesat e dhëna në këtë tabelë.

- brenda çdo shkolle të mesme, është formuar një grup prej 32 nxënësish nga viti i parë deri në vitin e katërt, ku çdo vit përfaqësohet nga 8 nxënës (përfaqësues të të gjitha klasave në çdo vit, të balancuar sipas gjinisë).
- Në shkollat shumëgjuhëshe (fillore dhe të mesme), grupet e formuara janë me përfaqësim proporcional të nxënësve nga gjuhët mësimore maqedonase, shqipe dhe/ose turke.

Struktura e mostrës të nxënësve që iu përgjigjën pyetësorëve është paraqitur në Tabelën III. Nga analiza e të dhënave në tabelë mund të konkludohet se numri i përgjithshëm (4,591) dominohet nga nxënësit e shkollave fillore (79.1%) kundrejt atyre nga shkollat e mesme (20.9%) dhe nxënësit e shkollave njëgjuhëshe (69.7%) kundrejt atyre nga shkollat shumëgjuhëshe (30.3%). Nxënësit që mësojnë në gjuhën maqedonase janë më të shumtët (70.4%), pasuar nga nxënësit që mësojnë në gjuhën shqipe (27.5%), dhe më pak të përfaqësuarit janë nxënësit që mësojnë në gjuhën turke (2.1%). Sipas përkatësisë etnike, më të shumtë në mesin e nxënësve janë maqedonasit (63.8%) dhe shqiptarët (27.8%), dhe më pas të gjithë të tjerët (8.4%).

Për më tepër, kur të dhënat nga Tabela III janë referuar me numrin e shkollave fillore dhe të mesme në mostër, mund të konkludohet se mesatarisht 34.9 nxënës nga shkollat fillore dhe 29 nxënës nga shkollat e mesme morën pjesë në hulumtim. Treguesit e marrë tregojnë se 97% e numrit maksimal të parashikuar të nxënësve të shkollave fillore dhe 90.7% e numrit maksimal të parashikuar të nxënësve të shkollave të mesme morën pjesë në hulumtim.

Tabela III. Struktura e mostrës së nxënësve nga shkollat fillore dhe të mesme njëgjuhëshe dhe shumëgjuhëshe sipas gjuhës së mësimit dhe përkatësisë etnike

			Shkollat FILLORE				Shkollat e MESME				Totali-
			MAK	ALB	TUR	Totali	MAK	ALB	TUR	Totali	
njëgjuhëshe	Përkatësia etnike	Shqiptar	8	579		587	4	130		134	721
		Boshnjakë	8			8	2			2	10
		Maqedonas	1918	3	2	1918	401			401	2319
		Romë	33	6		39	10			10	49
		Serbë	18			18	2			2	20
		Turq	14	2	23	13	16			16	29
		të tjerë	13	2		15	6			6	21
Totali		2012	592	25	2629	441	130	0	571	3200	
shumëgjuhëshe	Përkatësia etnike	Shqiptar	10	358		368	0	180		180	548
		Boshnjakë	38			38	16	1		17	55
		Maqedonas	444	1		445	158			158	603
		Romë	12			12	5			5	17
		Serbë	18			18	6			6	24
		Turq	54	1	62	117	7		9	16	133

	të tjerë	4	1	1	6	5			5	11
	Totali	580	361	63	1004	197	181	9	387	1391
Totali i të gjitha shkollave		2592	953	88	3633	638	311	9	958	4591

* Shkurtesat MAK, ALB dhe TUR do të përdoren në të gjitha tabelat dhe grafikët në tekst për të treguar gjuhën mësimore maqedonase, shqipe dhe turke.

Të dhënat nga Tabela IV tregojnë një shpërndarje të ekuilibruar të nxënësve nga klasa/vite të ndryshme. Përfaqësimi i nxënësve nga klasa të ndryshme të arsimit fillor varion nga 15.3% për klasën e 5-të në 17.9% për klasën e 6-të. Kur bëhet fjalë për shkollat e mesme, diapazoni i përfaqësimit ndryshon nga 44.5% për nxënësit e vitit të 4-të në 48% për nxënësit e vitit të parë.

Tabela IV. Struktura e mostrës së nxënësve nga shkollat fillore dhe të mesme njëgjuhëshe dhe shumëgjuhëshe sipas gjuhës së mësimimit dhe klasa/viti

		njëgjuhëshe			shumëgjuhëshe			gjithsej
		MAK	ALB		MAK	ALB	TUR	
Shkollat FILLORE	Klasa e 4-t	327	94	4	81	50	12	568
	Klasa e 5-të	325	76	5	83	60	6	555
	Klasa e 6-të	350	117	3	110	57	12	649
	Klasa e 7-të	334	97	4	113	67	10	625
	Klasa e 8-të	324	100	5	102	59	13	603
	Klasa e 9-të	350	108	4	93	68	10	633
	gjithsej							3633
Shkollat e MESME	Viti 1	105	38		54	49	2	248
	Viti 2.	112	36		46	44	3	241
	3. vit	115	29		50	43	2	239
	Viti 4	109	27		47	45	2	230
	gjithsej							958

Përqindja e vajzave në mostrën e nxënësve është pak më e lartë se e djemve dhe është 54.2% për nxënësit e shkollave fillore dhe 55.9% për nxënësit e shkollave të mesme. Megjithatë, dallimi në përfaqësimin e nxënësve të gjinive të ndryshme nuk është statistiki i rëndësishëm ($\chi^2=0.978$; $p=0.323$).

Mostra e mësuesve

Kur përzgjidhen nxënësit në mostrën e anketës, respektohen udhëzimet e mëposhtme:

- Brenda secilës shkollë fillore, është formuar një grup prej 12 mësuesish që japin mësim në klasa nga klasat 4 deri në 9.
- Brenda secilës shkollë të mesme, u formua një grup prej 12 mësuesish nga të katër vitet.
- Në shkollat shumëgjuhëshe (fillore dhe të mesme), grupet e formuara kanë një përfaqësim proporcional të mësuesve nga të gjitha gjuhët mësimore në të cilat mësohet në shkolla.

Struktura e mostrës të mësuesve që iu përgjigjën pyetësorëve është paraqitur në Tabelën V. Analiza e të dhënave të paraqitura në tabelë çon në përfundimin se në numrin e përgjithshëm (1528) mësuesit nga shkollat fillore (77.6%) janë më të përfaqësuar në krahasim me ata nga shkollat e mesme (22.4%) dhe mësuesit nga shkollat njëgjuhëshe (70.6%) në krahasim me ata nga ato shumëgjuhëshe (29.4%). Krahasimi sipas gjuhës së mësimi tregon se më të shumtë janë mësuesit që punojnë në gjuhën maqedonase të mësimi (70.4%), më pas mësuesit nga gjuha mësimore shqipe (27%), ndërsa mësuesit nga gjuha mësimore turke dhe serbe së bashku janë të parëndësishëm në numër (2.6%).

Ndër-referenca e të dhënave nga Tabela V me numrin e shkollave fillore dhe të mesme në mostër tregon se mesatarisht 11.4 mësues fillore dhe 13.8 të mesëm morën pjesë në hulumtim. Shifrat që rezultojnë tregojnë se 95% e numrit maksimal të parashikuar të mësuesve nga shkollat fillore dhe 114.1% e numrit maksimal të parashikuar të mësuesve nga shkollat e mesme morën pjesë në hulumtim.

Tabela V. Struktura e mostrës të mësuesve nga shkollat fillore dhe të mesme njëgjuhëshe dhe shumëgjuhëshe sipas gjuhës së mësimi

	njëgjuhëshe			shumëgjuhëshe			totali sipas gjuhës së mësimi
	Shkollat FILLORE	Shkollat E MESME	gjithsej	Shkollat FILLORE	Shkollat E MESME	gjithsej	
MAK	664	169	832	172	72	244	1076
ALB	197	39	236	122	55	177	413
SRB			1	5		5	6
TUR	7		1	19	7	26	33
Totali	868	208	1076	318	134	452	1528

Raporti i mësuesve meshkuj dhe femra në mostër, është në favor të grave: brenda shkollave fillore, përqindja e mësuesve është 77.1%, ndërsa brenda shkollave të mesme, është mesatarisht 73.7%.

Mostra e bashkëpunëtorëve dhe drejtorëve

Pritjet ishin që të gjithë bashkëpunëtorët profesionistë dhe të gjithë drejtorët nga shkollat e përzgjedhura të merrnin pjesë në hulumtim. Struktura e mostrës e përbërë nga drejtorët dhe bashkëpunëtorët që plotësuan pyetësin paraqitet në Tabelën VI.

Tabela VI. Struktura e mostrës së drejtorëve dhe bashkëpunëtorëve profesionalë nga shkollat fillore dhe të mesme njëgjuhëshe dhe shumëgjuhëshe

	njëgjuhëshe			shumëgjuhëshe			totali i të gjitha shkollave
	Shkollat FILLORE	Shkollat e MESME	gjithsej	Shkollat FILLORE	Shkollat e MESME	gjithsej	
Drejtorë	55	13	67	29	12	41	109
Psikologë	57	16	72	22	16	38	111
Pedagogë	57	12	68	23	13	36	105
Punonjësit socialë	1	1	2	0	1	1	3
Edukatorë specialë	25	3	28	14	5	19	47
Të tjerë	45	9	53	12	16	28	82
KL - bashkëpunëtorë ekspertë	185	41	223	71	51	122	348
Totali	240	54	294	100	63	163	457

Nga të dhënat në Tabelën VI mund të konkludohet se drejtorët përfaqësojnë 23.9% të mostrës totale (457). Në kuadër të shërbimeve profesionale (348 pjesëmarrës gjithsej), më të përfaqësuarit janë psikologët (31.9%) dhe pedagogët (30.2%), më pas edukatorët specialë (13.5%) dhe një përqindje e papërfillshme e punonjësve socialë (0.9%). Përqindja e "të tjerëve" që nuk identifikohen është e lartë (23.6%).

Kryqëzimi i të dhënave nga tabela me numrin e shkollave fillore dhe të mesme në mostër tregon se në hulumtim morën pjesë mesatarisht 0.8 drejtorë dhe 2.5 profesorë të asociuar nga shkollat fillore dhe 0.8 drejtorë dhe 2.8 profesorë të asociuar nga shkollat e mesme.

Struktura gjinore e mostrës e përbërë nga drejtorë dhe bashkëpunëtorë profesionistë tregon një dominim bindës të grave kur bëhet fjalë për shkollat fillore (82.7%) dhe të mesme (78%). Përveç kësaj, në numrin e përgjithshëm të drejtorëve, dominimi i grave është shumë më pak i theksuar

(58.3%), ndërsa në numrin e përgjithshëm të bashkëpunëtorëve profesionistë (345), dominimi i grave është jashtëzakonisht i lartë (88.7%).

Mostra e prindërve/kujdestarëve

Pritej që secila shkollë (si fillore ashtu edhe e mesme) të formonte grupin e prindërve/kujdestarëve që marrin pjesë në hulumtim⁸ siç kërkohet të përfshijë një prind/kujdestar të secilit prej nxënësve të përzgjedhur, ku numri i tyre i përgjithshëm nuk do të ishte më pak se 75% e numrit të përgjithshëm të nxënësve të përzgjedhur (të paktën 27 prindër/kujdestarë nga secila shkollë fillore dhe të paktën 24 prindër/kujdestarë nga secila shkollë e mesme).

Struktura e mostrës të prindërve/kujdestarëve që iu përgjigjën pyetësorëve është paraqitur në Tabelën VII. Nga analiza e të dhënave të paraqitura në tabelë, mund të konkludohet se në numrin e përgjithshëm të prindërve/kujdestarëve (2734), ata brenda shkollave fillore (82.9%) janë më të përfaqësuar në krahasim me ata nga shkollat e mesme, dhe ato nga ato njëgjuhëshe (74.1%) në krahasim me ato nga ato shumëgjuhëshe. Kur krahasohen këto të dhëna me të dhënat përkatëse në lidhje me nxënësit, mund të konkludohet se diferenca në përqindjen e përfaqësimit të prindërve/kujdestarëve dhe nxënësve është shumë e vogël. Për sa i përket gjuhëve të mësimdhënies, të dhënat tregojnë se prindërit/mësuesit e nxënësve nga gjuha mësimore maqedonase janë më të shumtët (75.2%), pasuar nga gjuha mësimore shqipe (22.1%), ndërsa të gjithë të tjerët, fëmijët e të cilëve mësojnë në gjuhën mësimore turke, serbe ose boshnjake janë në numër të parëndësishëm (2.7%). Krahasuar me përqindjen e nxënësve në gjuhën e mësimit, përqindja e prindërve/kujdestarëve, fëmijët e të cilëve mësojnë në maqedonisht është rritur pak në kurriz të atyre, fëmijët e të cilëve mësojnë në gjuhën shqipe të mësimit.

Ndër-referenca e të dhënave nga Tabela VII me numrin e shkollave fillore dhe të mesme në mostër tregon se mesatarisht 21.8 prindër/kujdestarë të nxënësve të shkollave fillore dhe 14.2 prindër/kujdestarë të nxënësve të shkollave të mesme morën pjesë në hulumtim. Shifrat e marra tregojnë se 80.7% e numrit minimal të parashikuar të prindërve/kujdestarëve në nivelin e shkollave fillore morën pjesë në hulumtim, pra 59.1% e numrit minimal të parashikuar të prindërve/kujdestarëve në nivelin e shkollave të mesme.

⁸ Në pjesën e mëtejshme të tekstit (veçanërisht në grafikët dhe tabelat), do të përdoret kryesisht termi *prindër*, i cili do të përfshijë edhe kujdestarët e përfshirë në hulumtim.

Tabela VII. Struktura e mostrës të prindërve/kujdestarëve nga shkollat fillore dhe të mesme njëgjuhëshe dhe shumëgjuhëshe sipas gjuhës së mësimimit

	njëgjuhëshe			shumëgjuhëshe			totali sipas gjuhës së mësimimit
	Shkollat FILLORE	Shkollat E MESME	gjithsej	Shkollat FILLORE	Shkollat E MESME	gjithsej	
MAK	1414	241	1655	304	97	401	2056
ALB	291	63	354	189	62	251	605
TUR	15		15	4		4	19
SRB		1	1	47	4	51	52
BOS				2		2	2
Totali	1720	305	2025	546	163	709	2734

Analiza e të dhënave për strukturën gjinore të mostrës të prindërve/kujdestarëve tregon dominimin e grave, përfaqësimi në përqindje i të cilave në nivelin e shkollave fillore është 76.1, dhe në nivelin e shkollave të mesme 65.4.

Pyetësorët

Në këtë hulumtim janë përdorur pyetësorët që u zhvilluan për nevojat e hulumtimit të realizuar në vitin 2017. Të gjashtë versionet e destinuar për kategori të ndryshme pjesëmarrësish janë shkarkuar të plota:

- pyetësor për nxënësit nga klasa e 4 deri në klasën e 6-të i përbërë nga 18 pyetje me zgjedhje të shumëfishtë dhe 9 kërkesa në shkallën e Likertit,
- pyetësor për nxënësit e klasave 7 deri në 9 i përbërë nga 18 pyetje me zgjedhje të shumëfishta dhe 9 kërkesa në shkallën e Likertit,
- pyetësor për nxënësit e shkollave të mesme i përbërë nga 20 pyetje me zgjedhje të shumëfishta dhe 9 kërkesa në shkallën e Likertit,
- pyetësori i mësuesve i përbërë nga 20 pyetje me zgjedhje të shumëfishtë dhe 13 kërkesa në shkallën e Likertit,
- pyetësor për drejtorët dhe bashkëpunëtorët profesionistë i përbërë nga 20 pyetje me zgjedhje të shumëfishta dhe 13 kërkesa në shkallën e Likertit dhe
- pyetësor për prindërit i përbërë nga 19 pyetje me zgjedhje të shumëfishta dhe 9 kërkesa në shkallën e Likertit

Në të gjithë pyetësorët, pyetjet/pretendimet tematike paraprihen nga pyetje në lidhje me mbledhjen e karakteristikave demografike të kategorisë së caktuar të pjesëmarrësve.

Për të gjithë pyetëtorët ekzistojnë katër versione gjuhësore (në maqedonisht, shqip, turqisht dhe serbisht) të destinuara për pjesëmarrës nga gjuhë të ndryshme mësimore.

Metoda e mbledhjes së të dhënave

Për qëllimet e këtij hulumtimi, pyetëtorët, të cilët në hulumtimin e mëparshëm ishin vendosur në formatin letër-laps, u përshtatën për vendosjen në formë elektronike përmes Google formave. Plotësimi i pyetësorëve në secilën shkollë u bë në .të njëjtën ditë, kryesisht përmes telefonave celularë personalë të pjesëmarrësve. Nxënësit u caktuan në grupe, gjithmonë në prani të një administratori të jashtëm dhe në mungesë të autoriteteve të brendshme nga shkolla. Prindërit u lejuan t'u përgjigjen pyetësorëve vetëm pa frekuentimin e shkollës.

Rregullat për të siguruar anonimitetin e pjesëmarrësve dhe konfidencialitetin e të dhënave janë respektuar vazhdimisht.

METODA: HULUMTIM CILËSOR

Pjesëmarrësit në grupet e fokusit

Për të marrë të dhëna më të hollësishme mbi mendimet, perceptimet dhe qëndrimet në lidhje me integrimin ndëretnik në arsim, u zhvilluan fokus grupe me nxënës, mësues dhe prindër nga çdo lloj shkolle me gjuhë mësimore maqedonase dhe/ose shqipe. Numri i pjesëmarrësve në secilin fokus grup tregohet në Tabelën VIII.

Përzgjedhja e pjesëmarrësve të fokus grupit u parapri nga një përzgjedhje e shkollave. Duke vepruar kështu, u kujdes që të kishte një shkollë të çdo lloji, siç renditet në Tabelën VIII. Dy nga shkollat (një fillore dhe një e mesme) ishin nga Shkupi, dhe katër të tjera nga Tetova, Kumanova, Gostivari dhe Ohri.

U dhanë udhëzimet e mëposhtme për formimin e fokus grupeve:

- Për shkollat njëgjuhëshe
 - dy grupe nxënësish (secili me 10 nxënës, me përbërje të balancuar gjinore) – në shkollat fillore: me nxënës nga klasa e 5-të dhe me nxënës nga klasa e 9-të; në shkollat e mesme: me nxënës nga viti i 2-të dhe me nxënës nga viti i 4-të;

- një grup i përbërë nga 10 mësues (dhe eventualisht një bashkëpunëtor profesional), me një numër të balancuar të mësuesve të klasës (prej klasës 4.-6.) dhe mësuesit e lëndëve dhe
- Një grup i përbërë nga 10 prindër, me një numër të balancuar të prindërve të nxënësve nga shkolla fillore (prej klasës 4.-6.) dhe udhëzimi i lëndës.
- Për shkollat shumëgjuhëshe
 - dyfishohet numri i grupeve – udhëzimet e mësipërme zbatohen veçanërisht për mësimin e gjuhës maqedonase dhe veçanërisht për mësimin e gjuhës shqipe.

Për përzgjedhjen e pjesëmarrësve specifikë në secilin fokus grup, u dhanë kriteret e mëposhtme:

- Pjesëmarrësit duhet të jenë aktivë, të njohur me aktivitetet që bëhen në shkollë, të gatshëm të ndajnë dhe t'u përgjigjen pyetjeve me ndershmëri.
- Secili pjesëmarrës duhet të japë pëlqimin për të marrë pjesë, dhe secili nxënës duhet të sigurojë gjithashtu pëlqimin me shkrim nga prindërit/kujdestarët e tij/saj

Tabela VIII. Pjesëmarrësit e fokus grupeve në të gjitha llojet e shkollave

		Nxënës*		Mësimdhënësit		Prindërit	
		MAK	ALB	MAK	ALB	MAK	ALB
shkolla njëgjuhëshe	fillore	9+9		10		10	
			10+10		10		10
	Të mesme	10+10		10		10	
			10+10		10		4
shkolla shumëgjuhëshe	fillore	7+8	10+9	10	8	4	4
	të mesme	9+9	11+10	10	8	4	5

* Për secilën gjuhë mësimore, dy fokus grupe të nxënësve u realizuan në shkollat fillore (klasa 5. + e 9-të) dhe nga dy në shkollat e mesme (viti 2. + viti 4)

Pyetje për diskutim dhe procedura e zbatimit

Pyetjet kryesore për diskutim kishin të bënin me tre aspekte kryesore të hulumtimit: (1) kontaktet ndëretnike në shkollë, (2) aktivitetet e përbashkëta me nxënës nga gjuhë të ndryshme, dhe (3) klima shkollore për të mbështetur ndërveprimin ndëretnik. Diskutimi u drejtua nga fasilitator me përvojë, gjuha amtare e të cilëve përkon me gjuhën mësimore nga e cila dolën pjesëmarrësit.

Diskutimi me të gjitha fokus grupet në një shkollë u zhvillua në të njëjtën ditë, në ambientet e shkollës. Të gjitha diskutimet u regjistruan dhe transkriptet u përgatitën për analiza në forma të përgatitura posaçërisht.

REZULTATET

Rezultatet e **HULUMTIMIT SASIOR** tregohen në grafikë dhe tabela dhe shkurtimisht të komentuara. Duke qenë se lënda e hulumtimit imponon dallime objektive midis shkollave njëgjuhëshe dhe shumëgjuhëshe (dy/trigjuhëshe), rezultatet e fituara paraqiten veçmas për të dy llojet e shkollave dhe bëhet një analizë krahasimore.. Për disa nga pyetjet në lidhje me marrëdhëniet midis palëve të interesuara nga gjuhë të ndryshme mësimore, fokusi i analizës është në shkollat shumëgjuhëshe.

Në shumicën e rasteve, gjuha mësimore përdoret si bazë shtesë për krahasimin e rezultateve të marra, me vetëdije të plotë për dallimet në përqindjen e përfaqësimit të pjesëmarrësve nga gjuhë të ndryshme mësimore që rrjedhin nga nevoja për të marrë të dhëna për popullatat e aktorëve të ndryshëm në procesin arsimor (nxënës, mësues, prindër dhe bashkëpunëtorë dhe drejtorë profesionistë). Për të mundësuar krijimin e politikave të përshtatshme arsimore, përveç rezultateve që janë të pavarura nga gjuha mësimore (të shënuara me të GJITHA në grafikët dhe tabelat), në shumicën e rasteve, krahasohen situatat që lidhen me gjuhën mësimore maqedonase (MAK) dhe shqipe (ALB). Gjuhët e tjera mësimore përjashtohen nga krahasimi për shkak të përfaqësimit të tyre të parëndësishëm në numrin e përgjithshëm të pjesëmarrësve brenda të gjitha kategorive të përfshira (palët e interesuara).

Në grafikët që vijojnë, tregohen përqindjet e përgjigjeve të dhëna për pyetjet nga pjesëmarrësit që krahasohen. Përjashtim bëjnë disa grafikë dhe tabela që përmbajnë kuptime aritmetike në vend të përqindjeve dhe kjo theksohet veçanërisht.

Krahasimet e rezultateve të hulumtimit aktual me rezultatet e marra me hulumtimin e kryer në vitin 2017 janë paraqitur në pasazhe të veçanta që ndjekin prezantimin e detajuar të rezultateve aktuale. Këto pasazhe janë të shënuara në mënyrë specifike (të zverdhura) për t'i bërë ato më të dukshme. Përjashtohen nga krahasimi rezultatet që dalin nga përgjigjet e pyetjeve që varen drejtpërdrejt nga struktura etnike e mostrës së nxënësve, mësuesve, bashkëpunëtorëve/drejtorëve dhe prindërve.

Rezultatet e **HULUMTIMIT CILËSOR** përfshihen në fund të kapitullit kushtuar një aspekti të veçantë të analizës.

PËRFUNDIMET në lidhje me secilin kapitull individual kombinojnë gjetjet e analizës sasiore dhe cilësore. Ato jepen në fund të kapitullit, të vendosura në korniza dhe të shënuara me ngjyrë të gjelbër.

1. Tregues i përgjithshëm i perceptimeve pozitive, mendimeve dhe qëndrimeve ndaj integritit ndëretnik

Treguesi i përgjithshëm i perceptimeve pozitive, perceptimeve dhe pikëpamjeve mbi integritin ndëretnik llogaritet veçmas për secilën kategori të palëve të interesuara (nxënës, mësues, bashkëpunëtorë/drejtorë dhe prindër) dhe kryhet duke iu përgjigjur të gjitha pyetjeve të përfshira në pyetësor të destinuara për kategorinë përkatëse të palëve të interesuara. Përgjigjet e ofruara për secilën pyetje ndahen paraprakisht në dy kategori – një që tregon pranimë e perceptimeve pozitive, perceptimeve dhe pikëpamjeve mbi integritin ndëretnik dhe një tjetër që tregon mungesën e tyre. Së pari, për secilin pjesëmarrës, bazuar në përgjigjet e zgjedhura për të gjitha pyetjet, përcaktohet nëse perceptimet, mendimet dhe qëndrimet pozitive mbizotërojnë tek ai apo jo, dhe më pas llogaritet përqindja e pjesëmarrësve nga kategoria përkatëse ku mbizotërojnë perceptimet, mendimet dhe qëndrimet pozitive.

Tabela 1.1. Treguesit e përgjithshëm të integritit ndëretnik të fituar nga hulumtimi aktual

2022	NXËNËS të shkollave filllore	NXËNËS të shkollave të mesme	PRINDËR	MËSIMDHËNËS	BASHKËPUNËTORËT dhe DREJTORËT
Prania e perceptimit pozitiv	78,0	79,9	51,9	34,4	44,1
Mungesa e perceptimit pozitiv	22,0	20,1	48,1	65,6	55,9

Shumat e treguesit të përgjithshëm për integritin ndëretnik për palët e ndryshme të interesit (kategoritë e pjesëmarrësve) të paraqitura në Tabelën 1.1 tregojnë se më shumë se tre të katërtat e nxënësve (si nxënësit e shkollave filllore ashtu edhe të mesme) kanë një perceptim pozitiv të integritit ndëretnik, që paraqitet te gjysma e prindërve. Nga ana tjetër, rreth një e treta e mësimitdhënësve dhe më pak se gjysma e bashkëpunëtorëve profesionistë /drejtorëve ndajnë mendimin e tyre.

Tabela 1.2. Treguesit e përgjithshëm të integritit ndëretnik të fituar nga hulumtimi i vitit 2017.

2017	NXËNËS të shkollave fillore	NXËNËS të shkollave të mesme	PRINDËR	MËSIMDHËNËS	BASHKËPUNËTORËT dhe DREJTORËT
Prania e perceptimit pozitiv	66,2	57,8	46,3	64,6	75,6
Mungesa e perceptimit pozitiv	33,8	42,2	53,7	35,4	24,4

Krahasimi i treguesve të përgjithshëm të integritit ndëretnik nga dy hulumtimet (Tabela 1.1 dhe Tabela 1.2) tregojnë një prirje të përgjithshme pozitive midis nxënësve dhe prindërve të tyre, dhe një prirje negative midis zbatuesve të procesit arsimor (mësimdhënësve dhe bashkëpunëtorëve profesionistë) dhe atyre përgjegjës për zbatimin e politikave arsimore në nivel shkolle (drejtorëve).

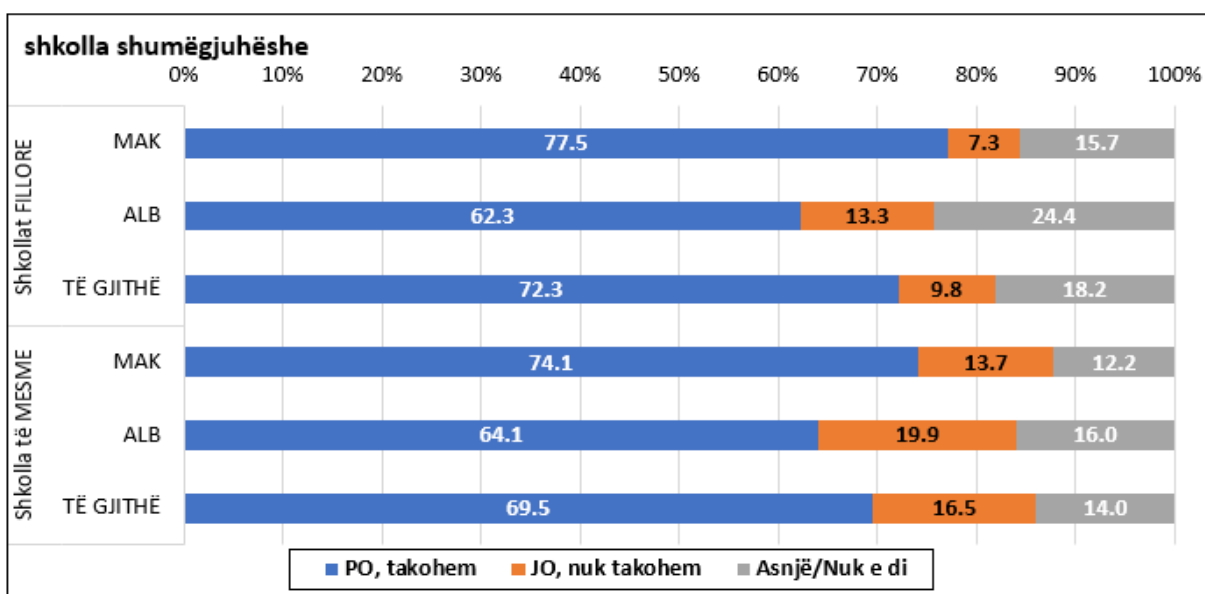
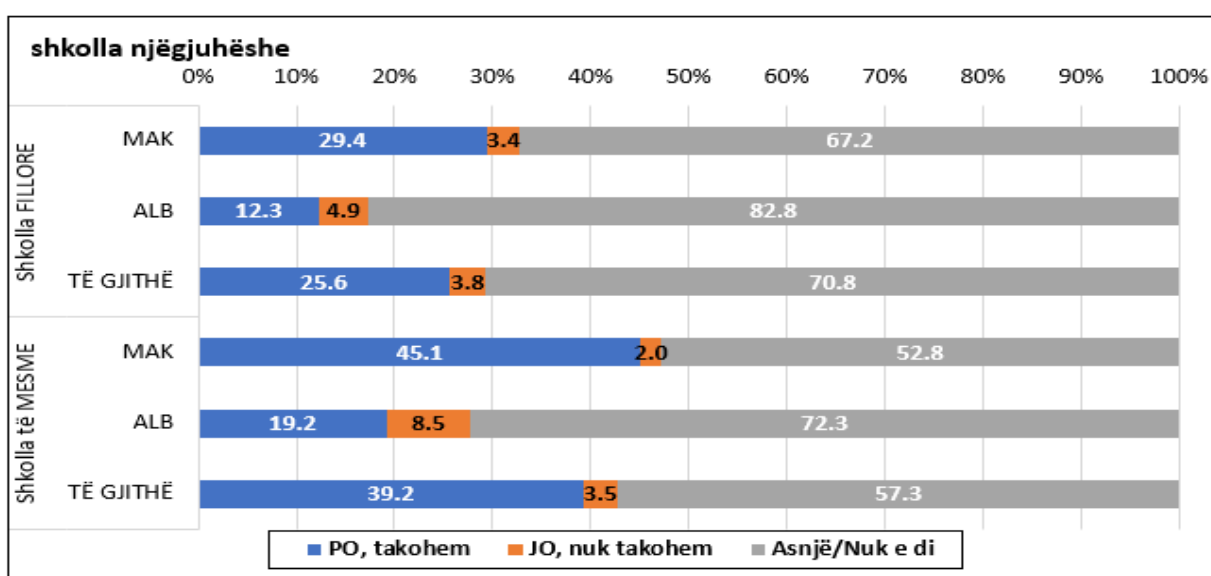
Përfundim:

Perceptimi i përgjithshëm i integritit ndëretnik midis të gjithë aktorëve ka ndryshuar. Mungesa e zmadhuar e perceptimeve pozitive midis mësuesve dhe bashkëpunëtorëve/drejtorëve profesionalë mund të interpretohet si rezultat i përvojës së fituar që i ndihmon ata të dallojnë situatën e dëshiruar nga situata reale në drejtim të integritit ndëretnik në arsim. Përvoja më pozitive midis nxënësve ndoshta është për shkak të përvojës së tyre të drejtpërdrejtë ose të tërthortë që u tregon atyre se po zhvillohen aktivitete të afrimit ndëretnik që ata nuk mund t'i vlerësojnë për atë se sa kontribuojnë në promovimin e integritit ndëretnik. Opinioni i prindërve është i ndikuar nga përvoja e fëmijëve të tyre.

2. Kontakti ndëretnik në shkollë

2.1. Takimet midis nxënësve nga komunitete të ndryshme etnike

Mundësia e kontaktit midis nxënësve nga komunitete të ndryshme etnike kontrollonhet përmes një pyetjeje që u kërkon nxënësve të tregojnë nëse ata takojnë nxënës që flasin një gjuhë tjetër nga e tyre. Analiza e përgjigjeve të tyre duhet të marrë parasysh faktin se parakusht për takimet ndër-etnike në shkollat njëgjuhëshe është prania e nxënësve që flasin një gjuhë tjetër përveç gjuhës së mësimit, ndërsa mundësia për takime ndër-etnike në shkollat shumëgjuhëshe sigurohet nga thjesht prania e gjuhëve të ndryshme mësimore në shkollë.

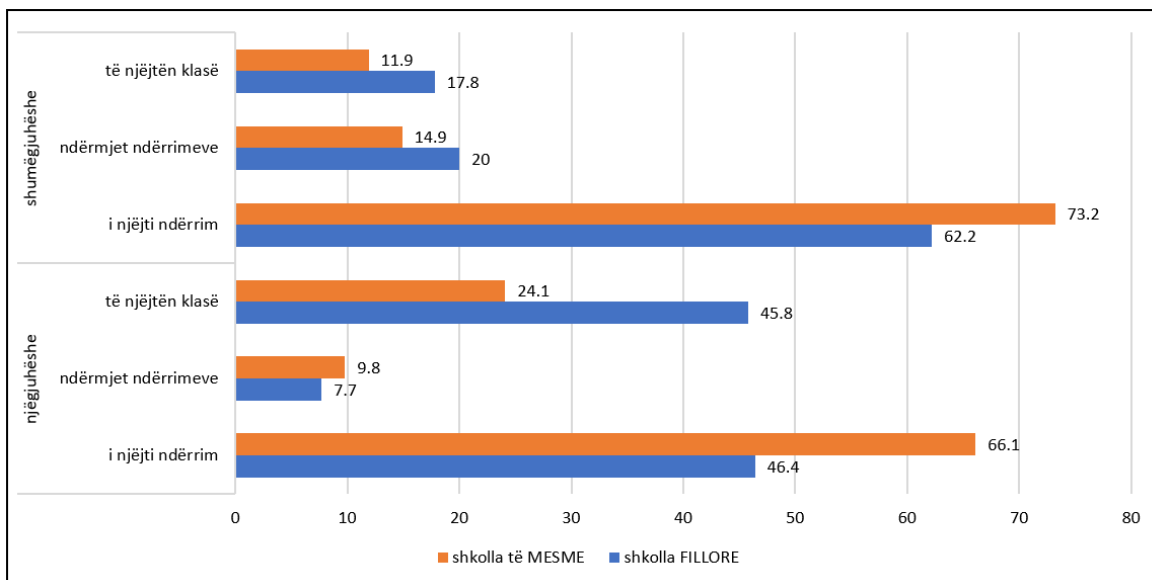
Grafiku 2.1-1. A takoni nxënës në shkollë që flasin një gjuhë tjetër nga e juaja?
- përqindja e përgjigjeve të nxënësve nga gjuhë të ndryshme mësimore

Grafikët 2.1-1 tregojnë qartë se nxënësit që takojnë nxënës në shkollë që flasin një gjuhë tjetër nga e tyre janë më të përhapur: (a) në shumë gjuhë sesa në shkollat njëgjuhëshe; (b) në mesin e nxënësve të shkollave të mesme sesa në mesin e nxënësve të shkollave fillore nga shkollat njëgjuhëshe; (c) në mesin e nxënësve që ndjekin mësimin në gjuhën maqedonase sesa në mesin e atyre që ndjekin mësimin në gjuhën shqipe, pavarësisht nëse janë nxënës të shkollave fillore ose të mesme ose nxënës nga shkollat një gjuhësore ose shumëgjuhëshe. Shkollat një gjuhëshe dominohen nga nxënës të cilët u përgjigjen se nuk ka (ose nuk e dinë nëse ka) nxënës që flasin një gjuhë tjetër në shkollë, gjatë çka përfaqësimi i tyre në përqindje më të lartë në mesin e nxënësve që mësojnë në gjuhën shqipe sesa në mesin e nxënësve që mësojnë në gjuhën maqedonase. Megjithatë mungesa e takimeve ndëretnike brenda shkollave shumëgjuhëshe është shumë më pak e theksuar, dallimi midis gjuhëve mësimore maqedonase dhe shqipe është i rëndësishëm kur bëhet fjalë për shkollat fillore. Në të njëjtën kohë, krahasimi midis përgjigjeve të nxënësve që nuk takohen me "të tjerët"⁹ edhe pse kanë mundësi ta bëjnë këtë tregon se përqindja e mundësive të pashfrytëzuara për kontakt ndëretnik është më e lartë në shkollat me më shumë gjuhë sesa në shkollat njëgjuhëshe.

Rezultatet konfirmojnë faktin e dukshëm se nxënësit e shkollave një gjuhëshe (krahasuar me ato shumëgjuhëshe) kanë më pak kontakt me nxënësit e bashkësive të tjera etnike, se nxënësit e klasave/shkollave me gjuhë mësimore shqipe (krahasuar me ata nga gjuha mësimore maqedonase) mësojnë në një mjedis etnikisht më homogjen dhe se nxënësit e shkollave të mesme (krahasuar me nxënësit e shkollave fillore) janë ose më të ekspozuar ose më të vetëdijshëm për praninë e shokëve të klasës nga bashkësitë e tjera etnike në mjedisin e tyre shkollor.

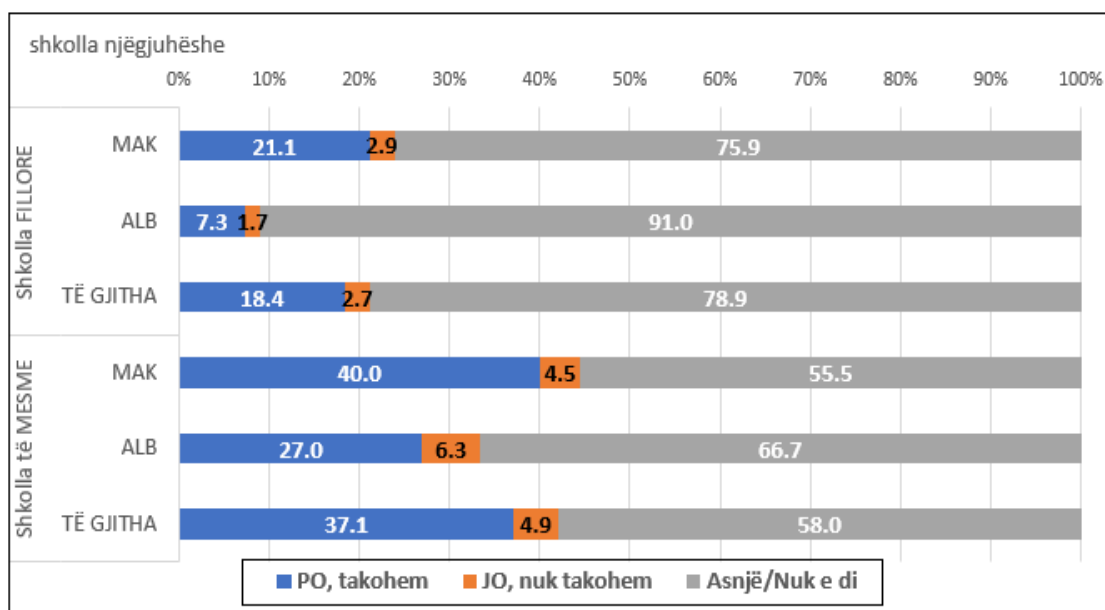
Marrë në tërësi, përqindja e nxënësve (nga shkollat njëgjuhëshe dhe shumëgjuhëshe së bashku) të cilët thanë se takojnë nxënës që flasin një gjuhë "të ndryshme" është 38.7% për nxënësit e shkollave fillore dhe 51.5% për nxënësit e shkollave të mesme. Kur krahasohen me rezultatet e siguruar në hulumtimin e kryer në vitin 2017 (33.7% për nxënësit e shkollave fillore dhe 52.6% për nxënësit e shkollave të mesme), mund të konkludohet se ka pasur disa përparime në shkollat fillore, gjë që nuk është rasti me shkollat e mesme.

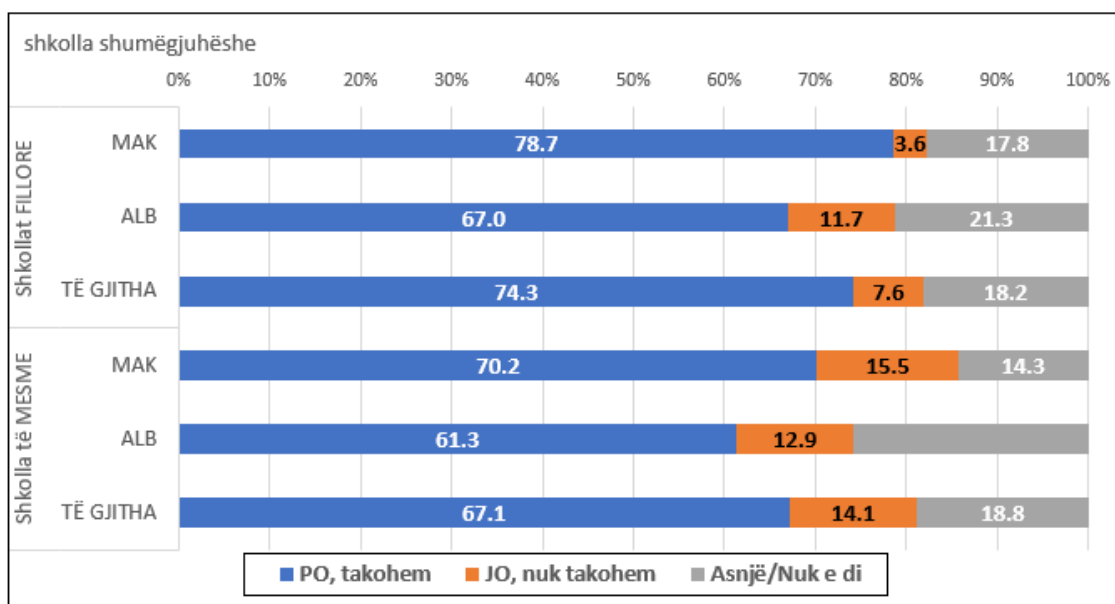
⁹ Në tekstin e raportit, termi "tjetër" përdoret për të treguar një gjuhë ose etni të ndryshme, siç përjetohet nga ata që janë anëtarë të një etnie ose të një komuniteti gjuhësor.

Shtojca 2.1-2. A takoni nxënës në shkollë që flasin një gjuhë tjetër nga gjuha jote?
 – Përqindja e përgjigjeve nga **nxënësit** që thanë se takohen me "të tjerë"

Nga të dhënat në Grafikon 2.1-2 mund të konkludohet se shumica e takimeve ndëretnike në shkollat njëgjuhëshe ndodhin kur nxënësit e shkollave të mesme mësojnë në të njëjtin ndërrim, përkatësisht kur nxënësit e shkollave fillore ose mësojnë në të njëjtin ndërrim ose në të njëjtën klasë. Shkollat shumëgjuhëshe (si fillore ashtu edhe të mesme) dominohen nga përgjigjet që tregojnë se takimet ndëretnike më së shpeshti ndodhin kur nxënësit mësojnë në të njëjtën ndërrim. Gjetja për shkollat shumëgjuhëshe është e rëndësishme kur bëhet fjalë për nxënësit që mësojnë në gjuhën shqipe, sepse për shumicën e tyre (më shumë se për nxënësit që kanë gjuhë mësimore gjuhën maqedonase) ndërrimet e përziera gjuhësore janë pothuajse mënyra e vetme për të takuar nxënës nga bashkësitë e tjera etnike.

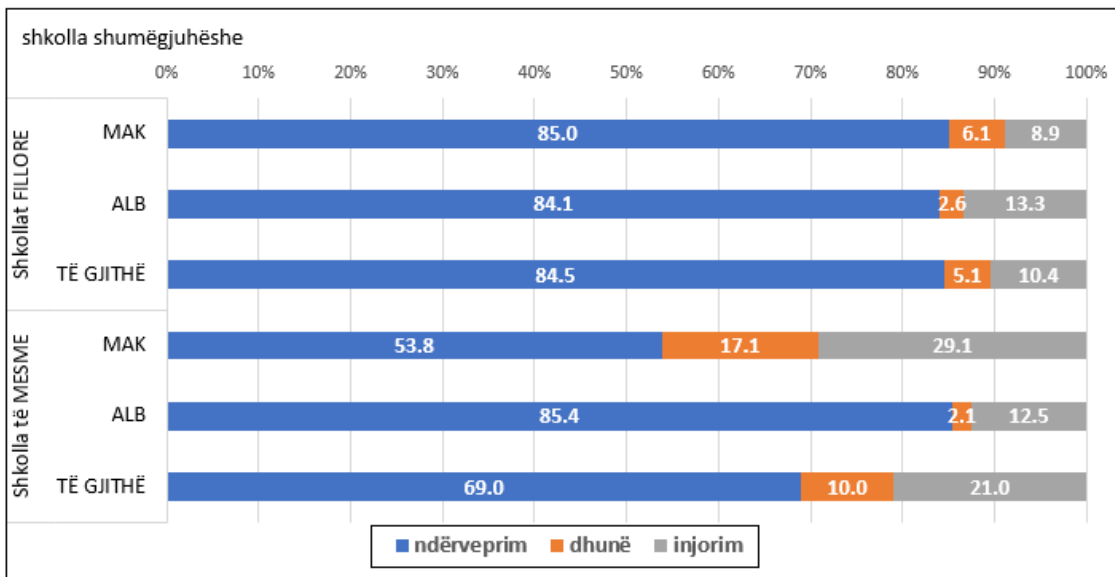
Grafikët 2.1-3. A takohet fëmija juaj me nxënës në shkollë që flasin një gjuhë tjetër nga e juaja?
- përqindja e përgjigjeve të **prindërve** nga gjuhë të ndryshme mësimore

Kur prindërit pyeten se sa takohen nxënësit me bashkëmoshatarë që flasin një gjuhë "të ndryshme" (Grafikët 2.1-3), përgjigjet përkojnë kryesisht me përgjigjet e nxënësve, edhe pse përqindjet e siguruar për përgjigjet e prindërve duken më të ulëta. Është gjithashtu e rëndësishme që përqindja e prindërve (krahasuar me përqindjen e nxënësve) nga shkollat e mesme që mendojnë se fëmijët e tyre nuk takohen me nxënës "të tjerë" është pak më e lartë, ndërsa është pak më e ulët kur bëhet fjalë për prindërit (në krahasim me nxënësit) nga shkollat fillore që mendojnë të njëjtën gjë.

Në tërësi, përqindja e prindërve (nga shkollat njëgjuhëshe dhe shumëgjuhëshe së bashku) të cilët thanë se fëmijët e tyre takojnë nxënës që flasin gjuhë "tjetër" është 54.6%. Hulumtimi i kryer në vitin 2017 thotë se kjo përqindje është rreth 60%, kështu që një krahasim i rezultateve të dy hulumtimeve mund të tregojë se ka një rënie të lehtë të perceptimit të prindërve në lidhje me këtë çështje.

2.2. Takimet midis nxënësve nga gjuhë të ndryshme mësimore në shkollat shumëgjuhëshe

Kjo pjesë e raportit paraqet përgjigjet e nxënësve nga shkollat shumëgjuhëshe për disa pyetje në lidhje me takimet midis nxënësve nga gjuhë të ndryshme mësimore sepse vetëm në kushtet kur nxënësit nga gjuhë të ndryshme mësimore mësojnë në të njëjtën shkollë ka kuptim të flitet për atë që ndodh kur ndodhin takime të tilla. Duhet të kihet parasysh se rezultatet e paraqitura i referohen 30.3% të numrit të përgjithshëm të nxënësve që morën pjesë në hulumtim.

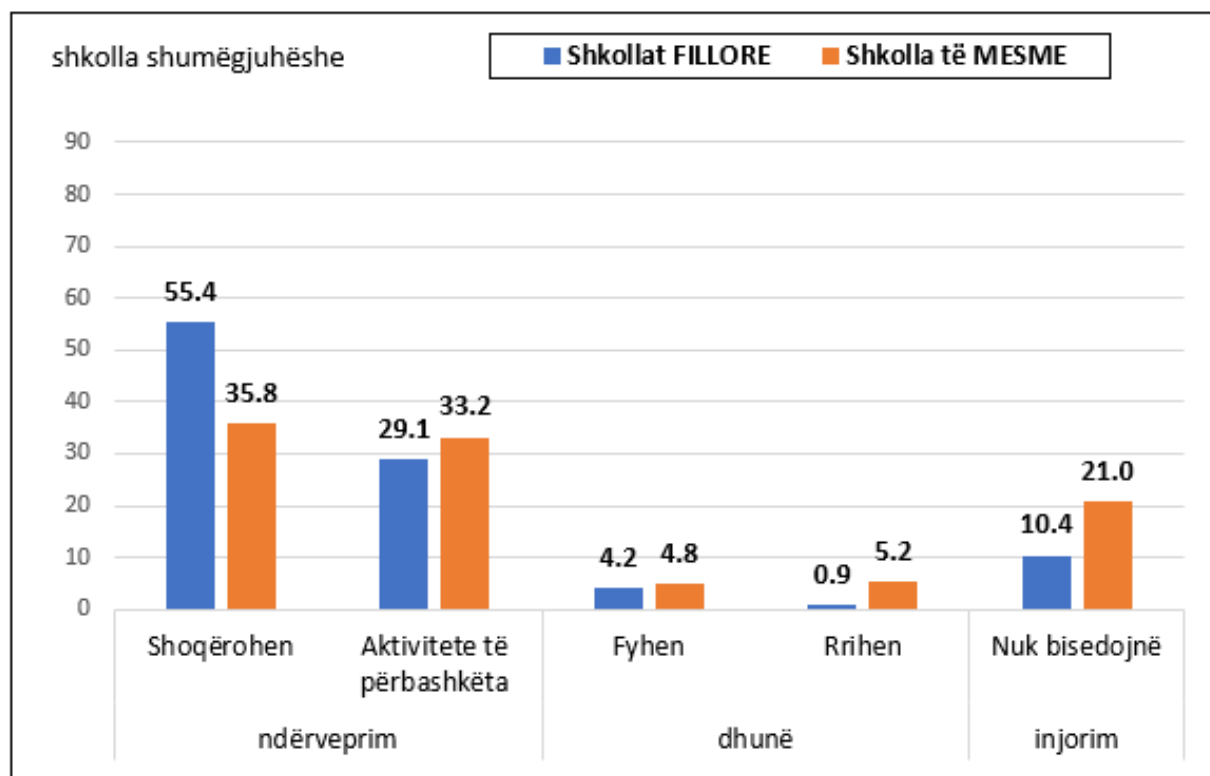

Grafiku 2.2-1. Çfarë ndodh më shpesh kur në të njëjtin vend në shkollë ka nxënës që mësojnë në gjuhë të ndryshme mësimore? – Përqindja e përgjigjeve të nxënësve nga gjuhë të ndryshme mësimore nga shkollat shumëgjuhëshe

Grafiku 2.2-1 tregon rezultatet e përmbledhura të analizës së përgjigjeve të nxënësve nga shkollat shumëgjuhëshe në lidhje me atë që ndodh kur nxënësit nga gjuhë të ndryshme mësimore janë në të njëjtin vend. Grafiku së pari tregon dallimet midis shkollave fillore dhe të mesme – një shumicë dërrmuese e nxënësve të shkollave fillore tregojnë se në situata të tilla ekziston një formë ndërveprimi. Kur bëhet fjalë për shkollat e mesme, përqindja e nxënësve që mësojnë në gjuhën shqipe që ndajnë këtë mendim është e njëjtë. Gati gjysma e nxënësve të shkollave të mesme që mësojnë në gjuhën maqedonase pretendojnë se ose e injorojnë njëri-tjetrin ose se shfaqin një formë dhune. Nga këtu mund të konkludohet se nxënësit e shkollave fillore angazhohen në ndërveprim pozitiv, me raste të rralla të injorimit dhe dhunës reciproke, ndërsa në mesin e nxënësve të shkollave të mesme që mësojnë në gjuhë të ndryshme mësimore ka dallime në përvojën e asaj që po ndodh, ku ata që mësojnë në gjuhën maqedonase perceptojnë praninë e injorimit dhe dhunës, gjë që nuk ndodh me nxënësit e klasave të gjuhës shqipe.

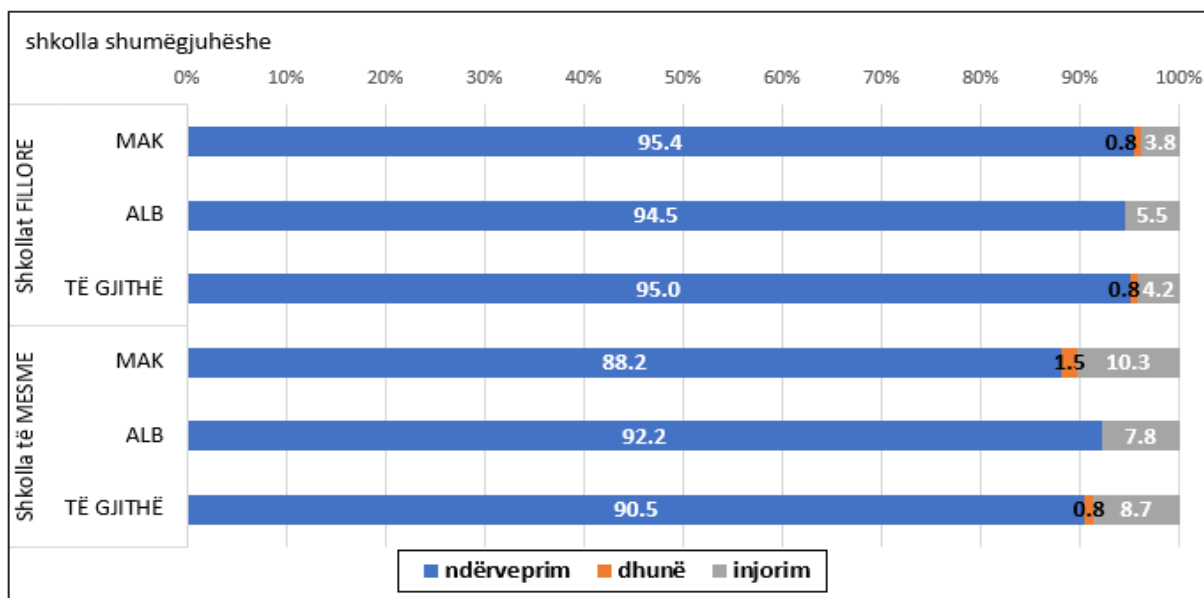
Sipas rezultateve të paraqitura në Grafikon 2.2-2, gjysma e nxënësve të shkollave fillore nga shkollat shumëgjuhëshe thanë se ka socializim midis nxënësve nga gjuhët më të ndryshme mësimore kur e gjejnë veten në të njëjtin vend në shkollë, ndërsa një e treta e nxënësve të shkollave të mesme thanë se ndërveprimi pozitiv manifestohet përmes socializimit, përkatësisht përmes punës në projekte të përbashkëta ose detyra të tjera. Kur bëhet fjalë për dhunën, nxënësit e shkollave fillore pothuajse nuk vërejnë zënka "ndërgjuhësore", por vetëm fyerje "ndërgjuhësore" në një përqindje të papërfillshme,

ndërsa nxënësit e shkollave të mesme njohin një përqindje të ulët të zënka "ndër-etnike" dhe fyerje "ndërgjuhësore" ("hedhja e fjalëve fyese").

Grafiku 2.2-2. Çfarë ndodh më shpesh kur në të njëjtin vend në shkollë ka nxënës që mësojnë në gjuhë të ndryshme mësimore? – Përqindja e përgjigjeve të nxënësve nga shkollat shumëgjuhëshe

Marrë në tërësi, përqindja e nxënësve (nga shkollat njëgjuhëshe dhe shumëgjuhëshe së bashku) të cilët, në hulumtimin e vitit 2017, thanë se ka ndërveprim pozitiv (më shumë përmes socializimit sesa përmes aktiviteteve të përbashkëta) është 36.8% për nxënësit e shkollave fillore dhe 35.1% për nxënësit e shkollave të mesme. Në anketën aktuale, këto përqindje janë 34% për nxënësit e shkollave fillore dhe 38% për nxënësit e shkollave të mesme, duke treguar një rënie të vogël në kuadër të shkollave fillore dhe një rritje të vogël në kuadër të shkollave të mesme. Ka pasur gjithashtu një rënie të lehtë të raportimit të sjelljes së dhunshme (fyerje dhe zënka) nga 4.2% në 2% në shkollat fillore dhe nga 8% në 3.9% në shkollat e mesme, si dhe në raportimin e injorimit reciprok – nga 6% në 3.3% në shkollat fillore dhe nga 13.5% në 7.9% në shkollat e mesme.

Grafiku 2.2-3. Çfarë ndodh më shpesh kur në të njëjtin vend në shkollë ka nxënës që mësojnë në gjuhë të ndryshme mësimore? – Përqindja e përgjigjeve të **mësimdhënësve** nga gjuhë të ndryshme mësimore nga shkollat shumëgjuhëshe

Përgjigjet për të njëjtën pyetje të dhënë nga mësuesit e shkollave shumëgjuhëshe nga të gjitha gjuhët e mësimdhënies (Grafiku 2.2-3) tregojnë për një pamje edhe më të idealizuar – përqindja e atyre që thonë se ka dhunë "ndërgjuhësore" (verbale ose fizike) ose injorim në shkollë është minimale në krahasim me ata që thonë se ka ndërveprim pozitiv midis nxënësve nga gjuhë të ndryshme mësimore të përfaqësuara në shkollë. Analizat shtesë tregojnë se si mësuesit e shkollave fillore ashtu edhe të mesme besojnë se ndërveprimi pozitiv sigurohet më shumë përmes aktiviteteve të përbashkëta (56.5% e shkollave fillore dhe 57.9% e shkollave të mesme) sesa përmes shoqëritimit (38.5% e shkollave fillore dhe 52.5% e shkollave të mesme, gjë që tregon një tendencë të mësuesve që t'ia atribuojnë meritat e ndërveprimit pozitiv mes nxënësve nga gjuhë të ndryshme mësimore, angazhimit të tyre.

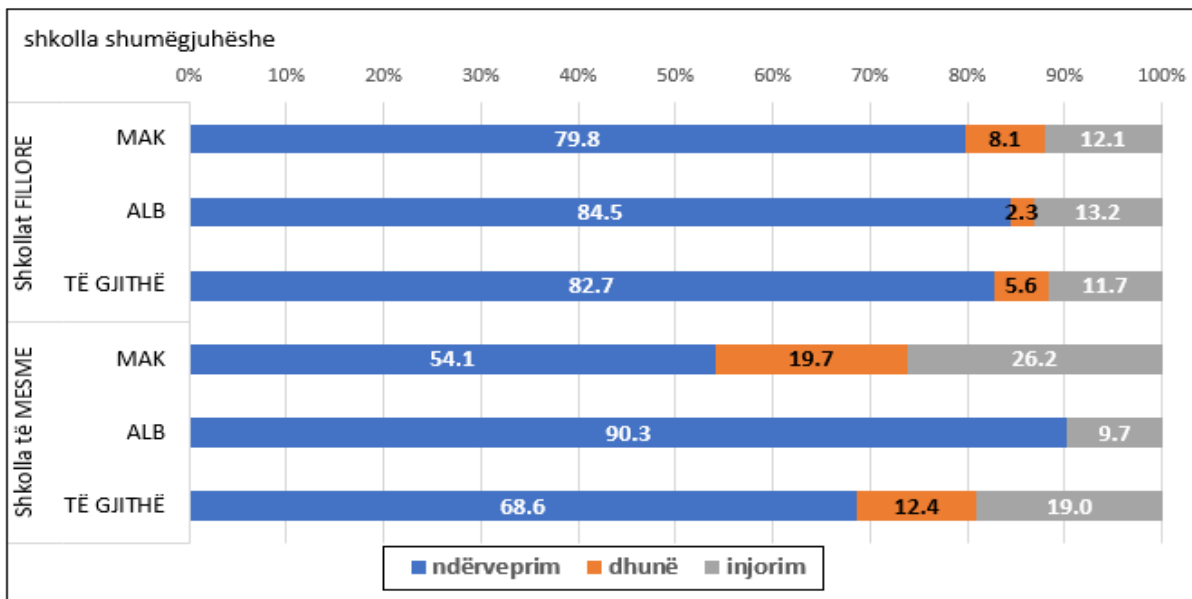
Nga Grafiku 2.2-3, mund të vërehet një ndryshim i vogël midis mësimdhënësve të shkollave fillore dhe të mesme, me përqindjen e ndërveprimit pozitiv "ndërgjuhësor" që është më i lartë midis nxënësve të shkollave fillore. Është interesante se mësimdhënësit që japin mësim në gjuhën shqipe nuk tregojnë praninë e dhunës "ndërgjuhësore". Nga krahasimi me të dhënat e siguruar nga nxënësit (Grafiku 2.2-1), mund të konkludohet se mësimdhënësit ose nuk vërejnë atë që nxënësit "shohin" ose zbukurojnë qëllimisht pamjen e asaj që nxënësit nga gjuhë të ndryshme mësimore bëjnë kur janë në të njëjtin vend në shkollë.

Kur bëhet fjalë për përgjigjet e **bashkëpunëtorëve profesionistë dhe drejtorëve**, gjithashtu idealizohet tabloja e ndërveprimit "ndërgjuhësor" të nxënësve. Madje 97.6% e atyre që punojnë në

shkollat fillore shumëgjuhëshe dhe 89.1% e atyre që punojnë në shkollat e mesme shumëgjuhëshe "shohin" vetëm ndërveprim pozitiv, kryesisht si rezultat i aktiviteteve të përbashkëta (68.3% në shkollat fillore dhe 69.1% në shkollat e mesme). Mungesa e dhunës raportohet nga të gjithë punonjësit në shkollat fillore, ndërsa 1.8% e shkollave të mesme pranojnë praninë e dhunës.

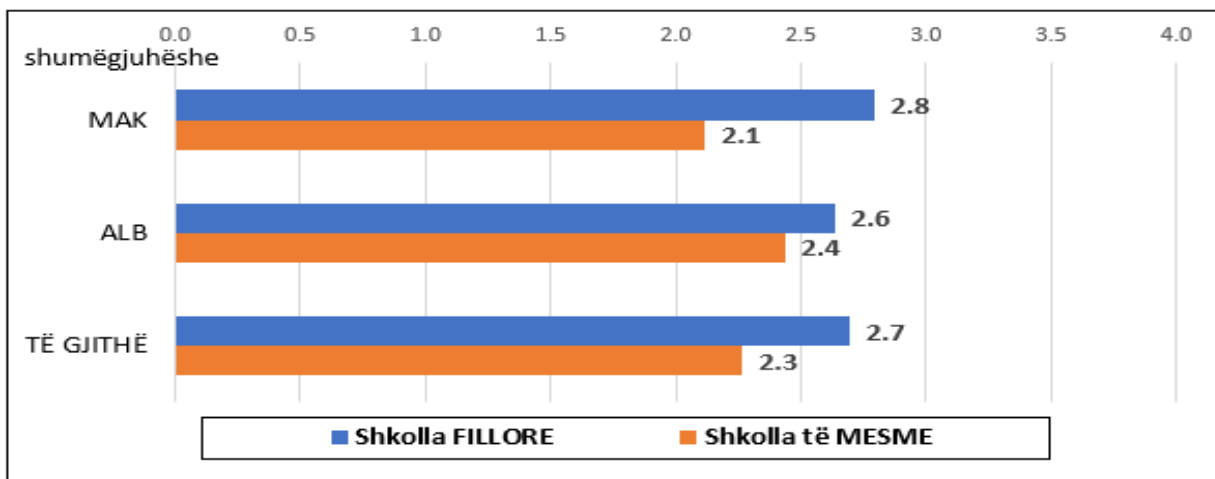
Hulumtimi i vitit 2017 tregoi se, në tërësi, përqindja e mësimitdhënësve (nga të gjitha llojet e shkollave së bashku) të cilët thanë se ka ndërveprim pozitiv (shoqërim ose aktivitete të përbashkëta) midis nxënësve që mësojnë gjuhë të ndryshme mësimore kur takohen në të njëjtin vend, ishte 44%, dhe përqindja e bashkëpunëtorëve profesionistë dhe drejtorëve që deklaruan të njëjtën gjë ishte 44.7%. Në hulumtimin aktual, këto përqindje janë 30.3% për mësimitdhënësit dhe 35.3% për bashkëpunëtorët profesionalë dhe drejtorët, gjë që tregon një rënie të konsiderueshme të perceptimeve në të dy grupet e pjesëmarrësve. Megjithatë, ajo që nuk ka ndryshuar nga njëri hulumtim në tjetrin është përfundimi se mësimitdhënësit nuk shohin ndonjë ndryshim të rëndësishëm midis shoqërim dhe aktiviteteve të përbashkëta si bazë për ndërveprim pozitiv, ndryshe nga bashkëpunëtorët profesionistë dhe drejtorët të cilët kryesisht tregojnë për aktivitete të përbashkëta në shkollë si bazë për ndërveprim pozitiv midis nxënësve që mësojnë në gjuhë të ndryshme mësimore.

Siç tregon Grafiku 2.2-4, fotografia e prezantuar nga prindërit për atë që ndodh kur nxënësit që mësojnë në gjuhë të ndryshme mësimore në shkollë janë në të njëjtin vend është shumë e ngjashme me atë që rezulton nga përgjigjet e nxënësve (Grafiku 2.2-1). Përsëri, prindërit e nxënësve që mësojnë në gjuhën mësimore shqipe në shkollat shumëgjuhëshe nuk "shohin" ose pothuajse nuk "shohin" praninë e dhunës kur bëhet fjalë për takimet "ndërgjuhësore" të nxënësve në shkollë. Analizat shitesë të përgjigjeve të prindërve tregojnë se më shumë prindër të shkollave fillore njohin shoqërimin "ndërgjuhësor" (46.7%) sesa njohin aktivitetet e përbashkëta (36%), ndërsa pothuajse një numër i barabartë i prindërve të shkollave të mesme tregojnë praninë e shoqërimit (35.8%) dhe aktiviteteve të përbashkëta (33.2%) në situata kur nxënësit nga gjuhë të ndryshme mësimore do të gjejnë veten në të njëjtin vend në shkollë.

Grafiku 2.2-4. Çfarë ndodh më shpesh kur në të njëjtin vend në shkollë ka nxënës që mësojnë në gjuhë të ndryshme mësimore? – Përqindja e përgjigjeve të **prindërve** nga gjuhë të ndryshme mësimore nga shkollat shumëgjuhëshe

Hulumtimi i vitit 2017 tregoi se, në tërësi, përqindja e prindërve (nga të gjitha llojet e shkollave së bashku) të cilët thanë se ka ndërveprim pozitiv (shoqërim ose aktivitete të përbashkëta) midis nxënësve nga gjuhë të ndryshme mësimore kur takohen në të njëjtin vend ishte 33.7%. Krahasimi me përqindjen totale të prindërve që morën pjesë në hulumtimin aktual (30.3%) tregon një rënie të lehtë të perceptimit të ndërveprimit pozitiv "ndërgjuhësor" midis nxënësve.

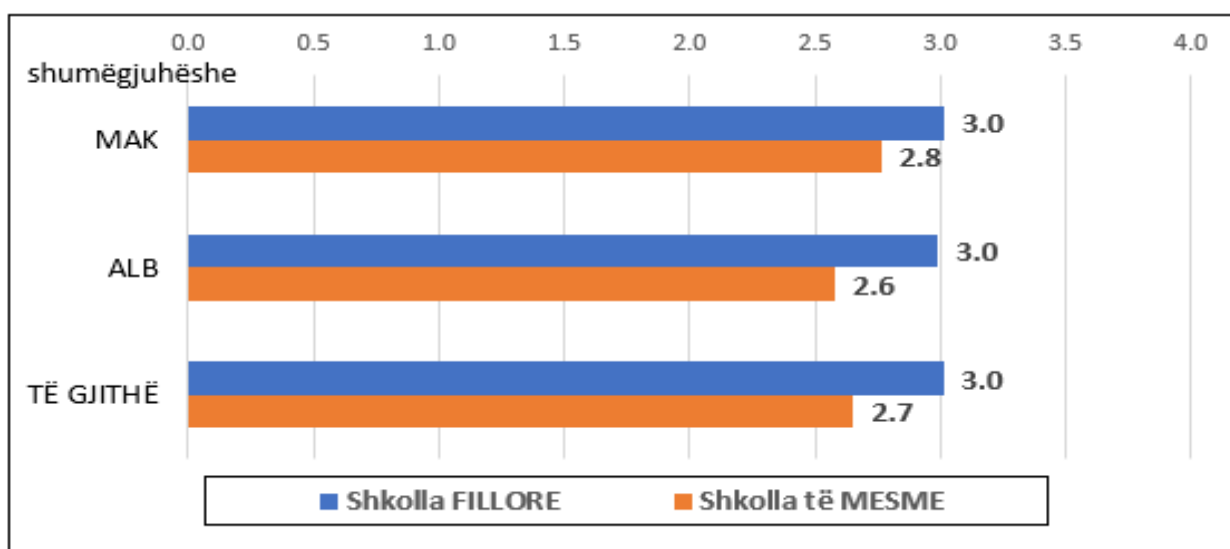

Grafiku 2.2-5. Sa shpesh socializohen nxënësit nga gjuhë të ndryshme mësimore në shkollën tuaj? – mesataret aritmetike për përgjigjet e **nxënësve** nga shkollat shumëgjuhëshe të llogaritura në shkallën nga 0 në 4 (0= nuk shoqërohen fare, 1=shumë rrallë, 2=rrallë, 3=shpesh dhe 4=deri shumë shpesh)

Analiza e përgjigjeve të nxënësve nga shkollat shumëgjuhëshe në lidhje me shpeshësinë e shoqërimit midis nxënësve nga gjuhë të ndryshme mësimore (Grafiku 2.2-5) tregon se socializimi është më i

zakonshëm në shkollat fillore sesa shkollat e mesme, me dallimet nga njëra gjuhë në tjetrën që janë të parëndësishme. Në të dy shkollat, shoqërimi varion mesatarisht midis 2 (rrallë) dhe 3 (shpesh), por mesatarja e fituar nga nxënësit e shkollave fillore është më afër përgjigjes - shpesh, ndërsa mesatarja për nxënësit e shkollave të mesme është më afër përgjigjes - rrallë.

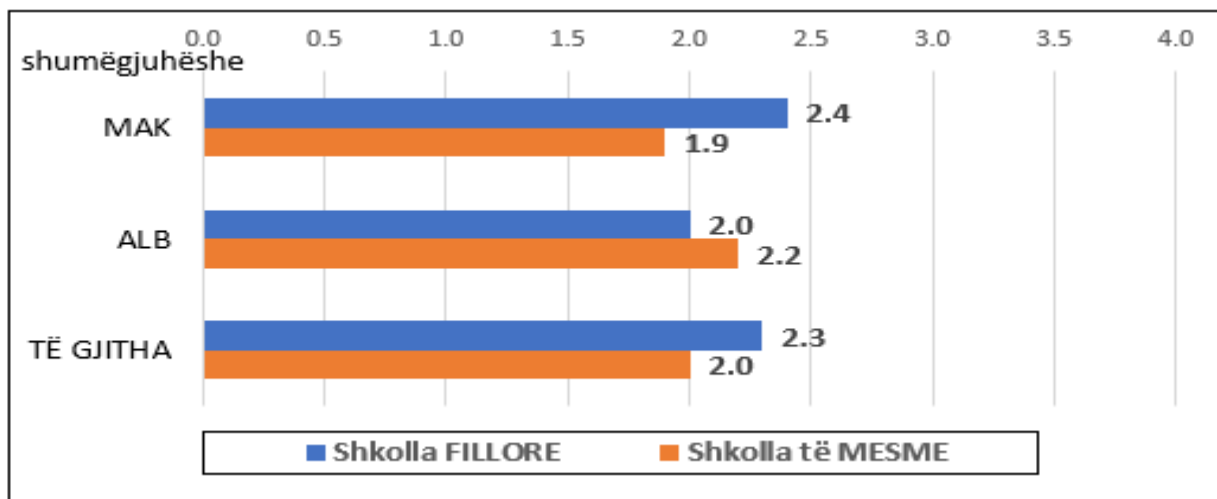
Marrë në tërësi, përqindja e nxënësve (nga shkollat njëgjuhëshe dhe shumëgjuhëshe së bashku) që treguan praninë e socializimit të shpeshtë (shumë shpesh ose shpesh) të shkollave "ndërgjuhësore" në hulumtimin në vitin 2017 ishte 19.4% për nxënësit e shkollave fillore dhe 23.7% për nxënësit e shkollave të mesme. Në hulumtimin aktual, këto përqindje janë 26.4% për nxënësit e shkollave fillore dhe 29.9% për nxënësit e shkollave të mesme, gjë që tregon një rritje të vogël të miqësisë "ndërgjuhësore" të raportuar si brenda shkollave fillore ashtu edhe të mesme.

Grafiku 2.2-6. Sa shpesh socializohen nxënësit nga gjuhë të ndryshme mësimore në shkollën tuaj? – mesataret aritmetike për përgjigjet e **mësimdhënësve** nga shkollat shumëgjuhëshe të llogaritura në shkallën nga 0 në 4 (0= nuk shoqërohen fare, 1=shumë rrallë, 2=rrallë, 3=shpesh dhe 4=deri shumë shpesh)

E njëjta pyetje që u shtrohet mësimdhënësve (Grafiku 2.2-6) prodhon një pamje më të idealizuar që është konsistente nga një gjuhë mësimore në tjetrën. Vlerat mesatare të llogaritura nga përgjigjet e mësimdhënësve nga shkollat shumëgjuhëshe tregojnë se shoqërimi "ndërgjuhësor" është më i zakonshëm në shkollat fillore sesa në shkollat e mesme, me atë që shumata e mesatareve aritmetike të fituara tregojnë se nxënësit e shkollave të mesme nga gjuhë të ndryshme mësimore shoqërohen shpesh dhe se shoqërimi midis nxënësve të shkollave fillore nga gjuhë të ndryshme mësimore ka tendencën të shkojë prej përgjigjes shpesh.

Ekzistojnë gjithashtu dallime në përgjigjet e pyetjes në lidhje me shpeshësinë e shoqërimit midis nxënësve nga gjuhë të ndryshme mësimore të siguruara nga **bashkëpunëtorët profesionistë dhe drejtorët** nga shkollat fillore dhe të mesme shumëgjuhëshe. Mesataret aritmetike që rezultojnë për ata nga shkollat fillore janë më kritike se të mësimdhënësve, por jo edhe se të nxënësve (M=2.4), gjë që nuk është rasti për ata që punojnë në shkollat e mesme (M=3.1) të cilët janë më shumë në linjën e mësimdhënësve sesa nxënësve.

Grafiku 2.2-7. Sa shpesh socializohen nxënësit nga gjuhë të ndryshme mësimore në shkollën e fëmijës suaj? – mesataret aritmetike për përgjigjet e **prindërve** të nxënësve nga shkollat shumëgjuhëshe të llogaritura në shkallën nga 0 në 4 (0= nuk shoqërohen fare, 1=shumë rrallë, 2=rrallë, 3=shpesh dhe 4=deri shumë shpesh)

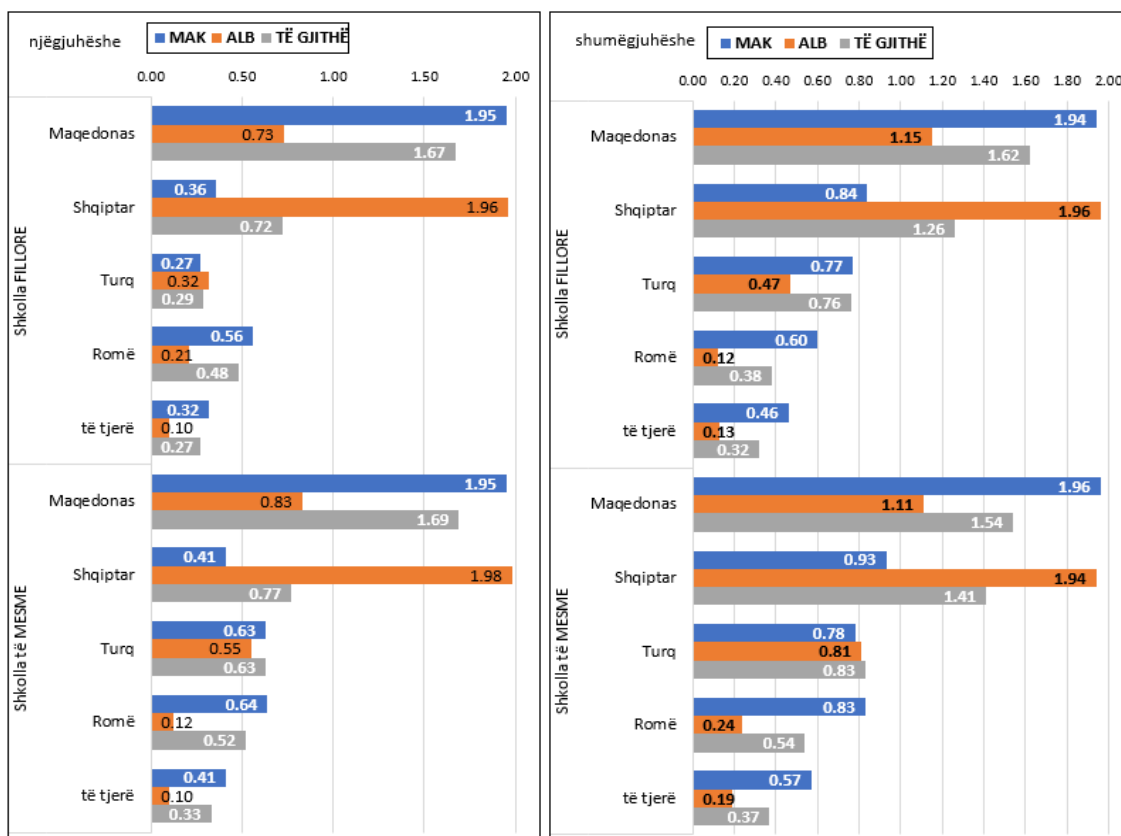
Sipas prindërve, nga shkollat fillore dhe të mesme shumëgjuhëshe deri në ato "ndërgjuhësore", shoqërimi i nxënësve ndodh rrallë (Grafiku 2.2-7). Dallimet më të mëdha ekzistojnë midis prindërve nga shkollat fillore dhe të mesme, fëmijët e të cilëve mësojnë në gjuhën mësimore maqedonase, gjatë çka ata të shkollave fillore besojnë se atje fëmijët shoqërohen më rrallë sesa në rastin e prindërve nga shkollat e mesme.

Hulumtimi i vitit 2017 tregoi se, në tërësi, përqindjet e pjesëmarrësve të rritur në procesin arsimor (nga të gjitha llojet e shkollave të kombinuara) të cilët thanë se nxënësit nga gjuhë të ndryshme mësimore shoqërohen shpesh ose shumë shpesh ishte 27.7% për mësimdhënësit, 28.3% për bashkëpunëtorët dhe drejtorët, dhe 17.8% për prindërit. Rezultatet krahasuese të hulumtimit aktual janë 22.1% për mësimdhënësit, 19.3% për bashkëpunëtorët profesionalë dhe drejtorët dhe 17.3% për prindërit, gjë që tregon një rënie të madhe të perceptimeve të mësimdhënësve, një rënie më të vogël të bashkëpunëtorëve profesionalë dhe drejtorëve dhe një situatë të pandryshuar midis prindërve.

2.3. Bashkëpunimi ndërmjet nxënësve nga komunitete të ndryshme etnike

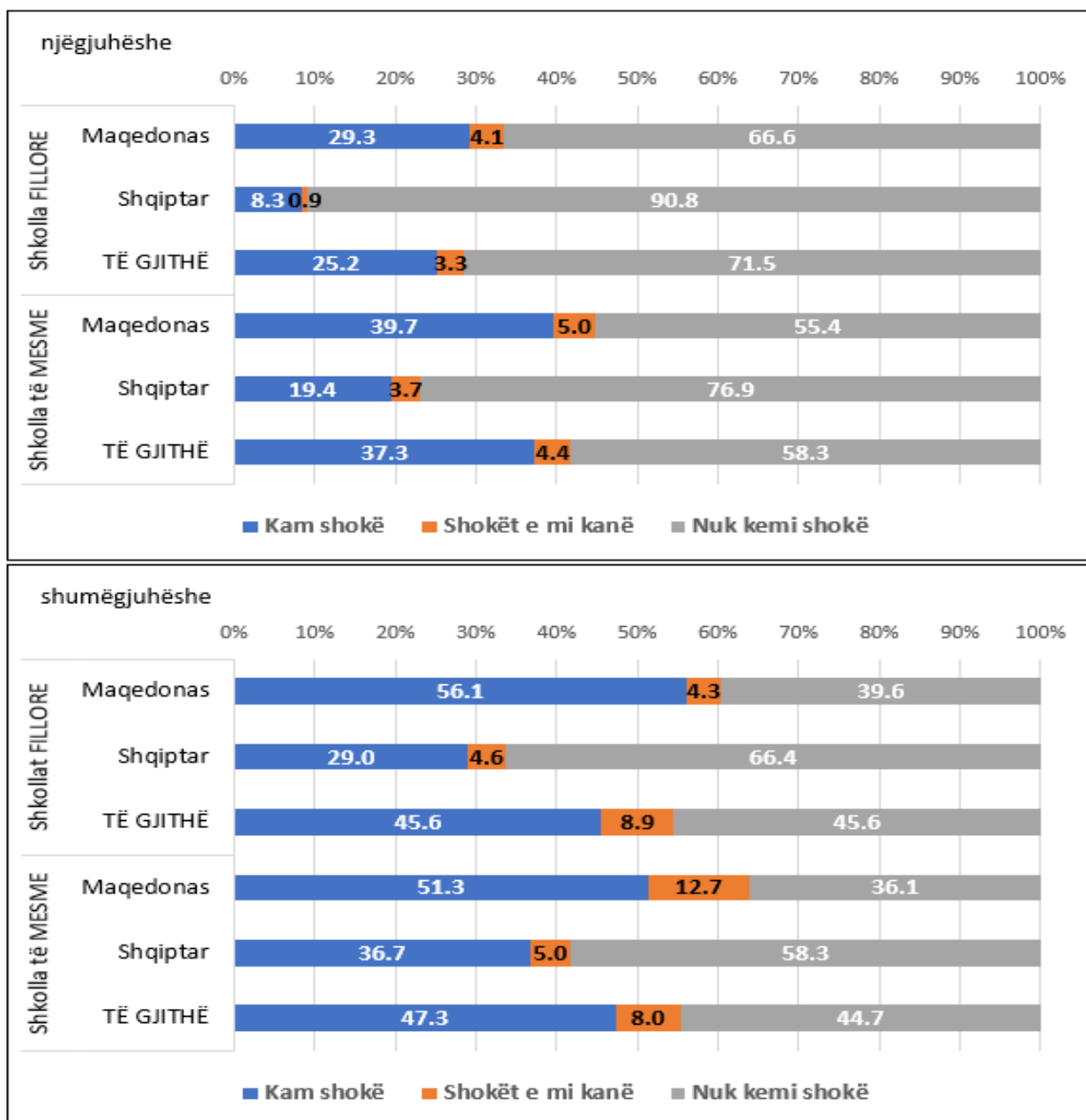
Meqenëse kontakti i shpeshtë midis individëve konsiderohet parakusht për formimin e lidhjeve shoqërore, nxënësit u pyetën se sa të shpeshta ishin kontaktet e tyre me nxënësit nga komunitetet etnike të përmendura në mënyrë specifike. Përgjigjet e tyre tregohen në grafikët 2.3-1.

Përveç konfirmimit se nxënësit maqedonas që ndjekin mësimin në gjuhën maqedonase dhe nxënësit shqiptarë që mësojnë në gjuhën shqipe kanë kontakte të shpeshta me nxënës nga komuniteti i tyre etnik, rezultatet e Grafikut 2.3-1 tregojnë dallime në shpeshhtësinë e kontakteve me nxënës nga bashkësitë "e tjera" etnike të përcaktuara nga gjuha mësimore dhe lloji i shkollës në të cilën mësojnë. Nga rezultatet për shkollat një-gjuhëshe rezulton se: (a) nxënësit e shkollave fillore që mësojnë në gjuhën maqedonase *shumë rrallë* kanë kontakt me nxënësit romë, dhe nxënësit e shkollave të mesme me mësim në gjuhën maqedonase, përveç romëve, *shumë rrallë* kanë kontakt me turqit; (b) nxënësit e shkollave fillore që mësojnë në gjuhën shqipe kanë kontakt, edhe pse *rrallë* me nxënësit maqedonas, ndërsa *rrallë* me turqit. Nuk ka kontakte të shpeshta ndëretnike as në shkollat shumëgjuhëshe, megjithëse frekuenca e tyre mesatare është më e lartë se për shkollat një-gjuhëshe – (a) nxënësit që mësojnë në gjuhën maqedonase në shkollat fillore dhe të mesme kanë kontakte më të shpeshta, megjithëse ende të *rralla*, me nxënësit shqiptarë, turq dhe romë; (b) nxënësit që mësojnë në gjuhën mësimore shqip në shkollat fillore dhe të mesme kanë kontakte më të shpeshta (*më pak të rralla*) me nxënësit maqedonas, dhe midis tyre, vetëm nxënësit e shkollave të mesme kanë kontakte të *rralla* me nxënësit turq.

Grafiku 2.3-1. Sa shpesh keni kontakte me nxënës nga komunitetet etnike të përmendura në shkollë? – mesatarja aritmetike për përgjigjet e nxënësve të llogaritura në shkallën nga 0 në 2 (0=nga asnjë kontakt, 1=rrallë dhe 2=shpesh) (kategoria tjetër përfshin serbët, boshnjakët dhe vllahët)

Pyetjes së parë në lidhje me shoqërimin ndëretnik të nxënësve nga shkolla i përgjigjet duke zgjedhur një përgjigje nga alternativat e mëposhtme: Unë personalisht kam miq, Miqtë e mi shoqërohen, por unë jo, dhe Në shoqërinë time askush nuk shoqërohet/Nuk kemi miq në shkollë. Përveç kësaj, nxënësve u kërkohet të tregojnë etninë e shokëve përveç alternativës së zgjedhur. Rezultatet e analizës së përgjigjeve të siguruara janë paraqitur në grafikët 2.3-2. Gjatë interpretimit të rezultateve të fituara, duhet të kihet parasysh se, në realitet, nxënësit maqedonas, shumë më tepër se nxënësit shqiptarë, kanë mundësi të mësojnë në klasa në të cilat ka pjesëtarë të bashkësive të tjera etnike, pavarësisht nëse ata mësojnë në shkolla njëgjuhëshe ose shumëgjuhëshe, prandaj mundësitë për formimin e miqësive "ndëretnike" në esencë janë krejtësisht të ndryshme.

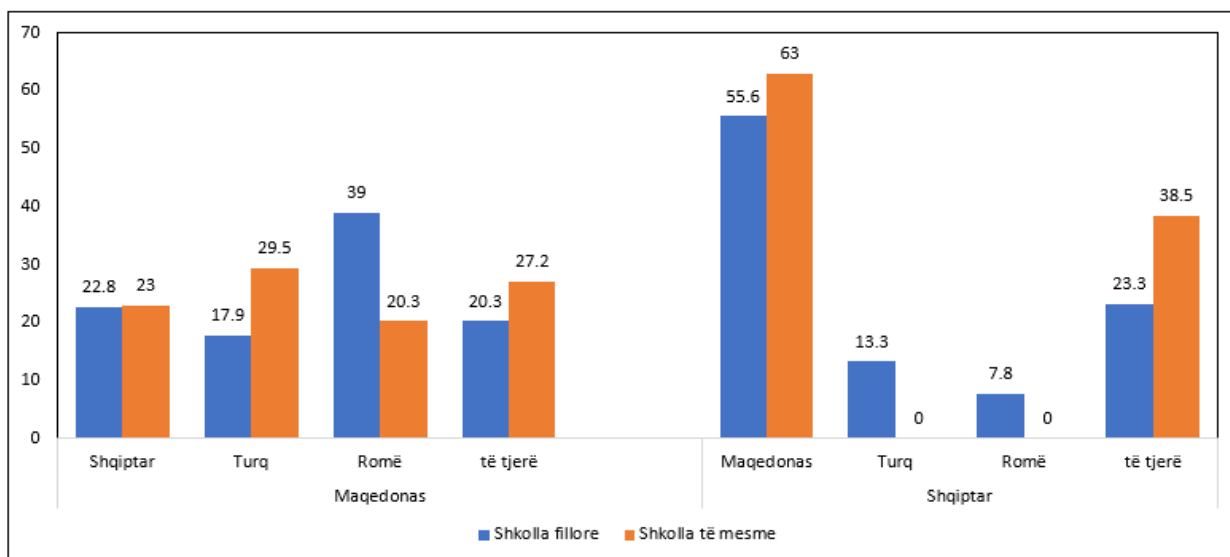

Grafiku 2.3-2. A keni shokë nga bashkësi të tjera etnike? - Përfaqësimi në përqindje i përgjigjeve të nxënësve të etnive të ndryshme

Të dhënat në grafikët 2.3-2 tregojnë qartë se më shumë shokë nga një komunitet tjetër etnik kanë: (a) nxënës nga shkollat shumëgjuhëshe në krahasim me nxënësit nga shkollat njëgjuhëshe; (b) nxënës maqedonas nga shkollat fillore dhe të mesme në krahasim me nxënësit shqiptarë; (c) nxënës nga shkollat fillore njëgjuhëshe në krahasim me nxënësit nga shkollat e mesme njëgjuhëshe. Përveç kësaj, përqindja e nxënësve që kanë miq të një etnie tjetër plotësohet nga një përqindje e vogël e nxënësve, miqtë e të cilëve nga bashkësia e tyre etnike kanë miq të një etnie tjetër, me përqindjen më të lartë për maqedonasit nga shkollat e mesme shumëgjuhëshe.

Krahasimi i rezultateve të paraqitura në grafikët 2.3-2 me rezultatet e paraqitura në grafikët 2.1-1 tregon ngjashmëritë kur kemi të bëjmë me shkollat njëgjuhëshe dhe dallimet kur kemi të bëjmë me ato shumëgjuhëshe. Ngjashmëritë në përqindjen e përfaqësimit të përgjigjeve të nxënësve nga shkollat njëgjuhëshe imponojnë përfundimin se takimet "ndëretnike" në këto shkolla ose lindin nga shoqërimi "ndëretnik" ose iniciojnë shoqërim "ndëretnik". Nga ana tjetër, përqindja e takimeve të përmendura "ndëretnike" në shkollat shumëgjuhëshe është shumë më e lartë se përqindja e shoqërimeve "ndëretnike", gjë që çon në përfundimin se një përqindje dukshëm më e vogël e kontakteve "ndëretnike" në këto shkolla rezultojnë në shoqëri "ndëretnike".

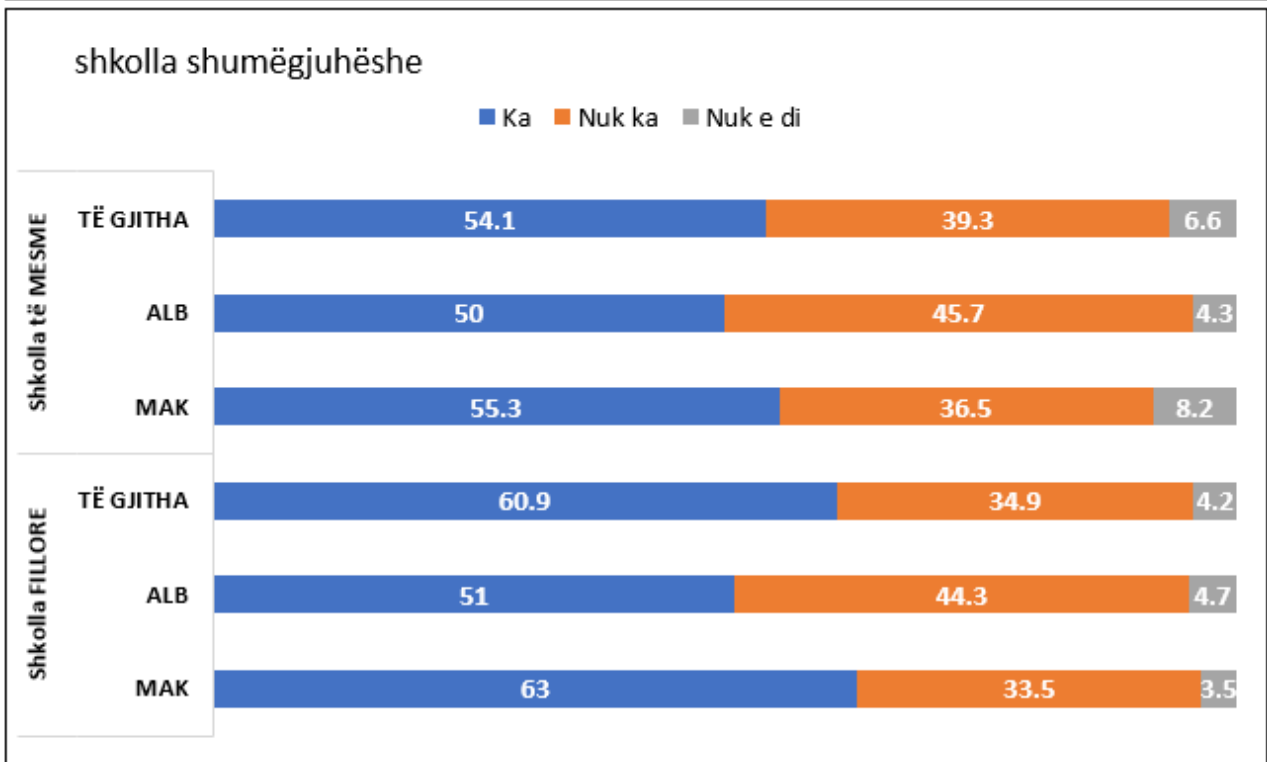
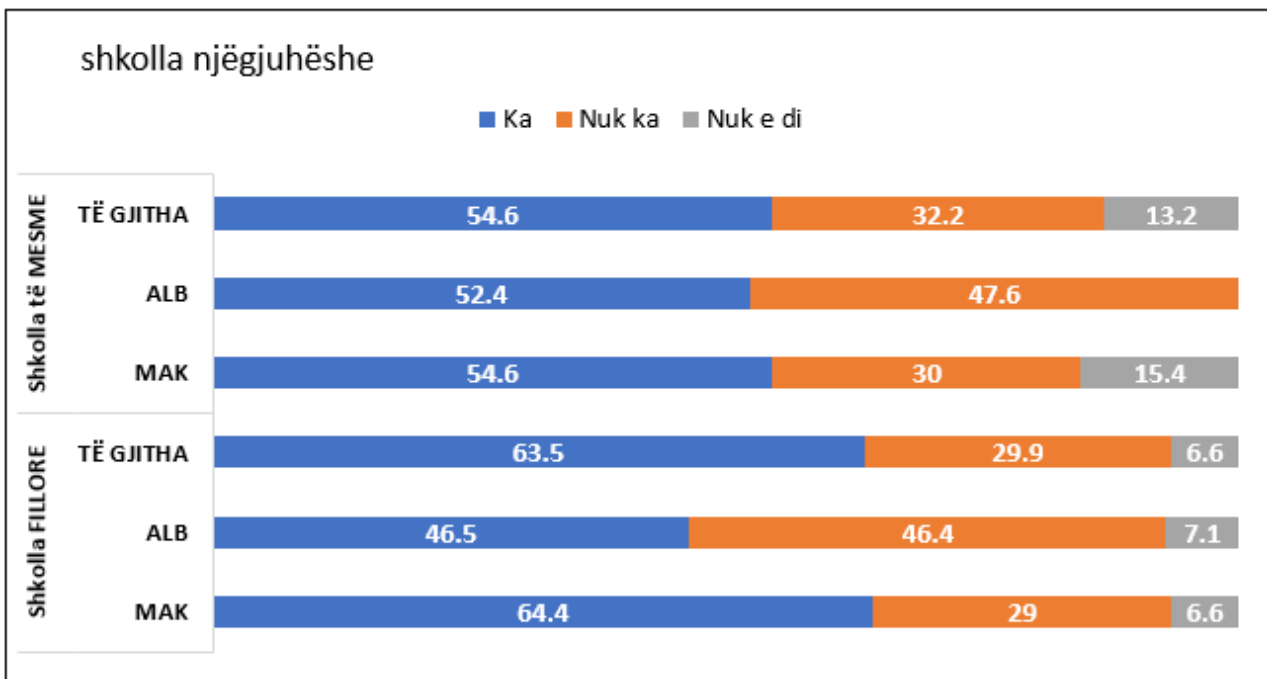
Marrë në tërësi, përqindja e nxënësve (nga shkollat njëgjuhëshe dhe shumëgjuhëshe së bashku) të cilët në hulumtimin e vitit 2017 treguan se kanë shokë nga një komunitet tjetër etnik është 37% për nxënësit e shkollave fillore dhe 46.1% për nxënësit e shkollave të mesme. Në hulumtimin aktual, përqindjet krahasuese janë pak më të ulëta dhe arrijnë në 33.8% për nxënësit e shkollave fillore dhe 42.3% për nxënësit e shkollave të mesme.

Grafiku 2.3-3. A keni shokë nga bashkësi të tjera etnike? - përqindja e përfaqësimit të shokëve që i përkasin komuniteteve etnike të listuara që **nxënësit** e etnive të ndryshme i kanë sugjeruar si shokë të tyre (kategoria e të tjerëve përfshin serbët, boshnjakët, vllahët dhe të tjerët)

Sipas rezultateve në Grafikon 2.3-3, në mesin e maqedonasve të shkollave fillore që deklaruan se kishin shokë nga një bashkësi tjetër etnike, shumica (më shumë se një e treta) treguan se bëhej fjalë për romë, ndërsa në mesin e maqedonasve të shkollave të mesme, më shpesh si shokë të tyre i përmendin turqit dhe anëtarët e bashkësive të tjera etnike (serbë, boshnjakë, vllahë ose të tjerë). Nxënësit shqiptarë nga shkollat fillore dhe të mesme që thonë se kanë miq nga një komunitet tjetër etnik deklarojnë se bëhet fjalë për maqedonas.

Prindërit u pyetën gjithashtu nëse nxënësit kishin miq nga një komunitet tjetër etnik (dhe nga cila bashkësi etnike). Nga përgjigjet e tyre, të paraqitura në grafikët 2.3-4, vërehet se më shumë se gjysma e prindërve, pavarësisht nga gjuha mësimore dhe shkolla ku mësojnë fëmijët e tyre (njëgjuhëshe ose shumëgjuhëshe dhe fillore ose të mesme) pretendojnë se fëmijët e tyre kanë shokë nga një bashkësi tjetër etnike. Përrjashtim bëjnë prindërit e nxënësve që mësojnë në gjuhën mësimore shqipe në shkollat fillore njëgjuhëshe, përqindja e përfaqësimit të të cilëve është nën 50%. Sipas përgjigjeve të prindërve, nxënësit e shkollave fillore që mësojnë në gjuhën mësimore shqipe kanë më pak miq nga bashkësitë e tjera etnike sesa nxënësit e shkollave fillore që mësojnë në gjuhën mësimore maqedonase. Ky konstatim përkon me rezultatet e marra për nxënësit dhe të paraqitura sipas përkatësisë etnike e nxënësve (Grafikët 2.3-2).

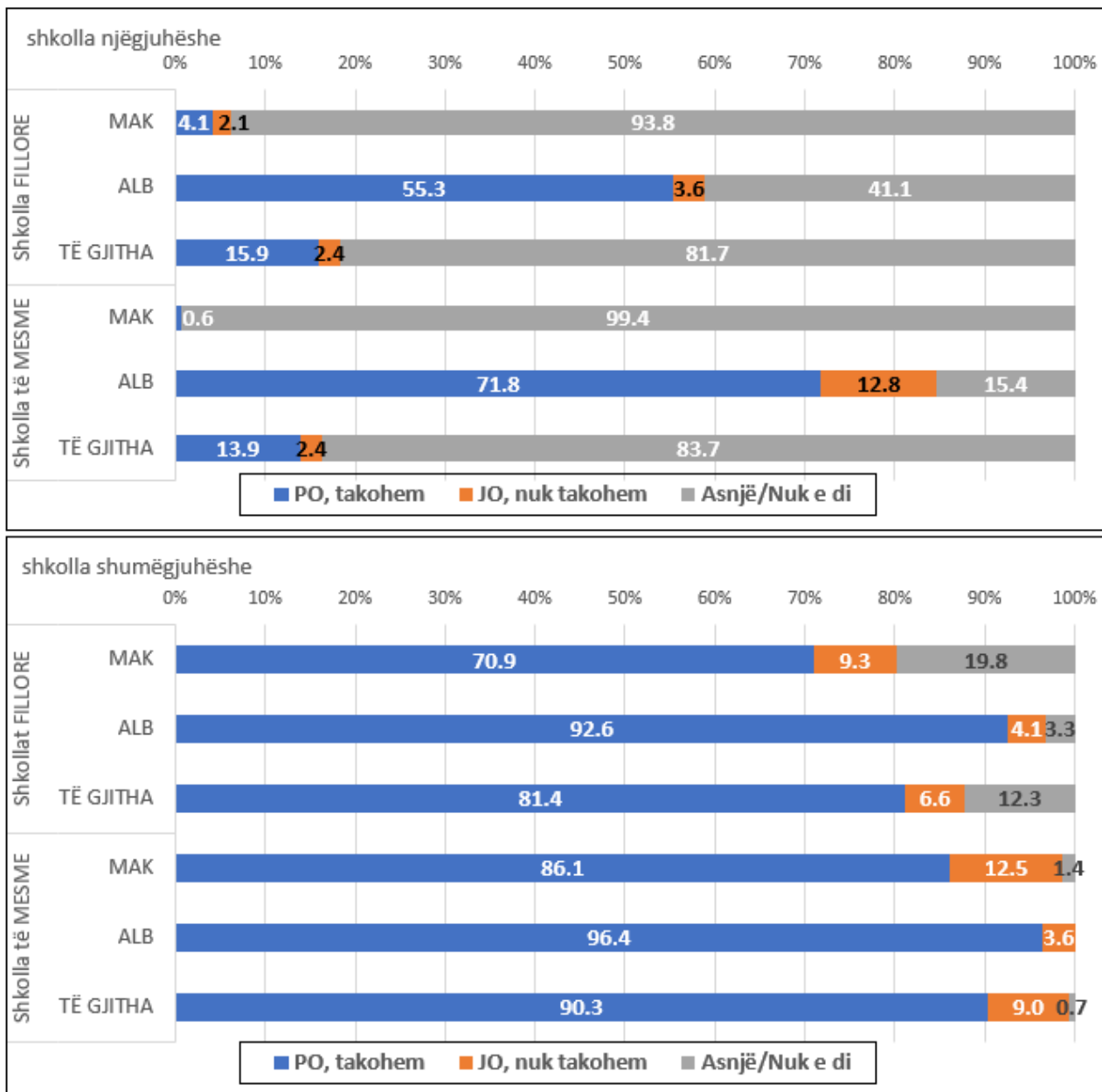

Grafikët 2.3-4. A ka fëmija juaj miq nga bashkësi të tjera etnike? - përqindja e përgjigjeve të prindërve nga gjuhë të ndryshme mësimore

Përqindja e prindërve që tregojnë se fëmijët e tyre kanë miq nga një komunitet tjetër etnik në numrin e përgjithshëm të prindërve që iu përgjigjën kësaj pyetjeje është 60%, që është më e ulët se përqindja e hulumtimit të vitit 2017, e cila ishte 70.1%. Në anketën e asaj kohe, u konstatua se 17.8% e prindërve thanë se nuk e dinin nëse fëmijët e tyre kishin shokë të tillë. Në këtë hulumtim, përqindja e përgjigjeve të tilla të marra nga prindërit ishte vetëm 6.4%.

2.4. Ndërveprimi midis mësuesve dhe ndërmjet bashkëpunëtorëve/drejtorëve profesionistë nga bashkësi të ndryshme etnike/gjuhë mësimore

Si tregues të ndërveprimit ndëretnik brenda mësuesve, përkatësisht bashkëpunëtorëve/drejtorëve profesionalë, merren përgjigjet e pyetjeve në lidhje me takimet që ata kanë në shkollë (Grafiku 2.4-1), bashkëpunimin profesional (Grafiku 2.4-2) dhe shpeshhtësinë e kontaktit me anëtarët e tjerë të bashkësive të ndryshme etnike (Grafiku 2.4-3 dhe Grafiku 2.4-4).

Grafikët 2.4-1. A takoni kolegë në shkollë që japin mësim në një gjuhë tjetër mësimore? - përqindja e përgjigjeve të mësimeve nga gjuhë të ndryshme mësimore

Të dhënat e paraqitura në Grafikët 2.4-1 tregojnë se pothuajse të gjithë mësimeve që japin mësim në gjuhën shqipe në shkollat shumëgjuhëshe takohen me kolegë që japin mësim në gjuhën maqedonase. Nga ana tjetër, një pakicë e mësimeve që japin mësim në gjuhë maqedonase nga

shkollat e mesme shumëgjuhëshe dhe një pjesë e konsiderueshme e atyre nga shkollat fillore shumëgjuhëshe nuk i takojnë mësimdhënësit nga gjuhët e tjera mësimore në shkollën e tyre. Kjo mungesë e takimeve “ndërgjuhësore” mund të konsiderohet si pasojë e faktit se shkolla në të cilën ata punojnë ka marrë statusin e gjuhës shumëgjuhëshe vetëm për shkak se përbërja e saj përfshin një shkollë të rrethit me një gjuhë të ndryshme nga gjuha në shkollën qendrore. Hulumtimi tregoi se takimet "ndërgjuhësore" brenda shkollave shumëgjuhëshe ndodhin sepse mësuesit nga gjuhë të ndryshme mësimore punojnë në të njëjtën ndërrim (sipas 90.7% të mësuesve në shkollat fillore shumëgjuhëshe dhe 80.7% të mësuesve nga shkollat e mesme shumëgjuhëshe).

Mësuesit e gjuhës shqipe në shumicën e rasteve kanë një mundësi reale për të takuar mësues nga një gjuhë tjetër mësimore, pasi është e detyrueshme që nxënësit e tyre të organizojnë klasa në lëndën e gjuhës maqedonase për komunitetet e tjera. Në këtë mënyrë, mund të shpjegohet përfaqësimi i lartë i mësimdhënësve nga gjuha mësimore shqipe (më shumë brenda shkollave të mesme sesa fillore) të cilët, edhe pse punojnë në shkolla njëgjuhëshe, kanë takime me mësimdhënësit nga një gjuhë tjetër mësimore. Mundësitë për takime të tilla të mësimdhënësve nga gjuha mësimore maqedonase që japin mësim në shkollat njëgjuhëshe zvogëlohen në takime të mundshme me mësimdhënësit që japin mësim në një gjuhë tjetër në një shkollë tjetër.

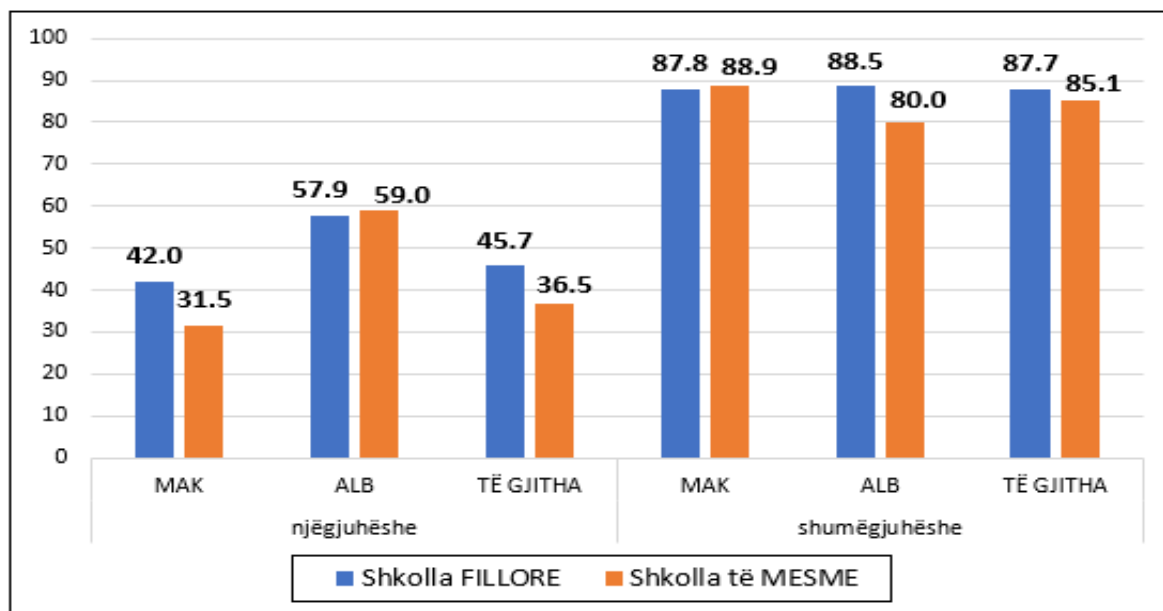
Natyra e punës së **bashkëpunëtorëve dhe drejtorëve profesionistë** në shkollat shumëgjuhëshe u lejon atyre të kenë më shumë takime me kolegët që punojnë në një gjuhë tjetër mësimore. Analiza e përgjigjeve të tyre (82.4% e shkollave fillore dhe 85.2% e shkollave të mesme) tregon se shërbimet profesionale dhe menaxhimi i shkollave kanë takime "ndërgjuhësore" nëse punojnë në të njëjtin objekt. Kur punojnë në shkolla njëgjuhëshe, mundësia e takimeve të tilla zvogëlohet, prandaj përgjigjet e marra flasin për shumë më pak bashkëpunëtorë/drejtorë profesionistë që ekspozohen ndaj takimeve të tilla (82.4% e atyre në shkollat fillore dhe 81.1% e atyre në shkollat e mesme nuk kanë takime me kolegë nga një gjuhë tjetër mësimore).

Krahasimi i rezultateve të hulumtimit të kryer në vitin 2017 me rezultatet e marra në këtë hulumtim për sa i përket përfaqësimit të përqindjes totale të takimeve "ndërgjuhësore" tregon se përqindja totale e mësimdhënësve që treguan se kishin takime me kolegë nga një gjuhë tjetër mësimore nuk ndryshoi (ishte 36% në 2017 dhe ishte 35.8% në 2022), ndërsa përqindja e përgjithshme e bashkëpunëtorëve dhe drejtorëve profesionistë që treguan se kishin takime të tilla u rrit (nga 33.8% në 2017 në 39% në 2022).

Figura 2.4-2 tregon përgjigjet e mësimdhënësve ndaj bashkëpunimit të tyre profesional me mësimdhënësit nga një gjuhë tjetër mësimore. Përgjigjet e dhëna ilustrojnë një pamje mjaft të

idealizuar. Përqindja e mësimitdhënësve nga shkollat shumëgjuhëshe (si filllore ashtu edhe të mesme) është veçanërisht e lartë, duke sugjeruar që këto shkolla dominohen nga mësimitdhënës që kanë bashkëpunim profesional "ndërgjuhësor". Edhe përqindja e mësimitdhënësve nga shkollat një gjuhëshe nuk duhet anashkaluar.

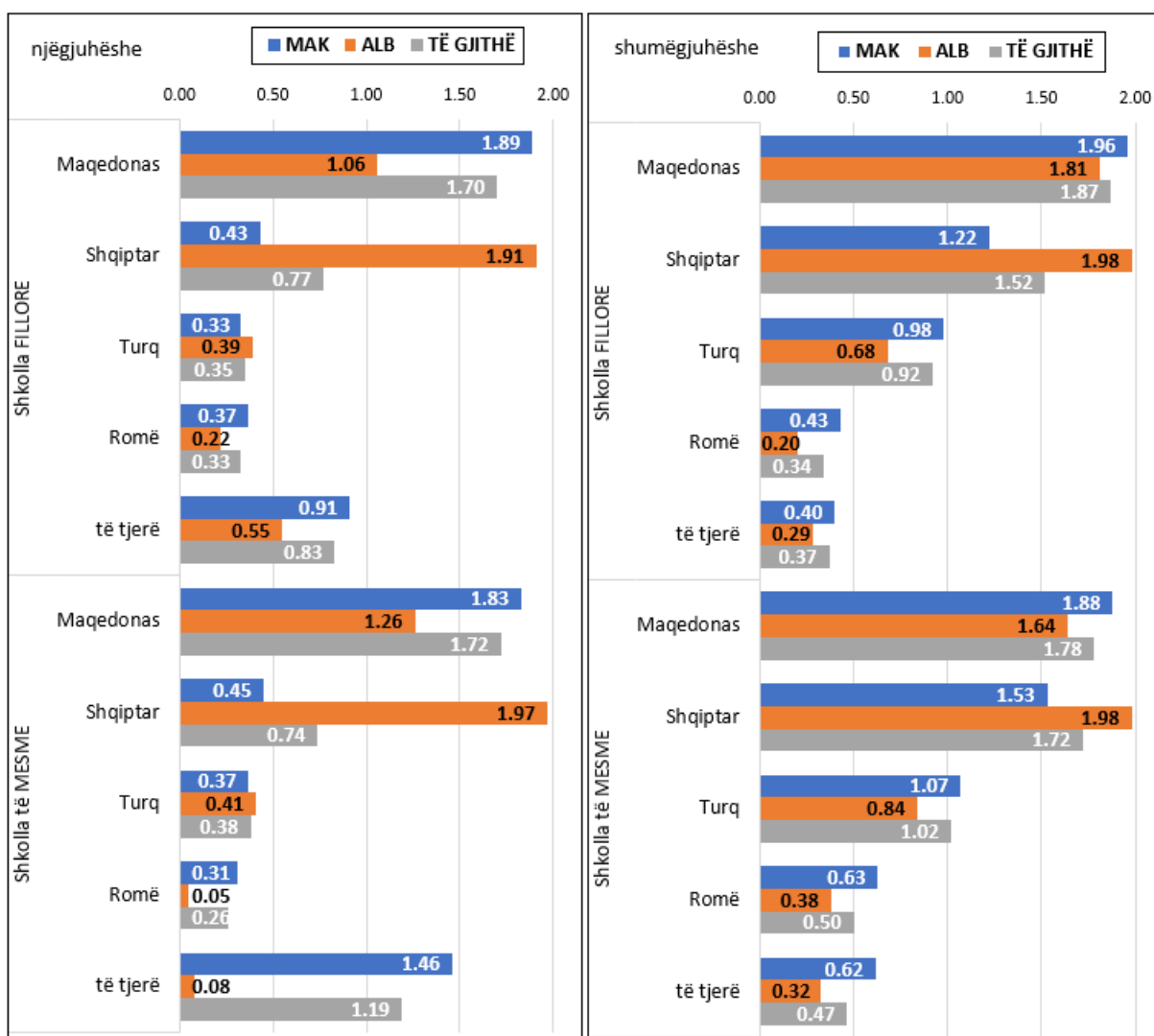
Kur shifrat për bashkëpunim profesional "ndërgjuhësor" (Figura 2.4.2) krahasohen me shifrat e marra për takime "ndërgjuhësore" (Figura 2.4.1), rezulton se një përqindje e konsiderueshme e mësimitdhënësve nga mësimi i gjuhës maqedonase nga shkollat njëgjuhëshe (më shumë se filllore se të mesme) kanë bashkëpunimin me kolegët nga mësimi i një gjuhë tjetër që punojnë në shkolla të tjera. Nga ana tjetër, jo të gjithë mësimitdhënësit nga gjuha mësimore shqipe që kanë takime me kolegë nga një gjuhë tjetër mësimore përdorin takimet për bashkëpunim profesional "ndërgjuhësor", gjë që është mjaft e kuptueshme për ata që punojnë në shkolla njëgjuhëshe, por jo për ata nga ato shumëgjuhëshe.

Grafiku 2.4-2. A keni një bashkëpunim profesional me kolegë që punojnë në një gjuhë tjetër mësimore? - Përqindja e mësimitdhënësve që iu përgjigjën pyetjes në mënyrë pozitive

Një përqindje më e lartë e bashkëpunëtorëve/drejtorëve profesionistë tregojnë se kanë bashkëpunim profesional me kolegë nga një gjuhë tjetër mësimore. Brenda shkollave njëgjuhëshe, shumica e tyre angazhohen në bashkëpunim "ndërgjuhësor" (61.4% e atyre që punojnë në shkollat filllore dhe 67.3% në shkollat e mesme), ndërsa brenda shkollave shumëgjuhëshe pothuajse të gjitha kanë një bashkëpunim të tillë (96% në shkollat filllore dhe 93.7% në shkollat e mesme).

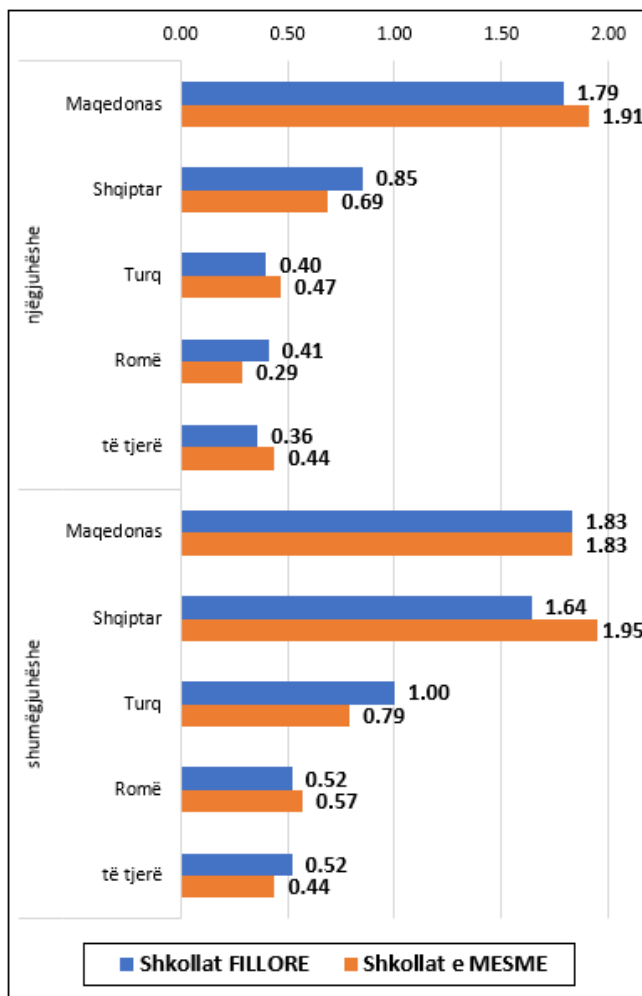
Kur rezultatet për bashkëpunimin profesional me kolegët nga një gjuhë tjetër mësimore e marrë në këtë hulumtim krahasohen me rezultatet e hulumtimit të vitit 2017, ka një rritje të lehtë të përfaqësimit të përqindjes së përgjigjeve që tregojnë praninë e një bashkëpunimi të tillë midis bashkëpunëtorëve profesionistë dhe drejtorëve (nga 71.9% e numrit të përgjithshëm të përfshirë në 2017 në 74.2% në 2022) dhe një rënie të lehtë kur bëhet fjalë për mësimdhënësit (nga 59.6% e numrit të përgjithshëm të përfshirë në 2017 në 56.8% në 2022).

Grafikët 2.4-3. Sa shpesh keni kontakte me kolegë nga komunitetet etnike të përmendura në shkollë? - mjedise aritmetike për përgjigjet e **mësimdhënësve** të llogaritura në një shkallë nga 0 në 2 (0=nga asnjë kontakt, 1=rrallë dhe 2=shpesh) (të tjerët përfshijnë serbët, boshnjakët dhe vllahët)

Të dhënat nga Grafiku 2.4-3 konfirmojnë se mësimdhënësit maqedonas që japin mësim në gjuhën maqedonase dhe mësimdhënësit shqiptarë që japin mësim në gjuhën shqipe kanë kontakte të shpeshta me mësimdhënësit nga komuniteti i tyre etnik. Në shkollat njëgjuhëshe, mësimdhënësit e gjuhës shqipe (nga shkollat fillore dhe të mesme) thonë se kanë kontakte (ndonëse rrallë) me mësimdhënësit

maqedonas (ndoshta ata që japin lëndën e gjuhës maqedonase për komunitetet e tjera në shkollën e tyre), ndërsa mësuesit nga gjuha mësimore maqedonase në shkollat fillore kanë kontakte më të rralla me mësime të tjerë nga komuniteti serb, boshnjak apo vllah. Sa i përket situatës në shkollat shumëgjuhëshe, mësime të gjuhës shqipe (si nga shkollat fillore ashtu edhe të mesme) kanë kontakte të shpeshta me kolegët maqedonas dhe rrallë me kolegët turq. Në të njëjtën kohë, mësime të gjuhës maqedonase në shkollat fillore raportojnë kontakte të rralla me kolegë shqiptarë dhe më të rralla me kolegët turq, dhe ata nga shkollat e mesme, kontakte të shpeshta me kolegë shqiptarë dhe më të rralla me kolegët turq.

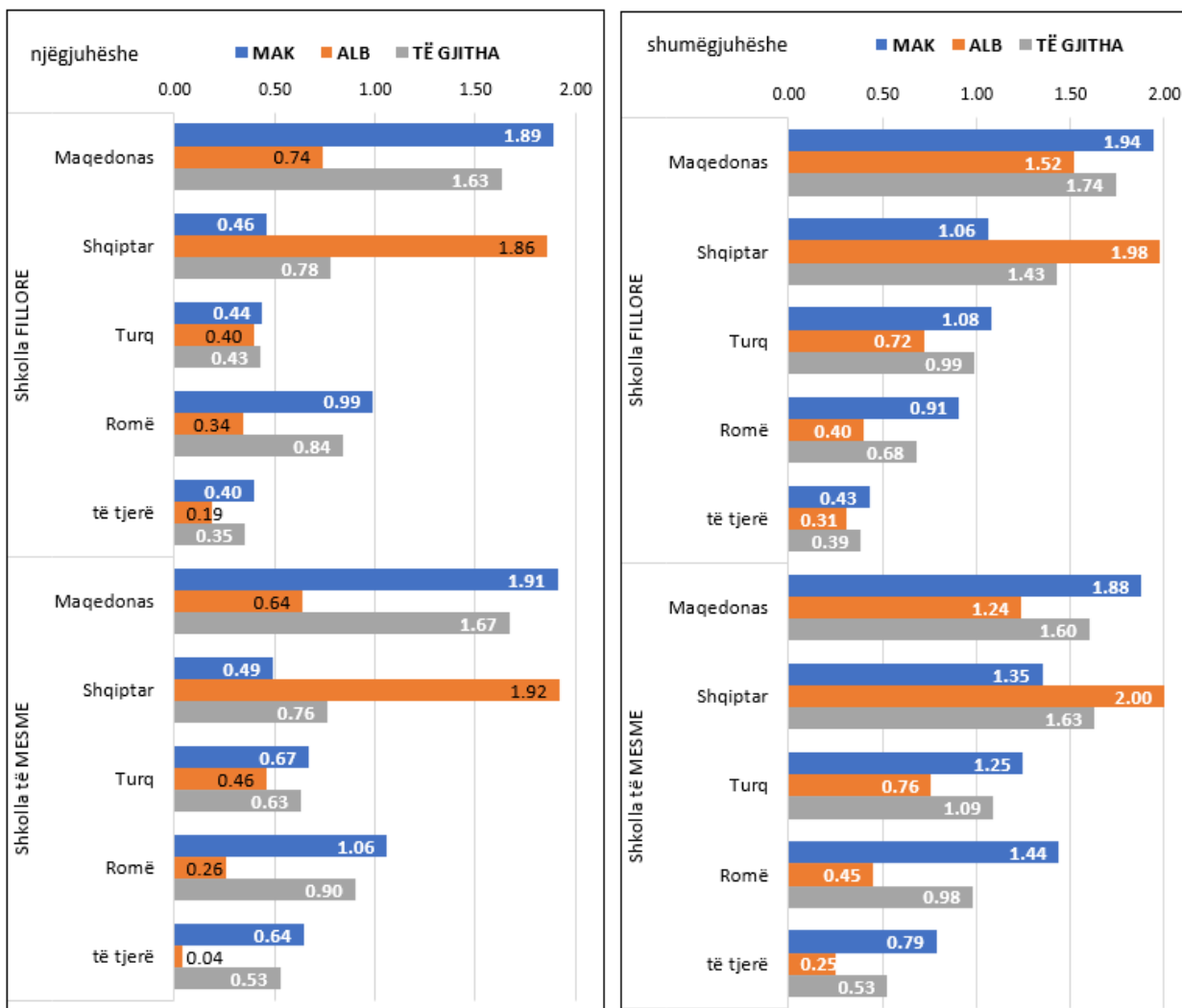

Grafiku 2.4-4. Sa shpesh keni kontakte me kolegë nga komunitetet etnike të përmendura në shkollë? - mjedise aritmetike për përgjigjet e bashkëpunëtorëve profesional dhe drejtorëve të llogaritura në një shkallë nga 0 në 2 (0=nga asnjë kontakt, 1=rrallë dhe 2=shpesh) (të tjerët përfshijnë serbët, boshnjakët dhe vllahët)

Sipas të dhënave nga Figura 2.4-4, bashkëpunëtorët dhe drejtorët profesionistë nga të gjitha llojet e shkollave (njëgjuhëshe/shumëgjuhëshe dhe fillore/të mesme) shpesh kontaktojnë me maqedonasit e tjerë. Kontaktet me shqiptarët e tjerë janë të shpeshta brenda shkollave shumëgjuhëshe, dhe të rralla brenda atyre njëgjuhëshe, gjë që përcaktohet kryesisht nga gjuha mësimore të përfaqësuar në shkolla.

2.5. Ndërveprimi midis mësuesve (bashkëpunëtorëve/drejtorëve profesionistë) dhe nxënësve nga bashkësi të ndryshme etnike/gjuhë mësimore

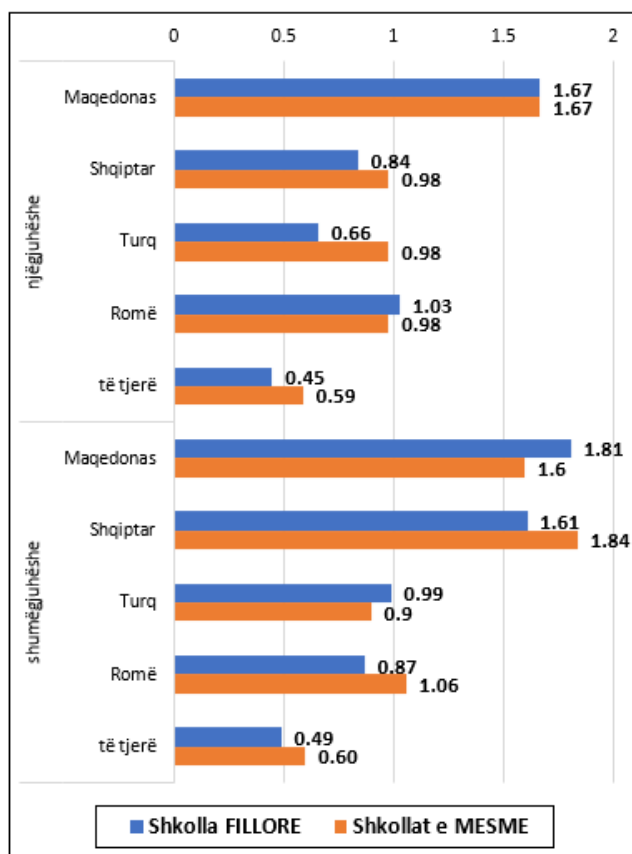
Si tregues të ndërveprimit midis mësimitdhënësve dhe bashkëpunëtorëve/drejtorëve profesionistë nga njëra anë dhe nxënësve nga ana tjetër, merren përgjigjet e pyetjeve në lidhje me shpeshësinë e kontakteve me nxënës nga bashkësi të ndryshme etnike (Grafikët 2.5-1 dhe Grafiku 2.5-2) dhe mënyrën e reagimit në situata konflikti midis nxënësve që mësojnë në gjuhë të ndryshme mësimore në shkolla shumëgjuhëshe (Grafiku 2.5-3).

Grafikët 2.5-1. Sa shpesh keni kontakte me nxënësit nga komunitetet etnike të përmendura në shkollë? - mjedise aritmetike për përgjigjet e mësimitdhënësve të llogaritura në një shkallë nga 0 në 2 (0=nga asnjë kontakt, 1=rrallë dhe 2=shpesh) (të tjerët përfshijnë serbët, boshnjakët dhe vllahët)

Duke pasur parasysh se ekziston një lidhje e theksuar midis gjuhës së mësimit dhe etnisë së nxënësve, nuk është për t'u habitur që të dhënat nga Programet 2.5-1 tregojnë se kontaktet e mësimitdhënësve nga gjuha mësimore shqipe janë më të zakonshmet me nxënësit shqiptarë, dhe të mësimitdhënësve nga gjuha mësimore maqedonase me nxënësit maqedonas. Përveç kësaj, kur bëhet fjalë për shkollat njëgjuhëshe (si fillore ashtu edhe të mesme), mësimitdhënësit nga shkollat e gjuhës shqipe kanë

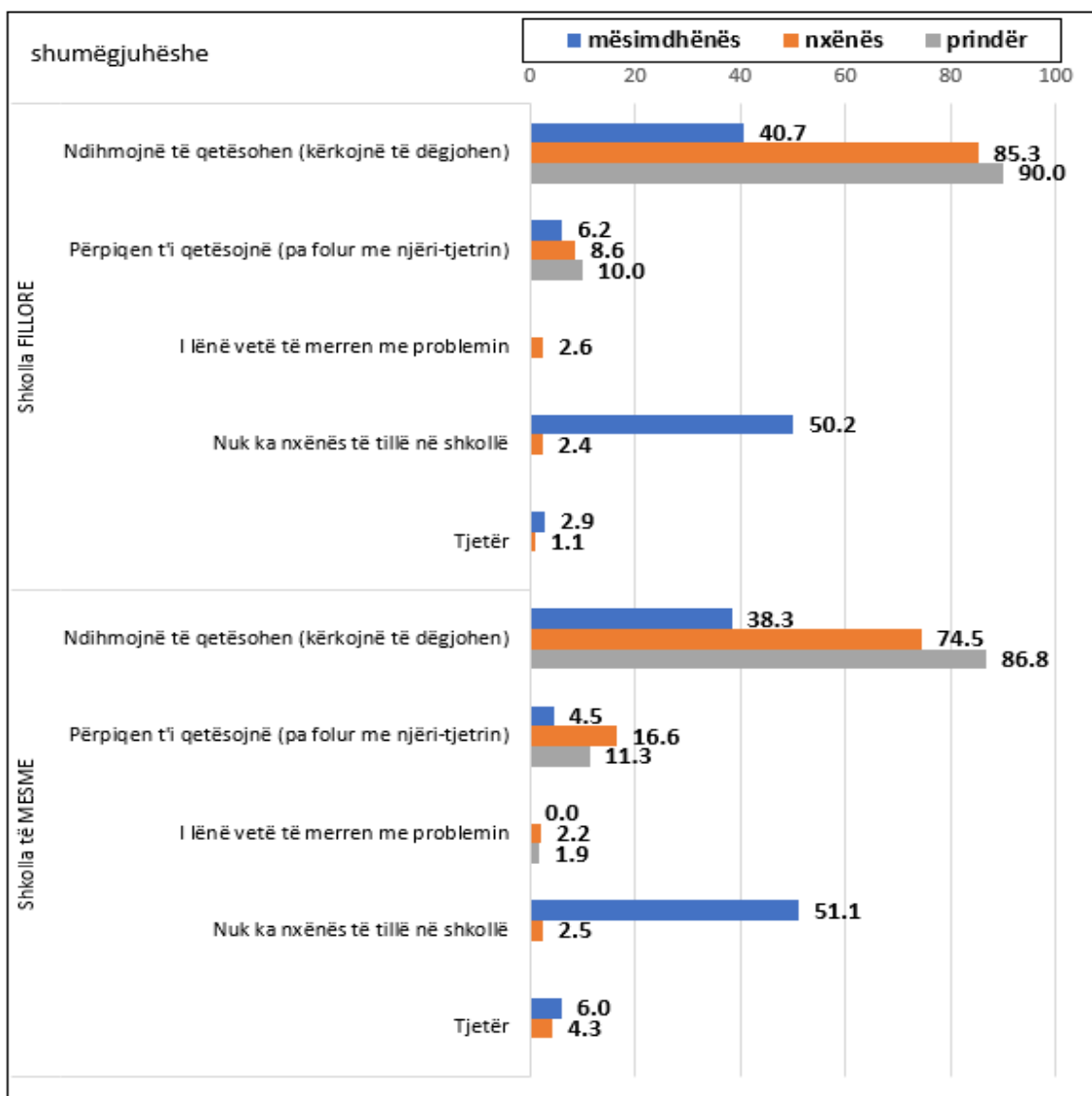
kontakte të rralla me nxënësit maqedonas, dhe mësimdhënësit nga shkollat e gjuhës maqedonase kanë kontakte të rralla me nxënësit romë, dhe vetëm në shkollat e mesme dhe me nxënës turq. Brenda shkollave shumëgjuhëshe, ekzistojnë disa dallime midis shkollave fillore dhe të mesme – kontaktet e mësimdhënësve nga klasat e gjuhës shqipe me nxënësit maqedonas janë më të zakonshme në shkollat fillore sesa në shkollat e mesme, por me nxënësit turq ato janë po aq të rralla në shkollat fillore dhe të mesme. Në të njëjtën kohë, kontaktet e mësimdhënësve nga klasat e gjuhës maqedonase janë të rralla me nxënësit shqiptarë dhe turq në shkollat fillore, por më të shpeshta (edhe pse ende të rralla) në shkollat e mesme, dhe kontaktet me nxënësit romë janë relativisht të zakonshme në shkollat e mesme dhe të rralla në shkollat fillore.

Grafiku 2.5-2. Sa shpesh keni kontakte me nxënësit nga komunitetet etnike të përmendura në shkollë? - mjedise aritmetike për përgjigjet e bashkëpunëtorëve profesional dhe drejtorëve të llogaritura në një shkallë nga 0 në 2 (0=nga asnjë kontakt, 1=rrallë dhe 2=shpesh) (të tjerët përfshijnë serbët, boshnjakët dhe vllahët)

Shërbimet profesionale dhe drejtorët (Grafiku 2.5-2) në shkollat njëgjuhëshe dhe shumëgjuhëshe (fillore dhe të mesme) kanë kontakte të shpeshta me nxënësit maqedonas. Kontakti me nxënësit shqiptarë është i shpeshtë kur punojnë në shkolla shumëgjuhëshe, rrallë kur punojnë në ato njëgjuhëshe. Duke pasur parasysh natyrën e punës së tyre, na befason brenda të gjitha llojeve të shkollave që gjithashtu kanë kontakte me nxënësit turq dhe romë, megjithëse të rralla (mesatarisht).

Grafiku 2.5-3 tregon krahasimisht përqindjet e marra të përgjigjeve në pyetjen që u kërkonte mësimitdhënësve të përgjigjen se çfarë bëjnë vetë në situatat e konflikteve "ndërgjuhësore" midis nxënësve në shkollën e tyre, me përgjigjet e nxënësve dhe prindërve të cilët u pyetën se si sillen mësimitdhënësit në situata të tilla. Është interesante se gjysma e mësimitdhënësve nga shkollat shumëgjuhëshe pretendojnë se nuk ka fyerje dhe zënka midis nxënësve nga gjuhë të ndryshme mësimore në shkollën e tyre, me të cilat nxënësit dhe prindërit nuk pajtohen, midis të cilëve mbizotëron mendimi se mësimitdhënësit ndihmojnë palët në konflikt të qetësohen duke kërkuar të dëgjohen dhe kuptohen bindshëm.

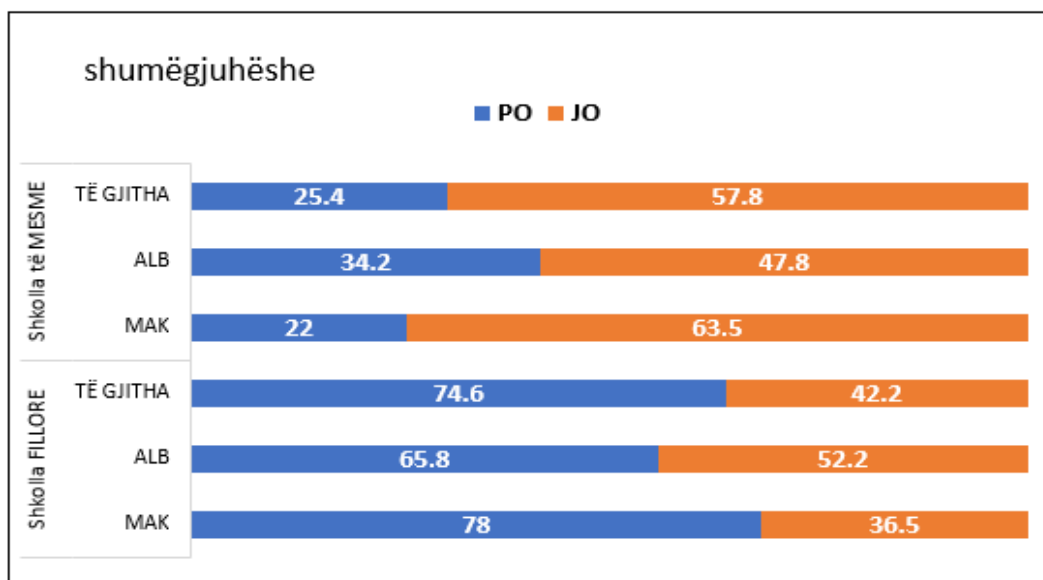
Grafiku 2.5-3. Çfarë bëjnë më shpesh mësimitdhënësit kur fyhen ose rrihen nxënës nga gjuhë të ndryshme mësimore? - Përqindja e mësimitdhënësve, nxënësve dhe përgjigjeve të prindërve

Nga përgjigjet e pyetjes duke u kërkuar shërbimeve profesionale dhe drejtorëve të thonë se çfarë bëjnë në situata të tilla që i ndihmojnë ata të qetësohen pasi dëgjojnë (91.7% brenda shkollave fillore dhe 87.9% në shkollat e mesme shumëgjuhëshe). Është interesante të theksohet se asnjë nga pjesëmarrësit nga ky grup nuk tha se nuk ka situata të tilla konflikti në shkollat e tyre.

Dallimet midis përgjigjeve në pyetjen se çfarë bëjnë më shpesh mësime të ndryshme kur fyejnë ose rrahin nxënësit nga gjuhë të ndryshme mësimore të hulumtimeve janë të parëndësishme. Në të dy hulumtimet, nxënësit, mësime të ndryshme dhe prindërit (nga të gjitha llojet e shkollave së bashku) dominohen nga mendimi se mësime të ndryshme i ndihmojnë ata të qetësohen duke kërkuar të dëgjojnë dhe kuptojnë njëri-tjetrin (midis nxënësve të shkollave fillore: 40.9% në 2017 dhe 36.3% në 2022; midis nxënësve të shkollave të mesme: 38.8% dhe 40.3% radhazi; midis mësime të ndryshme: 41.1% dhe 39.4% radhazi; midis prindërve: 35.5% dhe 32.3% radhazi). Nuk ka dallim të dukshëm në përgjigjet e shërbimeve profesionale dhe drejtorëve ndaj asaj që ndërmarrin në situata të tilla – nga përgjigjet e të gjithë të anketuarve në këtë grup, 40.6% në 2017 dhe 35.7% në 2022 u përgjigjën se ndërmarrin të njëjtën gjë si mësime të ndryshme.

2.6. Ndërveprimi midis prindërve nga bashkësi të ndryshme etnike/gjuhë mësimore

Për ndërveprimin ndëretnik midis prindërve, konkludohet bazuar në përgjigjet në lidhje me njohjen "ndërgjuhësore" në shkollat shumëgjuhëshe (Grafiku 2.6-1) dhe shpeshësinë e kontakteve me prindërit nga bashkësitë e tjera etnike në shkollë (Grafiku 2.6-2).

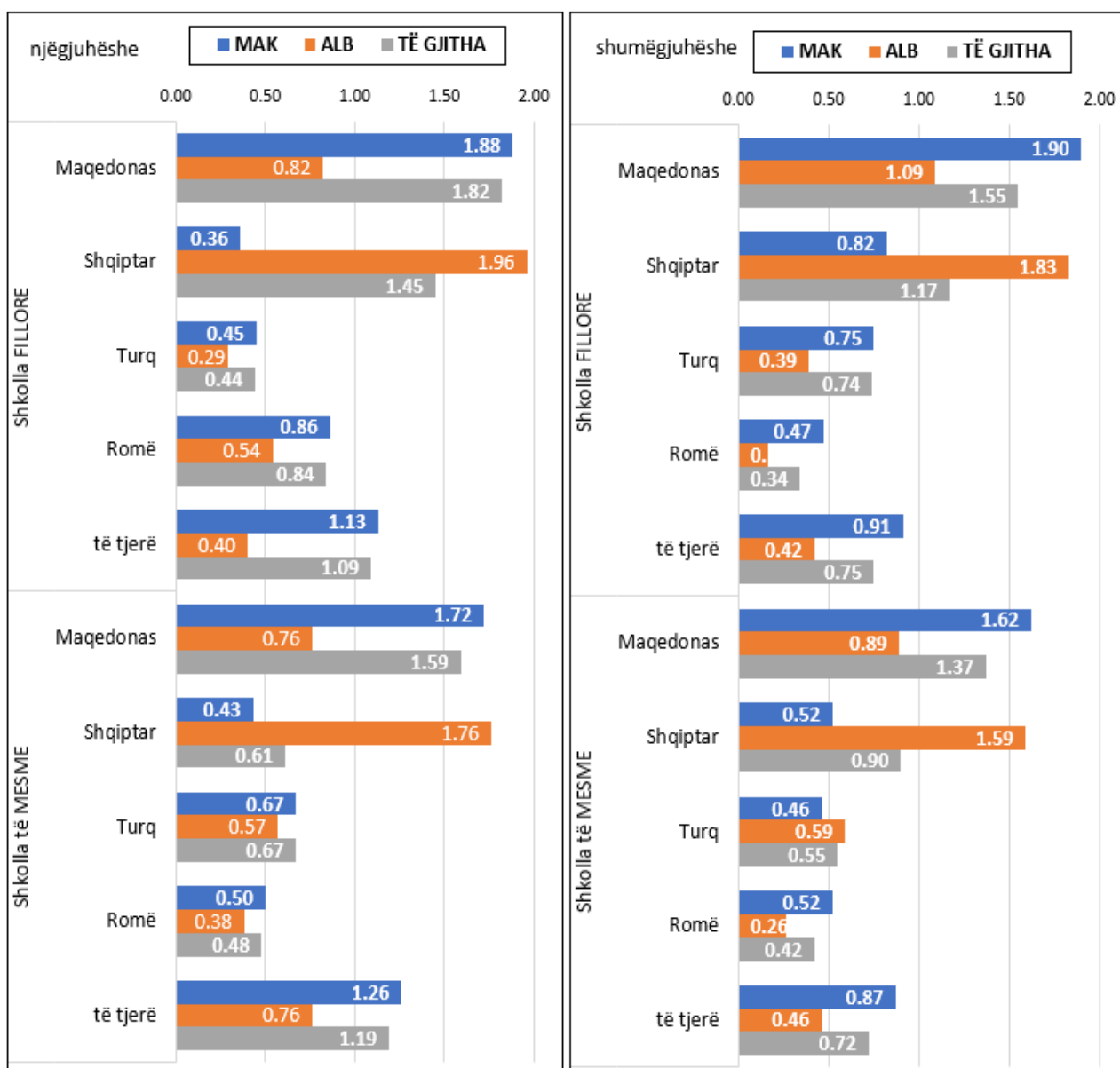

Grafiku 2.6-1. A takoni prindërit e nxënësve që flasin një gjuhë tjetër nga e juaja në shkollë? - Përqindja e përgjigjeve të prindërve ndaj nxënësve nga shkollat shumëgjuhëshe

Shumica e prindërve të nxënësve që mësojnë në shkollat fillore shumëgjuhëshe thonë se njihen me prindër, fëmijët e të cilëve flasin një gjuhë "të ndryshme", me përqindjen e përfaqësimit që është më e lartë për ata, fëmijët e të cilëve përcjellin mësim në maqedonisht sesa për ata, të cilët përcjellin mësim në shqip (Grafiku 2.6-1). Prindërit e nxënësve nga shkollat e mesme shumëgjuhëshe janë të

ndryshëm prej tyre – jo vetëm, marrë në tërësi, më pak prej tyre njihen me "të tjerët", por takime të tilla janë më të përhapura në mesin e prindërve të nxënësve nga klasat e gjuhës shqipe sesa në mesin e atyre nga klasat e gjuhës maqedonase. Megjithatë, ka ngjashmëri midis prindërve nga shkollat fillore dhe të mesme shumëgjuhëshe – shumica e atyre që thanë se ishin njohur me "të tjerët" treguan se e kanë bërë këtë përmes aktiviteteve të përbashkëta në shkollë (60.3% brenda shkollave fillore dhe 64.9% brenda shkollave të mesme), një pjesë më e vogël se njohja është rezultat i ngjarjeve dhe festimeve të organizuara në shkollë (37.3% brenda shkollave fillore dhe 33.3% brenda shkollave të mesme), dhe një pjesë e papërfillshme që ata njihen kur ka mysafirë nga shkollat e tjera (përkatësisht 2.3% dhe 1.8%).

Grafikët 2.6-2 tregojnë se kontaktet më të shpeshta janë midis prindërve, fëmijët e të cilëve mësojnë në klasa në gjuhën e tyre amtare – me prindërit shqiptarë kur fëmijët e tyre mësojnë në gjuhën shqipe, përkatësisht me prindërit maqedonas kur fëmijët e tyre mësojnë në maqedonisht. Përveç kësaj, nga rezultatet për shkollat njëgjuhëshe rezulton se prindërit e nxënësve nga shkollat e gjuhës shqipe (si fillore ashtu edhe të mesme) kanë kontakte të rralla me prindërit maqedonas, ndërsa prindërit e nxënësve nga shkollat e gjuhës maqedonase (si fillore ashtu edhe të mesme) kanë kontakte të rralla me prindërit romë, dhe vetëm ata, fëmijët e të cilëve mësojnë në shkollat e mesme kanë kontakte shumë të rralla me prindërit turq dhe romë. Përfaqësimi mesatar i kontakteve ndëretnike të prindërve është më i lartë në shkollat shumëgjuhëshe, është ende në nivelin e kontakteve të rralla me prindërit maqedonas kur bëhet fjalë për prindërit e fëmijëve që mësojnë në klasat e gjuhës shqipe (si në shkollat e mesme dhe fillore) dhe me prindërit shqiptarë kur bëhet fjalë për prindërit e fëmijëve që mësojnë në klasat e gjuhës maqedonase (si në shkollat e mesme dhe fillore) dhe kontakte shtesë shumë të rralla me prindërit turq (brenda shkollave fillore), pra me prindërit romë (brenda shkollave të mesme) kur bëhet fjalë për prindërit e fëmijëve në klasat e gjuhës maqedonase.

Grafikët 2.6-2. Sa shpesh keni kontakte me prindër nga komunitetet etnike të përmendura në shkollën e fëmijës suaj? - mjedise aritmetike për përgjigjet e **prindërve** të llogaritura në një shkallë nga 0 në 2 (0=nga asnjë kontakt, 1=rrallë dhe 2=shpesh) (të tjerët përfshijnë serbët, boshnjakët dhe vllahët)

Krahasuar me kontaktet ndëretnike të fëmijëve të tyre (Grafikët 2.3-1), kontaktet e tilla të prindërve janë më pak të shpeshta dhe më të kufizuara për prindërit nga komunitetet etnike më të përfaqësuara në klasa, përkatësisht në shkollat ku mësojnë fëmijët e tyre.

2.7. Rezultatet e hulumtimit cilësor për kontaktet ndëretnike

Takimet

Nxënësit e shkollave fillore njëgjuhëshe me mësim në gjuhën shqipe deklarojnë se në shkollë (për shkak se është njëgjuhëshe) ata as nuk takohen dhe as nuk shoqërohen me nxënësit që flasin një gjuhë tjetër, domethënë nga një komunitet tjetër etnik. Disa nga nxënësit me mësim në gjuhën maqedonase dhe nxënësit e shkollave të mesme (nga të dy gjuhët mësimore) takohen, disa mësojnë së bashku dhe disa kanë shokë nga bashkësitë e tjera etnike, kryesisht të etnisë boshnjake, rome dhe turke. Numri i atyre nxënësve varion nga një deri në tre. E njëjta gjë konfirmohet nga mësimdhënësit dhe prindërit nga të dy komunitetet etnike.

"Fëmijët nuk paragjykohen dhe ata shoqërohen pavarësisht nëse është Iman apo Ajla apo dikush tjetër" [Mësimdhënësja, shkollë njëgjuhëshe, gjuhë maqedonase e mësimi, arsim fillor]

"Ata duhet të shoqërohen pas mësimi sepse i shohim shumë afër dhe nuk ka asnjë ndryshim nga shoqërimi me fëmijët e tjerë" [Mësimdhënëse, shkollë njëgjuhëshe, gjuhë shqipe e mësimi, arsimit i mesëm]

Në shkollat shumëgjuhëshe, takimi i nxënësve që flasin një gjuhë tjetër (maqedonisht, shqip, turqisht, më rrallë edhe rome) është kalimi pranë njëri-tjetrit në pushime, në korridore, por shumica nuk kanë kontakte. Disa nga nxënësit shqiptarë në shkollën fillore deklarojnë se kontakti zvogëlohet në përshëndetje pa shkëmbim fjalësh, ndërsa disa deklarojnë se takojnë nxënës të etnisë maqedonase në klasë gjatë zbatimit të projekteve. Sipas mësimdhënësve, nxënësit nga gjuhë të ndryshme mësimore takohen vetëm nëse duhet të punojnë në një projekt të përbashkët. Arsytet më të zakonshme për mungesën e kontaktit janë mësimi në ndërrime të ndryshme, kate të ndryshme dhe mungesa e njohurive të gjuhëve.

"Kur vijmë ne, ata ikin" [Nxënëse, shkollë shumëgjuhëshe, mësim në gjuhën shqipe, klasa e 5-të]

"Sigurisht që jemi të ndarë, shqiptarët në katin e parë, turqit në katin e dytë, maqedonasit në katin e tretë, nuk mund të kemi asnjë kontakt, kështu që ne rijmë lart, ata poshtë" [Nxënëse, shkollë shumëgjuhëshe, mësimi i gjuhës maqedonase, viti i 4-t]

Megjithëse në përgjithësi, nxënësit (si nga shkollat njëgjuhëshe ashtu edhe nga ato shumëgjuhëshe) deklarojnë se nuk kanë ndonjë vështirësi dhe problem me nxënësit nga bashkësitë e tjera etnike që takojnë në shkollë, ekziston një pjesë e vogël e nxënësve të gjuhës maqedonase në shkollat shumëgjuhëshe të cilët deklarojnë se ndihen të pasigurt dhe deklarojnë se herë pas here ka incidente të vogla siç janë shkatërrimi i posterave në një klasë ose thënia e fjalëve të vrazhda ndaj tyre.

"Ata (shqiptarët) vijnë lart (ku janë klasat maqedonase) ka konflikte, grinden, për shembull çfarë kërkon një shqiptar në një tualet për femra. Ose, për shembull, ata do të ndalen dhe do të fishkëllejnë pas nesh, ose do fyejnë në gjuhën shqipe dhe mendojnë se ne nuk e kuptojmë..." [Nxënëse, shkollë shumëgjuhëshe, gjuhë mësimore maqedonase, viti i 2-të.]

Mësimdhënësit nga shkollat shumëgjuhëshe kanë kontakte me nxënës të një gjuhe tjetër mësimore në rastet kur ata janë pjesë e projekteve dhe zhvillojnë aktivitete të përbashkëta dhe kur janë në detyrë. Për mësimdhënësit nga gjuha mësimore maqedonase, komunikimi është i vështirë për shkak të barrierave gjuhësore, ndërsa mësimdhënësit nga gjuha mësimore shqipe e shohin kontaktin me nxënësit nga një gjuhë tjetër mësimore si të panevojshëm. Megjithatë, ata kanë kontakte të rralla dhe kjo vlen për një numër të vogël mësimdhënësish dhe vetëm nëse duhet të zëvendësojnë një mësimdhënëse. Shërbimi profesional, ndoshta për shkak të rolit dhe pozicionit të vet profesional, ka kontakte më të shpeshta me nxënës nga gjuhë të ndryshme mësimore.

"Nuk ka nevojë. Sekush sheh punën e vetë " [Mësimdhënëse, shkollë shumëgjuhëshe, gjuha mësimore shqipe, arsimit fillor.]

Në shkollat shumëgjuhëshe, prindërit në lidhje me takimin e fëmijëve të tyre me shokët e klasës që japin mësim në një gjuhë tjetër mësimore i zvogëlojnë ato në supozime se ato ndodhin për shkak të natyrës së shkollës. Në të njëjtën kohë, ata nënvizojnë se ato janë të rralla ose për shkak të të mësuarit në ndërrime të ndryshme, ose për shkak të barrierave gjuhësore. Ata në përgjithësi janë mbështetës të socializimit të fëmijëve nga gjuhë të ndryshme mësimore si një domosdoshmëri në kontekstin real. Disa nga prindërit shqiptarë ia atribuojnë mungesën e kontaktit ndëretnik midis nxënësve mungesës së një modeli pozitiv për kontaktet nga të rriturit.

"Ka mësimdhënëse maqedonase që kanë punuar në këtë shkollë për 30 vjet, dhe më kanë mësuar, dhe kurrë nuk kanë thënë një Mirëmëngjes në gjuhën shqipe - e gjithë kjo ndikon në mënyrë indirekte në socializimin e fëmijëve" [Prind, shkollë shumëgjuhëshe, gjuhë mësimore shqipe].

Shoqërim

Një numër i vogël i nxënësve nga shkollat shumëgjuhëshe argumentojnë se shoqërohen me nxënës të bashkësive të tjera etnike nga shkolla e tyre, kryesisht me nxënës me të cilët mësojnë në të njëjtën klasë ose miqësia buron nga lagjja. Kryesisht nxënësit maqedonas shoqërohen me romët dhe turqit, ndërsa nxënësit shqiptarë me turqit. Kryesisht, shoqërimi ka të bëjë me ndjekjen e të njëjtave kurse, jashtë shkollës.

Një pjesë e nxënësve nga shkollat njëgjuhëshe (nga të dy gjuhët mësimore) deklarojnë se shoqërohen me nxënës nga bashkësitë e tjera etnike që nuk mësojnë në shkollën e tyre, por me moshën socializimi zvogëlohet.

"Kam shumë miq që respektojnë një besim tjetër. Shumica e tyre janë boshnjakë, por ka edhe turq. Kryesisht (flasim) maqedonisht, dhe ndonjëherë edhe..." [Nxënës, shkollë njëgjuhëshe, gjuhë mësimore maqedonase, klasa e 5-të]

Shumica e prindërve nuk kanë të dhëna nëse fëmija i tyre ka miq që mësojnë në një gjuhë tjetër mësimore dhe janë nga shkolla e tyre. Një numër i vogël i prindërve deklarojnë se fëmijët e tyre shoqërohen me nxënës nga një gjuhë tjetër mësimore, por nuk e theksojnë gjuhën e mësimimit. Një pjesë tjetër e tyre deklarojnë se fëmijët e tyre kanë miq nga lagjja, por gjithashtu theksojnë se me moshën, socializimi zvogëlohet.

Nga shkollat njëgjuhëshe, një pakicë e prindërve deklarojnë se fëmijët e tyre shoqërohen me fëmijë nga bashkësi të tjera etnike dhe në disa prej tyre, kjo ndodh jashtë kontekstit të shkollës.

"Fëmijët e mi luajnë me fëmijët maqedonas gjatë pushimeve verore, shoqërohen në mënyrë të shkëlqyer. Është koha që të fillojë viti shkollor, ata shkojnë në shkolla njëgjuhëshe dhe nuk shoqërohen më. Pra shkolla i ndan... [Prindi, shkolla njëgjuhëshe, gjuha mësimore shqipe, arsimit fillor]

"Fëmija im u rrit me Leutrimin dhe Nderimin. Ne jetojmë në të njëjtën ndërtesë, luajmë në të njëjtin oborr, kur ata donin të pinin ujë ose ishin në shtëpinë tonë ose ishin tek ata poshtë... Tani jo se u ndanë për ndonjë arsye kombëtare, por filluan të shkonin në shkolla të ndryshme dhe ndërrimet nuk përputhen me to " [Prindi, shkolla shumëgjuhëshe, gjuha mësimore maqedonase, arsimit mesëm]

Mungesa e shoqërimit me nxënës nga prejardhje të tjera etnike i atribuohet nga disa prej pjesëmarrësve (nga të dy gjuhët e mësimi) mjedisit homogjen (shkollat njëgjuhëshe), ndërsa të tjerët ia atribuojnë presionit shoqëror, barrierës gjuhësore dhe mungesës së interesave të përbashkëta.

"Nuk kemi pasur mundësi të takohemi, ata nuk jetojnë pranë nesh, çdo shoqëri kërkon kohë, për t'u lidhur. Unë nuk fajësoj shkollën, është pikërisht një mjedis i tillë që nuk kemi pasur mundësi" [Nxënësi, shkolla njëgjuhëshe, gjuha mësimore maqedonase, klasa e 5-të]

"Unë kam një mik [maqedonas], por atë nuk e lejojnë të shoqërohet sepse ne jemi të ndryshëm. Ne shkojmë në rrugën tonë dhe ata shkojnë në rrugën e tyre... ne kemi besimin tonë dhe ata kanë të tyren" [Nxënësi, shkolla njëgjuhëshe, gjuha mësimore shqipe, klasa e 5-të]

"Nëse keni një kontakt, ata do të thonë shikoni këtë" [Nxënës, shkollë shumëgjuhëshe, gjuhë mësimore maqedonase, viti i 4-ët]

Në përgjithësi, nxënësit nga të dy gjuhët e mësimi (njëgjuhëshe dhe shumëgjuhëshe) deklarojnë se duan të shoqërohen me komunitetin etnik "tjetër". Përjashtim bëjnë nxënësit e një shkolle të mesme shumëgjuhëshe me mësim në maqedonisht, të cilët në mënyrë eksplicite deklarojnë se nuk kanë interes të shoqërohen me bashkësi të tjera etnike. Disa nga nxënësit shqiptarë e shohin shoqërimin me maqedonasit si një mundësi të mirë për të njohur dhe mësuar gjuhën maqedonase, ndërsa disa janë të rezervuar dhe parashikojnë rrezik në shoqërim. Nga ana tjetër, nxënësit në gjuhën maqedonase të mësimi ia atribuojnë rezervimin e shoqërimit me "të tjerët" transferimit të paragjyqimeve nga të rriturit, pra prindërit.

"Sinqerisht nuk ka rëndësi për mua, le të jenë të këndshëm dhe kaq " [Nxënësja, shkolla njëgjuhëshe, gjuha mësimore maqedonase, klasa e 5-të]

"Mund të të mashtrojnë. Fillon të shoqërohet me ju për një javë, atëherë ai do t'ju ftojë të vizitoni ndonjë vend... dhe atje jeni plotësisht vetëm... të gjithë maqedonas dhe vetëm ti je shqiptar" [Nxënësi, shkolla njëgjuhëshe, gjuha mësimore shqipe, klasa e 9-të].

"Prindërit thonë mos u shoqëro me të, ai është magjup, ai është shiptar, ai është turk... Mendoj se nuk kemi nevojë për punëtori për të rinjtë, por për brezin e vjetër, sepse çdo stereotip që kemi vjen nga prindërit tanë... nëse na kanë mësuar në këtë mënyrë, edhe ne do të mendojmë kështu" [Nxënëse, shkollë njëgjuhëshe, gjuhë mësimore maqedonase, 2 vj.].

Ndërveprimi prindëror

Prindërit nga shkollat shumëgjuhëshe kanë përvoja të ndryshme për sa i përket njohjes së prindërve nga një gjuhë tjetër mësimore. Shumica e tyre takohen në këshillin prindëror. Disa prej tyre njihen nga një kontekst i mëparshëm dhe jashtë shkollës, dhe më së shpeshti shihen kur vijnë të marrin fëmijët në shkollë dhe kryesisht kanë kontakt sipërfaqësor. Lidhur me prezantimin e tyre me prindërit nga një komunitet tjetër etnik, ata përmendin mungesën e kohës si arsye për mungesën e kontakteve. Një numër i vogël i prindërve nga shkollat njëgjuhëshe deklarojnë se i njohin prindërit e fëmijëve që mësojnë në gjuhë tjetër mësimore, pa treguar se nga cila gjuhë mësimore. Ata e shpjegojnë me faktin se jetojnë në një qytet të vogël ku të gjithë e njohin njëri-tjetrin.

"Kontaktet janë sipërfaqësore, një mirëmëngjesi" [Prind, shkollë shumëgjuhëshe, gjuhë mësimore shqip, arsimit fillor]

"Epo, nuk kam nevojë të takoj prindër me përkatësi etnike maqedonase, mendoj, prindërit takohen vetëm në mbledhjet prindërore, apo jo? Jashtë nuk do të takoheshim për asgjë të veçantë, nëse nuk do të kishte ndonjë problem më të madh" [Prind, shkollë shumëgjuhëshe, gjuhë mësimore maqedonase, arsimit mesëm]

"Kemi kohë të mjaftueshme për ta sjellë fëmijën para shkollës ose për ta marrë atë kur të mbarojë mësimet" [Prind, shkollë shumëgjuhëshe, gjuha mësimore shqip, arsimit fillor]

Ndërveprimi midis mësimdhënësve

Në shkollat njëgjuhëshe, mësimdhënësit nga gjuha mësimore maqedonase nuk kanë kontakte me kolegët që flasin një gjuhë tjetër. Mësimdhënësit që japin lëndën e gjuhës maqedonase për komunitetet e tjera të listuara, si kolegë nga një gjuhë tjetër mësimore me të cilët takohen pothuajse çdo ditë, me mësimdhënësit shqiptarë. Ata më shumë e përshkruajnë kontaktin si miqësor, ndërsa bashkëpunimi profesional është kryesisht i kufizuar në punën administrative ose nevojën e mundshme për përkthim.

"Me disa nga kolegët jemi miq nga më parë. Flasim për diçka çdo ditë. Nuk ka të bëjë gjithmonë vetëm me punën" [Mësimdhënësi, shkollë një-gjuhëshe, gjuha mësimore shqip, arsimit fillor]

Mësimdhënësit nga shkollat shumëgjuhëshe deklarojnë se kanë kontakte të rralla dhe kryesisht sipërfaqësore me kolegët e tyre nga gjuhë "tjetër" mësimore. Një pjesë e mësimdhënësve për shkak të aktiviteteve të veçanta profesionale në lëndë dhe gjuhë, kanë mundësinë unike për bashkëpunim vetëm si pjesë e përfshirjes në projekte, përkatësisht organizim të orëve të përbashkëta ose takime që rezultojnë nga projektet. Arsyeja e kontakteve të rralla dhe mungesa e bashkëpunimit gjendet në ndërrimet e ndryshme dhe kufizimet hapësinore për organizimin e aktiviteteve të përbashkëta profesionale.

"Sigurisht që takohemi. Punojmë në të njëjtin objekt. Çdo ditë, si në korridore ashtu edhe në zyra, salla e sportit është e përbashkët" [Mësimdhënës, shkollë shumëgjuhëshe, gjuhë mësimore shqipe, arsim i mesëm]

"Komunikimi nuk funksionon siç duhet – ndërrime të ndryshme, nuk kemi asnjë lloj komunikimi nëse nuk kemi nevojë për ndonjë orë të përbashkët në nivelin e projekteve – përndryshe komunikimi është – mirëdita - mirupafshim" [Mësimdhënës, shkollë shumëgjuhëshe, gjuha mësimore maqedonase, arsimi fillor]

Përfundim:

Të gjithë palët e interesuara në procesin arsimor përpiqen të tregojnë se ka edhe një përmirësim të kontaktit ndëretnik brenda shkollës, gjë që është veçanërisht interesante kur bëhet fjalë për shkollat njëgjuhëshe, ku prania e një numri simbolik të fëmijëve nga një komunitet tjetër etnik pasqyron një ekzagjerim të rëndësishëm të numrit të kontakteve të listuara. Numri më i madh i kontakteve të raportuara nga nxënësit nga gjuha mësimore maqedonase (më shumë nga nxënësit e shkollave të mesme sesa nga nxënësit e shkollave fillore) është rezultat i heterogjenitetit më të madh etnik në klasat me gjuhën maqedonase të mësimin sesa në klasat me gjuhën shqipe të mësimin. Nga ana tjetër, shumë nxënës nga shkollat shumëgjuhëshe nuk përfitojnë nga mundësitë për kontakt me nxënës të një gjuhe tjetër mësimore që u ofrohet në shkollën ku ata mësojnë. Duket se marrëdhëniet ndëretnike midis nxënësve mund t'i atribuohen më shumë shoqërimit spontan jashtë shkollave sesa ndërveprimeve të krijuara në shkollë.

Mësimdhënësit nga shkollat njëgjuhëshe me gjuhë mësimore shqipe përfitojnë nga mundësia e ofruar nga prania e mësuesve, kryesisht maqedonas, të cilët ligjërojnë lëndën e gjuhës maqedonase për komunitetet e tjera, për ta portretizuar atë si një kontakt ndëretnik, megjithëse "bashkëpunimi" i ndërsjellë që rezulton është kryesisht i iniciuar nga nevoja për përkthim ose punë administrative.

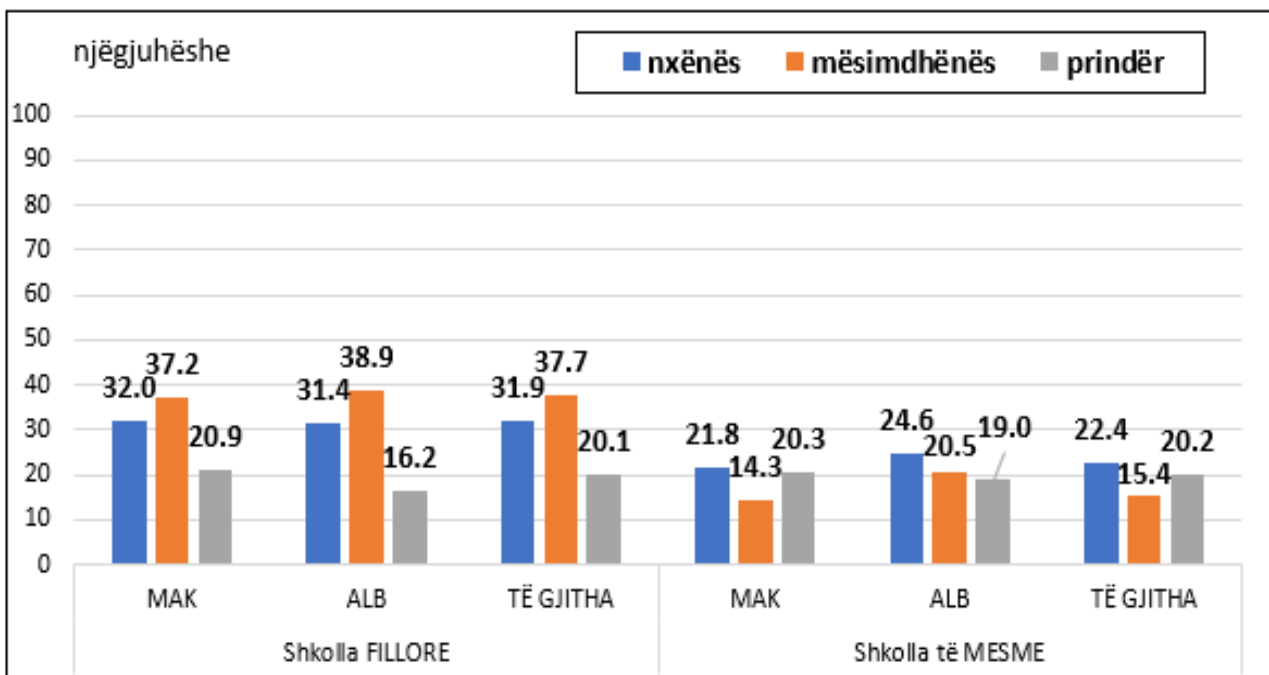
Mësuesit nga shkollat shumëgjuhëshe ose nuk kanë kontakte sepse punojnë fizikisht të ndarë nga njëri-tjetri, ose nuk kanë ndërveprim thelbësor edhe kur kanë takime të përditshme. Bashkëpunimi zhvillohet vetëm kur ata marrin pjesë në projekte të iniciuara nga jashtë.

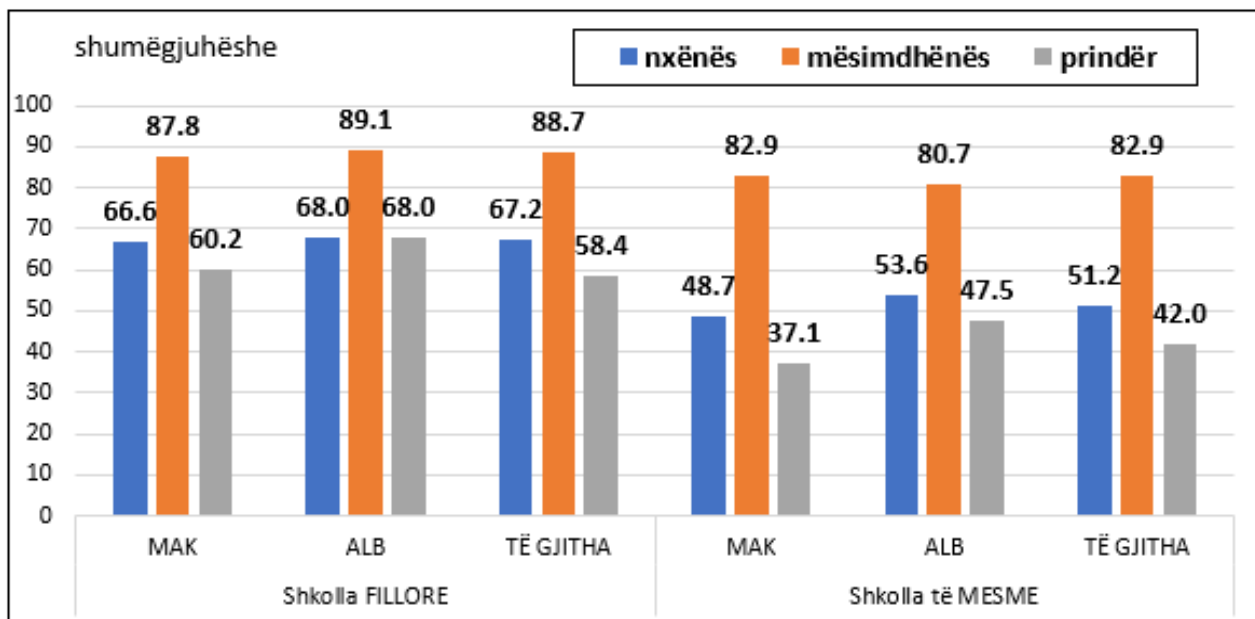
Kontaktet ndëretnike të prindërve nga shkollat njëgjuhëshe nuk krijohen falë shkollës, por vetëm nëse e lejon mjedisi më i gjerë. Edhe pse prindërit nga shkollat shumëgjuhëshe deklarojnë se kanë kontakte me prindërit, fëmijët e të cilëve mësojnë në një gjuhë tjetër mësimore në të njëjtën shkollë, ata nuk i konsiderojnë kontakte të tilla të nevojshme jashtë takimeve formale në shkollë, ku “detyrohen” të takohen.

3. Aktivitete bashkëpunuese me nxënës nga gjuhë të ndryshme mësimore

3.1. Realizimi i aktiviteteve të përbashkëta me nxënës nga gjuhë të ndryshme mësimore

Gjatë interpretimit të rezultateve në lidhje me aktivitetet e përbashkëta me nxënës nga gjuhë të ndryshme mësimore, duhet të kihet parasysh se, për shkak të pandemisë së Covid-9, të gjithë nxënësit, përveç atyre nga klasa e parë deri në të katërtën, nga semestri i dytë i vitit shkollor 2019/20 dhe gjithë vitit shkollor 2020/21 nuk kanë ndjekur shkollën (orët janë realizuar në mënyrë elektronike). Është mjaft e justifikuar të pritët që kjo do të ndikojë në zbatimin e këtij lloji të aktiviteteve

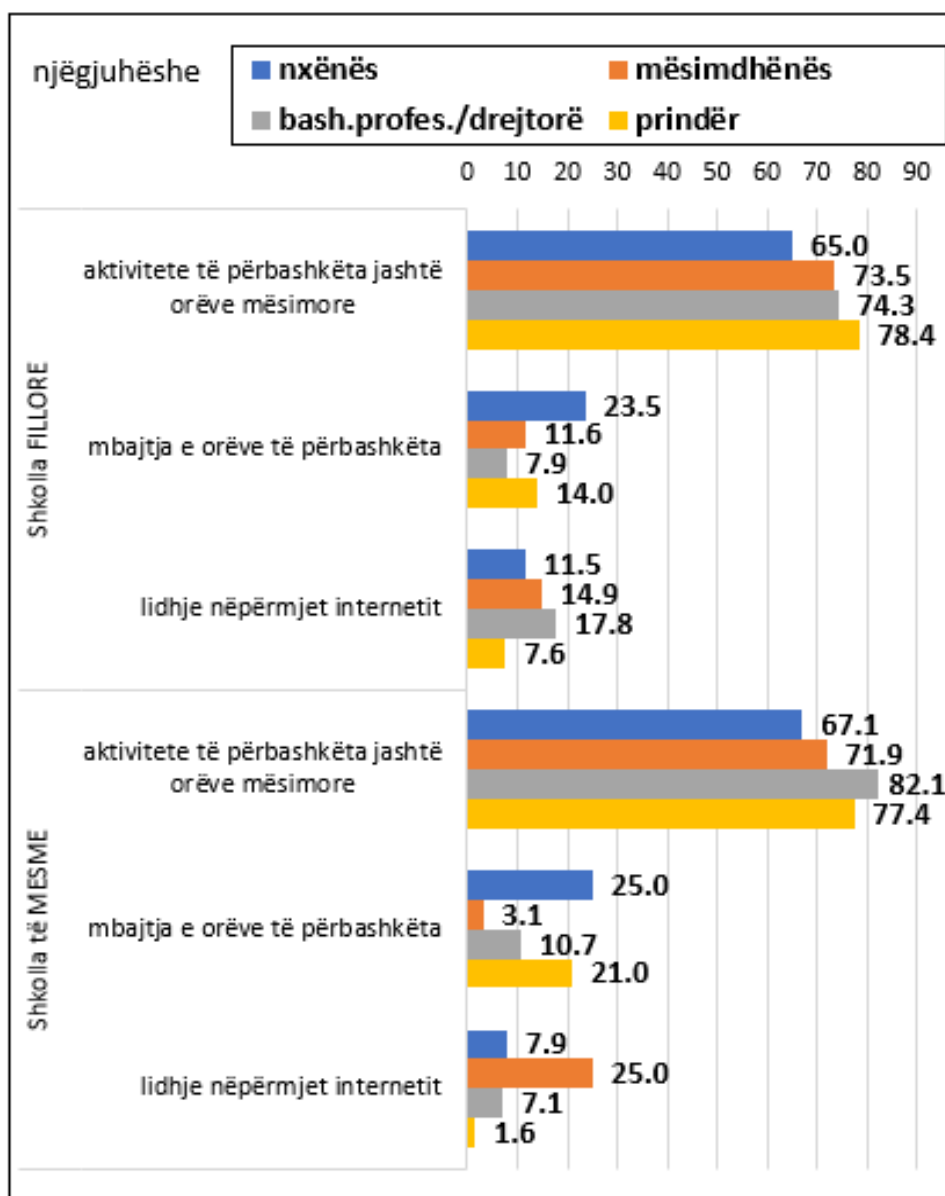
Grafikët 3.1-1. A keni aktivitete të përbashkëta me nxënës nga gjuhë të ndryshme mësimore? - Përqindja e përgjigjeve të nxënësve, mësimdhënësve dhe prindërve nga gjuhë të ndryshme mësimore

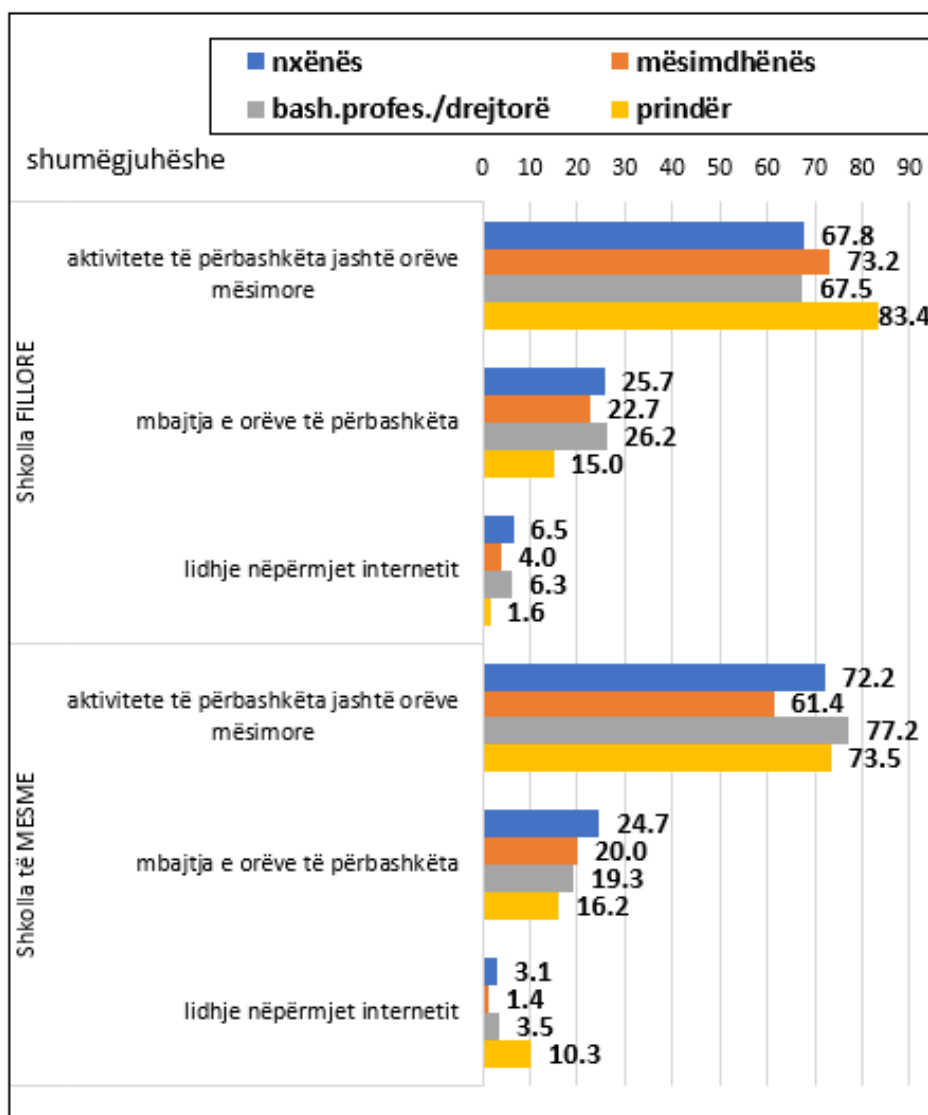
Këqyrja në rezultatet e paraqitura në Grafikët 3.1-1 të fituara në të tre kategoritë e pjesëmarrësve (pavarësisht nga gjuha mësimore) tregojnë se prania e aktiviteteve të përbashkëta me grupe të nxënësve "të përziera gjuhësore" është shumë më e madhe në shkollat me shumë gjuhë sesa në shkollat njëgjuhëshe, ndërsa në kuadër të shkollave shumëgjuhëshe, më e madhe në shkollat fillore sesa të mesme. Kur krahasohen përgjigjet e tre kategorive të pjesëmarrësve nga shkollat shumëgjuhëshe, vërehet se mësimdhënësit, pavarësisht nëse punojnë në shkollat fillore ose të mesme dhe në cilën gjuhë mësojnë, idealizojnë imazhin, ndërsa perspektiva e prindërve, veçanërisht nga gjuha mësimore maqedonase në shkollat e mesme, është më kritike (më pak se gjysma e tyre nuk regjistrojnë praninë e aktiviteteve të përbashkëta me fëmijët e tyre), ndërsa perceptimi i nxënësve është më afër prindërve sesa mësimdhënësve. Krahasimi në kuadër të shkollave fillore një-gjuhëshe thekson më tej dallimin në përgjigjet e mësimdhënësve dhe prindërve, por i vendos nxënësit më afër mësimdhënësve sesa prindërve. Dallimet në perspektivat e prindërve, mësimdhënësve dhe nxënësve në shkollat e mesme njëgjuhëshe janë shumë të vogla.

Rezultatet e analizës së përgjigjeve të ofruara nga **bashkëpunëtorët profesionistë dhe drejtorët** tregojnë një qëndrim jashtëzakonisht jo kritik nga ana e tyre kur duhet të tregohet prania e aktiviteteve të përbashkëta me nxënës nga gjuhë të ndryshme mësimore. Kështu, gjysma e atyre që punojnë në shkolla njëgjuhëshe (59.6% e shkollave fillore dhe 50.9% e shkollave të mesme) tregojnë se ka aktivitete të tilla në shkollë, në kuadër të shkollave shumëgjuhëshe, pothuajse të gjithë

bashkëpunëtorët profesionistë /drejtorët nga shkollat fillore (94.7%), krahasuar me më shumë se tre të katërtat e atyre nga shkollat e mesme (79.2%) pretendojnë të njëjtën gjë.

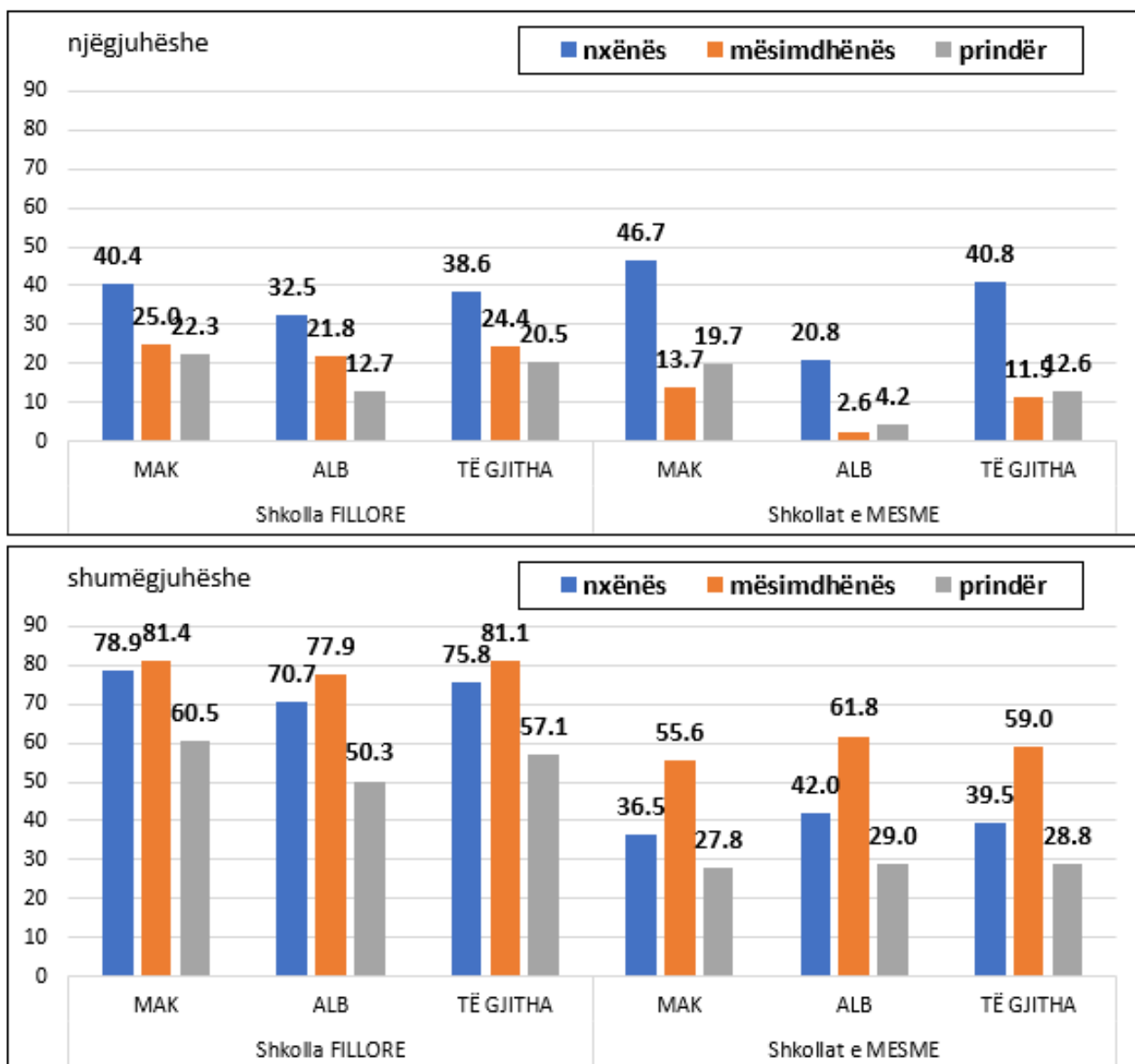
Kur rezultatet e përgjithshme për pjesëmarrjen e nxënësve në aktivitete të përbashkëta në grupe "të përziera gjuhësore" të fituara në këtë hulumtim (nga shkollat njëgjuhëshe dhe shumëgjuhëshe së bashku) krahasohen me rezultatet e hulumtimit të vitit 2017, ka dallime të qarta. Rezultatet flasin për një rënie të vogël të përqindjes së përgjigjeve të nxënësve të shkollave fillore të cilët thanë se kishte aktivitete të përbashkëta (51.1%, tani janë 47.8%) dhe situatë e pandryshuar në mesin e nxënësve të shkollave të mesme (39.1%, tani janë 40.8%). Ka gjithashtu një rënie të lehtë edhe te mësimitdhënësit (57.9%, tani janë 50.2%) dhe midis bashkëpunëtorëve profesionistë /drejtorëve (74.8%, tani janë 70.5%). Rënie drastike vërehet te prindërit – në vitin 2017, 40% e tyre thanë se kishte aktivitete të përbashkëta, ndërsa në vitin 2022 përqindja u ul në 29.1%.

Grafiku 3.1-2. Lloji i aktiviteteve të përbashkëta me nxënës nga gjuhë të ndryshme mësimore - përfaqësimi në përqindje i llojeve të aktiviteteve të përbashkëta në përgjigjet e atyre që thanë se ka aktivitete të përbashkëta

Pavarësisht nga dallimet në perspektivat për përfaqësimin e aktiviteteve të përbashkëta me nxënës nga gjuhë të ndryshme mësimore, nxënësit, mësimdhënësit, bashkëpunëtorët/drejtorët dhe prindërit japin një pamje më të qëndrueshme kur bëhet fjalë për përfaqësimin e një lloji specifik të aktiviteteve të përbashkëta (Grafikët 3.1-2). Pjesëmarrësit nga të gjitha kategoritë dhe nga të gjitha llojet e shkollave, të cilët u përgjigjën se ka aktivitete të tilla, pajtohen se mbizotërojnë aktivitetet e përbashkëta jashtëshkollore. Aktivitetet e përbashkëta online përfaqësohen në mënyrë të pa konsiderueshme në shkollat shumëgjuhëshe dhe përfaqësohen pak në shkollat njëgjuhëshe. Krahasuar me ta, orët e përbashkëta janë, mesatarisht, pak më të përfaqësuara, ku nxënësit e shkollave fillore nga shkollat njëgjuhëshe nuk duket se bëjnë dallimin midis orëve të përbashkëta dhe aktiviteteve jashtë klasës, gjë që është tipike si për nxënësit ashtu edhe për prindërit nga shkollat e mesme njëgjuhëshe.

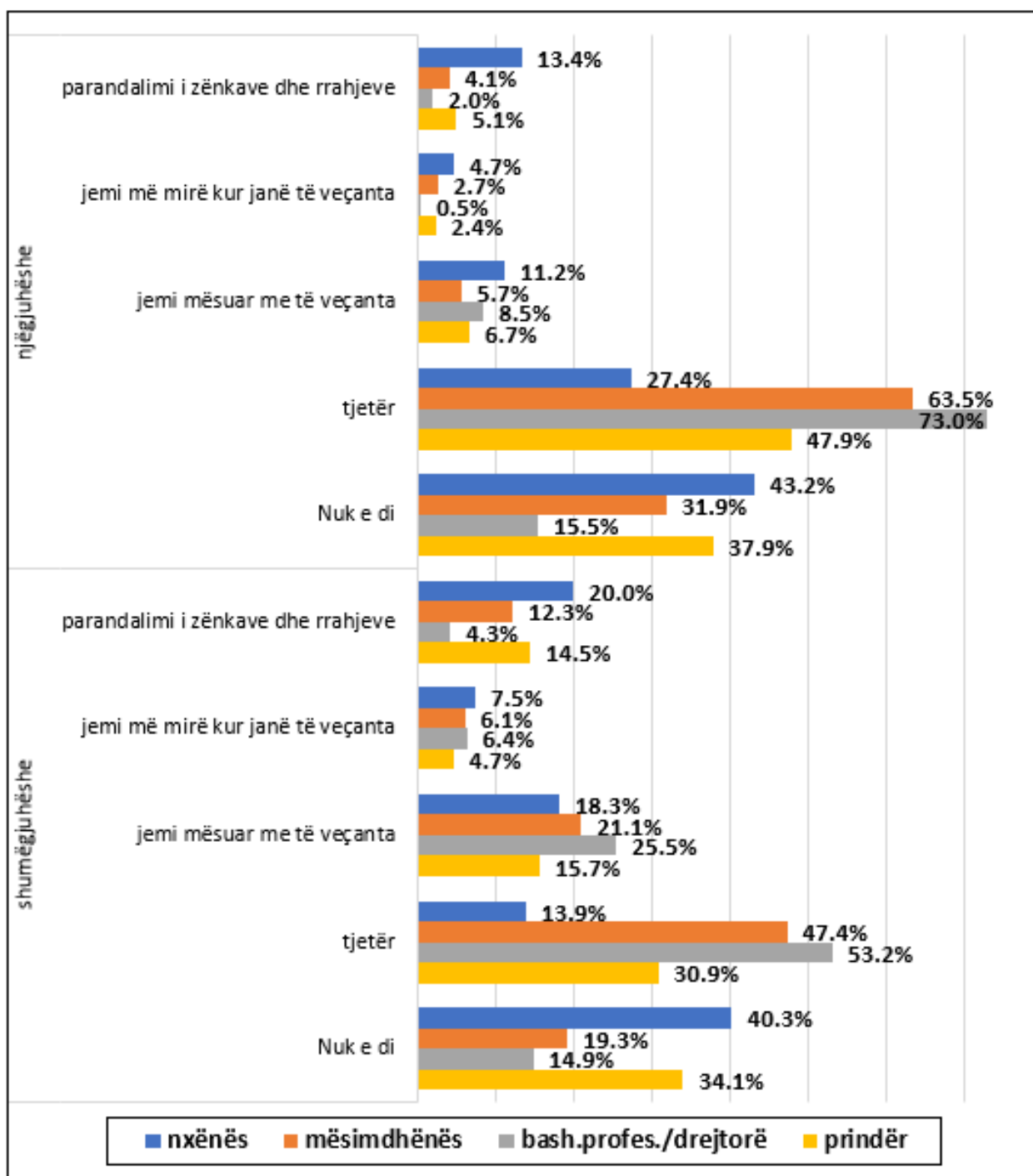
Grafiku 3.1-3. A organizohen shëtitje dhe ekskursione të përbashkëta me nxënës që mësojnë në gjuhë të ndryshme mësimore? - përqindja e përgjigjeve të nxënësve, mësimdhënësve dhe prindërve nga gjuhë të ndryshme mësimore

Rezultatet e paraqitura në Grafikët 3.1-3 tregojnë se shëtitjet dhe ekskursionet e përbashkëta janë më të përhapura në shkollat shumëgjuhëshe sesa në ato njëgjuhëshe, ndërsa në kuadër të tyre dhe midis shkollave fillore dhe të mesme, pavarësisht nga gjuha mësimore. Kur bëhet fjalë për shkollat shumëgjuhëshe, dallimi midis shkollave fillore dhe të mesme midis të gjitha kategorive të pjesëmarrësve është i dukshëm. Gjithashtu bie në sy se është e lartë përqindja e mësimdhënësve që pretendojnë se në shkollë organizohen shëtitje dhe ekskursione "të përziera nga aspekti gjuhësor" ndërsa përqindja e prindërve që pretendojnë të njëjtën gjë është më e ulët. Në të njëjtën kohë, perspektiva e nxënësve të shkollave fillore është më afër asaj të mësimdhënësve dhe jo shumë e

ndryshme nga ajo, ndërsa perspektiva e nxënësve të shkollave të mesme është më afër perspektivës së prindërve, por dukshëm e ndryshme nga ajo. Më të dukshme brenda shkollave njëgjuhëshe janë rezultatet e fituara nga nxënësit, të cilat janë shumë më të larta se ato të fituara për mësimdhënësit dhe prindërit.

Interesante janë rezultatet e analizës së përgjigjeve të marra nga **bashkëpunëtorët profesionistë dhe drejtorët** që nuk janë në përputhje me perspektivat e kategorive të tjera të pjesëmarrësve në lidhje me përfaqësimin e shëtitjeve dhe ekskursioneve me nxënës nga gjuhë të ndryshme mësimore. Nga përgjigjet e tyre rezulton se brenda shkollave njëgjuhëshe, aktivitete të tilla janë më të përhapura në shkollat e mesme (40% sesa në shkollat fillore (25.8%)), ndërsa brenda shkollave njëgjuhësore, shëtitjet dhe ekskursionet e përbashkëta janë shumë më të përhapura në shkollat fillore (83%) sesa në shkollat e mesme (50%).

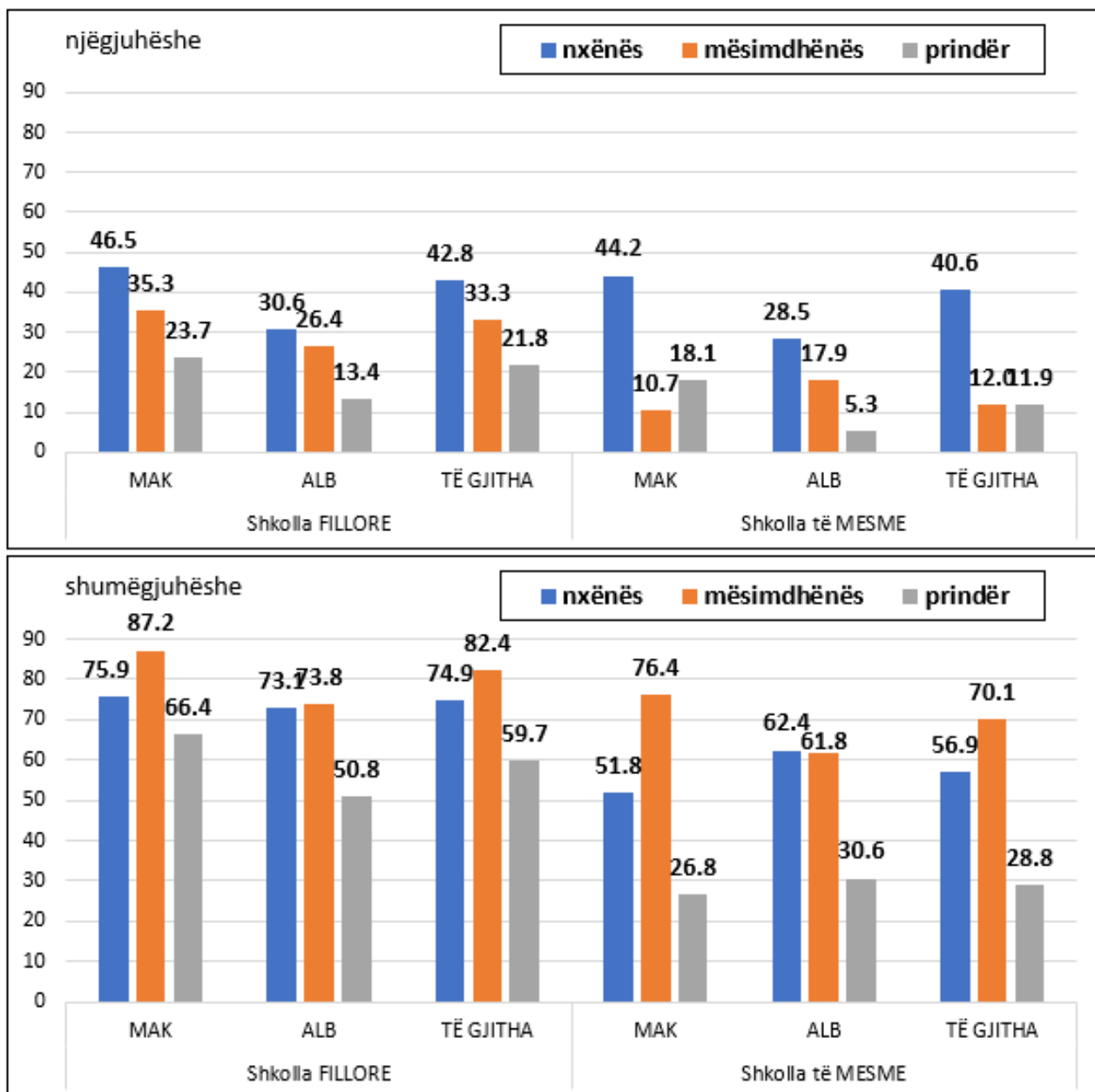
Dallimet midis përgjigjeve të përgjithshme të pyetjes në lidhje me organizimin e shëtitjeve të përbashkëta dhe ekskursioneve të siguruara në dy hulumtimet ndryshojnë nga një kategori pjesëmarrësish në një tjetër. Përqindja e nxënësve që thanë se organizohen aktivitete të tilla është rritur ndjeshëm edhe në mesin e nxënësve të shkollave fillore (nga 38.4% në 2017 në 51.7% në 2022) ndërsa në mesin e nxënësve të shkollave të mesme (nga 29.7% në 2017 në 47% në 2022). Nga ana tjetër, krahasimi tregon stagnim kur bëhet fjalë për mësimdhënësit (ishte 38.7% dhe tani është 37.5%) dhe bashkëpunëtorët profesionistë /drejtorët (ishte 42% dhe tani është 43.4%). Vetëm te prindërit vërehet një rënie e lehtë (nga 33.44% në 28.8%).

Grafiku 3.1-4. Arsyet pse nuk organizohen shëtitje dhe ekskursione të përbashkëta me nxënës nga gjuhë të ndryshme mësimore - përfaqësimi në përqindje i përgjigjeve që tregojnë mungesën e aktiviteteve të tilla

Përgjigjet lidhur me arsyet pse nuk organizohen shëtitje dhe ekskursione të përbashkëta (Grafiku 3.1-4) grupojnë shumicën e mësimdhënësve dhe bashkëpunëtorëve profesionalë nga të dy llojet e shkollave (më të theksuara në ato monolinguale) rreth përgjigjes *tjetër*, që do të thotë se mungesa e shëtitjeve dhe ekskursioneve të përbashkëta për nxënësit nga gjuhë të ndryshme mësimore nuk lind nga nevoja për të parandaluar zënkat dhe rrahjet, as për të vazhduar me atë që konsiderohet më

komode. Në të njëjtën kohë, është më e lehtë të shpjegohet kur bëhet fjalë për shkolla njëgjuhëshe për të cilat organizimi i shëtitjeve dhe ekskursioneve të tilla do të ishte më kompleks, veçanërisht në kushtet kur do të përfshihen nxënës nga shkolla të ndryshme që nuk e njohin mjaftueshëm njëri-tjetrin. Nga ana tjetër, nxënësit nga të gjitha llojet e shkollave dominohen nga përgjigjet që tregojnë se nuk janë të vetëdijshëm për arsyet, ndërsa shumica e përgjigjeve të prindërve janë të ndara midis tjetër dhe nuk e di.

Grafiku 3.1-5. A ka ngjarje ose festime të përbashkëta me nxënës nga gjuhë të ndryshme mësimore? - përqindja e përgjigjeve të nxënësve, mësimdhënësve dhe prindërve nga gjuhë të ndryshme mësimore

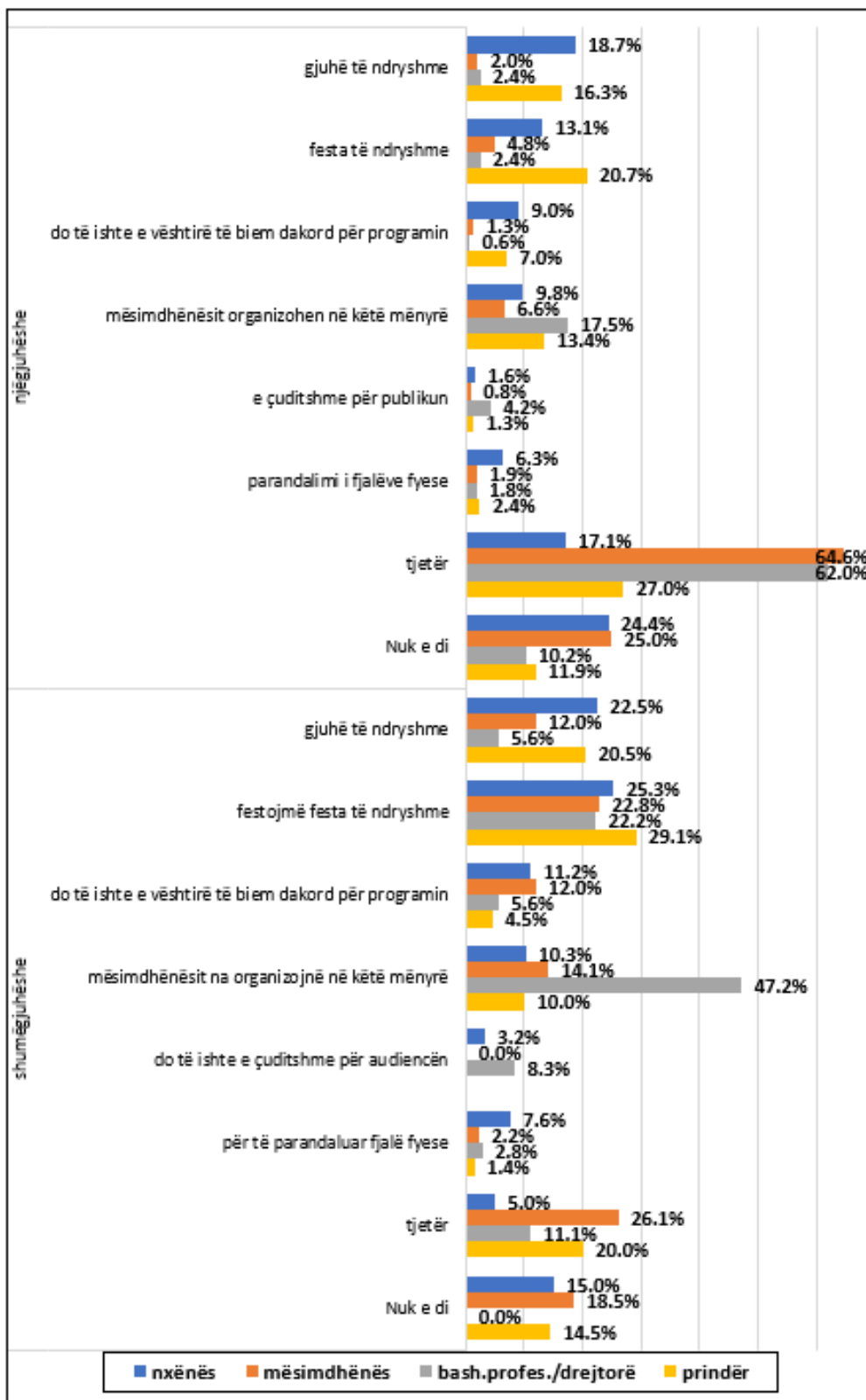
Siç tregohet në Grafikët 3.1-5, ngjarjet e përbashkëta ose festimet me nxënës nga gjuhë të ndryshme mësimore janë shumë më të përhapura në shkollat shumëgjuhëshe, dhe në kuadër të tyre mes filloristëve. Kur bëhet fjalë për shkollat fillore njëgjuhëshe, vërehen dallime në perceptimin e situatës nga kategoritë e ndryshme të pjesëmarrësve, ku nxënësit prijnë përpara mësimdhënësve, e atë më tepër para prindërve. Ekzistojnë gjithashtu dallime të dukshme nga një gjuhë mësimore në një tjetër midis nxënësve, mësimdhënësve dhe prindërve – më shumë janë ato nga gjuha mësimore maqedonase të cilët "shohin" ngjarje/festime të përbashkëta sesa ato nga gjuha mësimore shqipe. Të njëjtat dallime "ndërgjuhësore" vërehen midis mësimdhënësve dhe prindërve (por jo midis nxënësve) nga shkollat fillore shumëgjuhëshe, në të cilat mësimdhënësit udhëheqin para nxënësve (vetëm kur bëhet fjalë për ata që vijnë nga gjuha mësimore maqedonase) dhe atë më tepër para prindërve të nxënësve nga të dy gjuhët mësimore. Gjëja më e habitshme për shkollat e mesme njëgjuhëshe është ajo se shumica e nxënësve (më e theksuar kur bëhet fjalë për ata që mësojnë në gjuhën maqedonase) "shohin" shfaqje/festime të përbashkëta në krahasim me mësimdhënësit dhe prindërit, gjë që nuk ndodh me shkollat e mesme shumëgjuhëshe ku mësimdhënësit nga gjuha maqedonase janë më dominues si në krahasim me nxënësit dhe prindërit, si dhe kolegët që ligjërojnë në gjuhën shqipe.

Kur u pyetën nëse organizohen ngjarje apo festime të përbashkëta me nxënës nga gjuhë të ndryshme mësimore, shumica e **bashkëpunëtorëve profesionistë dhe drejtorëve** nga shkollat shumëgjuhëshe (80% e shkollave fillore dhe 60.3% e shkollave të mesme) përgjigjen pozitivisht. Përqindja e përgjigjeve afirmative nga ata që punojnë në shkollat njëgjuhëshe është pothuajse dy herë më e ulët (42.4% për shkollat fillore dhe 36.4% për shkollat e mesme) krahasuar me përqindjen e fituar për shkollat shumëgjuhëshe, por më e lartë në raport me përqindjen që përfaqëson përgjigjet e kolegëve të tyre mësimdhënës nga të njëjtat shkolla.

Krahasimi i rezultateve të përgjithshme për përfaqësimin e ngjarjeve/festimeve me nxënës nga gjuhë të ndryshme mësimore tregon rezultate të ndryshme për kategori të ndryshme të pjesëmarrësve. Nga viti 2017 deri në vitin 2022, pati një rritje të dukshme të nxënësve si nga arsimit fillor (nga 40% në 51.7%) ashtu edhe nga arsimit i mesëm (nga 30% në 47%), dhe një rënie të lehtë të mësimdhënësve (nga 48.3% në 43.4%) dhe prindërve (nga 35.6% në 30%), dhe pak më të lartë midis bashkëpunëtorëve profesionistë dhe drejtorëve (nga 53.9% në 43.4%).

Nga rezultatet e Grafikut 3.1-6 rezulton se për shumicën e nxënësve, mësimdhënësve, bashkëpunëtorëve profesionistë/drejtorëve dhe prindërve nga shkollat njëgjuhëshe, asnjë nga arsyet e propozuara për mungesën e ngjarjeve dhe festimeve të përbashkëta nuk vlen për shkollën e tyre. Në shkollat shumëgjuhëshe, kategoritë e ndryshme të pjesëmarrësve shpërndahen për arsye të ndryshme – për nxënësit janë kryesisht dallimet në gjuhët mësimore dhe festat, për mësimdhënësit janë kryesisht

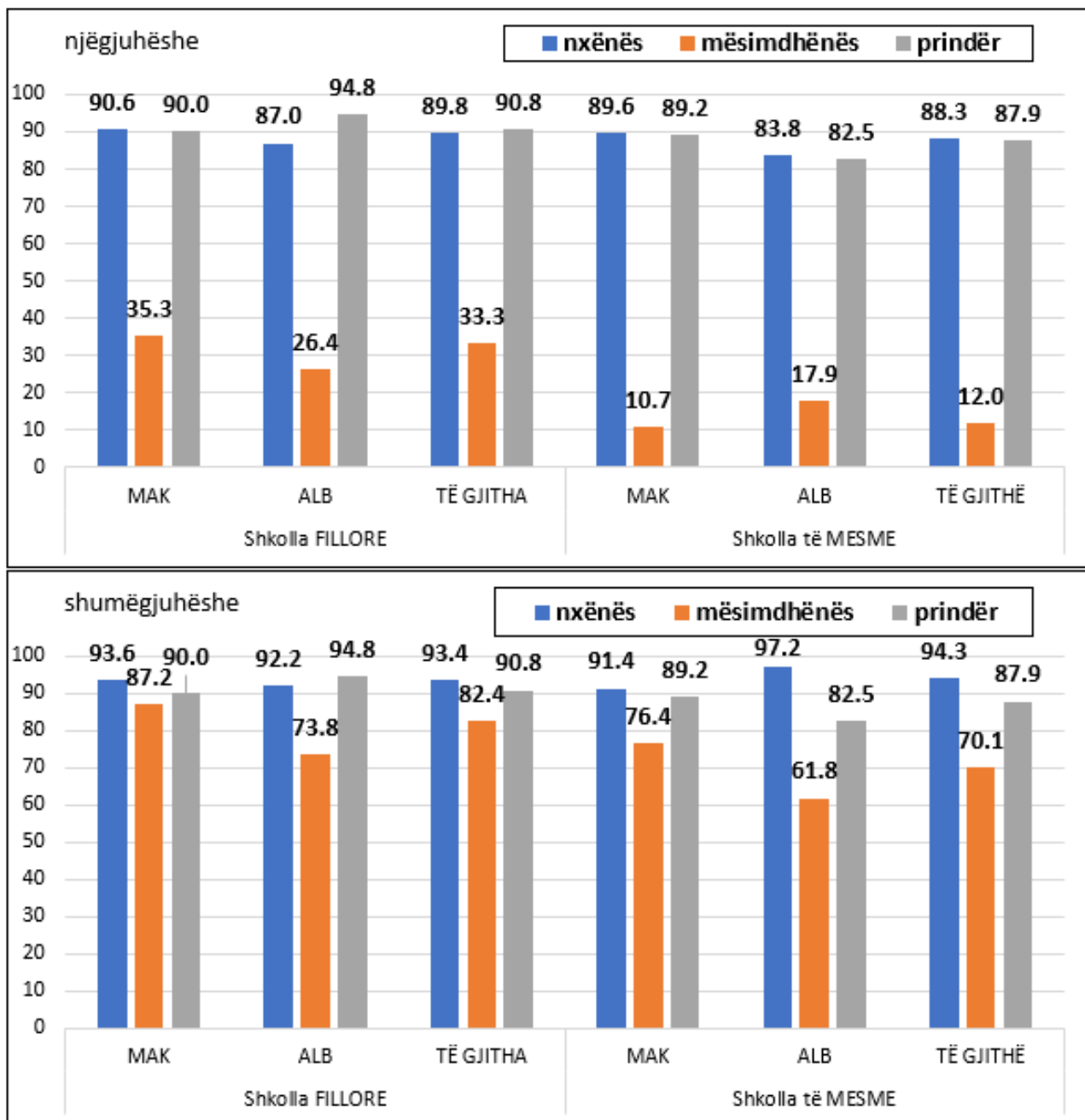
dallimet në festat dhe arsye të tjera, për bashkëpunëtorët profesionistë /drejtorët përgjegjësia qëndron kryesisht te mësimeve, dhe pastaj në vetë festat, ndërsa për prindërit, arsyet duhet të kërkojnë në festa dhe gjuhë të ndryshme mësimore, por edhe në diçka tjetër.

Grafiku 3.1-6. Arsyet pse nuk organizohen shfaqje/ kremtime të përbashkëta me nxënës nga gjuhë të ndryshme mësimore - përfaqësimi në përqindje i përgjigjeve që tregojnë mungesën e aktiviteteve të tilla

3.2. Gatishmëria për të marrë pjesë në aktivitete të përbashkëta me nxënës nga gjuhë të ndryshme mësimore

Gatishmëria për të marrë pjesë në aktivitete të përbashkëta me nxënës nga gjuhë të ndryshme mësimore u kontrollua përmes një pyetjeje që iu bë të gjitha kategorive të pjesëmarrësve për t'u përgjigjur nëse ata do të merrnin pjesë në aktivitete të tilla. Gjatë interpretimit të rezultateve, duhet të kihet parasysh se gatishmëria e shprehur nuk përkon domosdoshmërisht me sjelljen aktuale në një situatë reale.

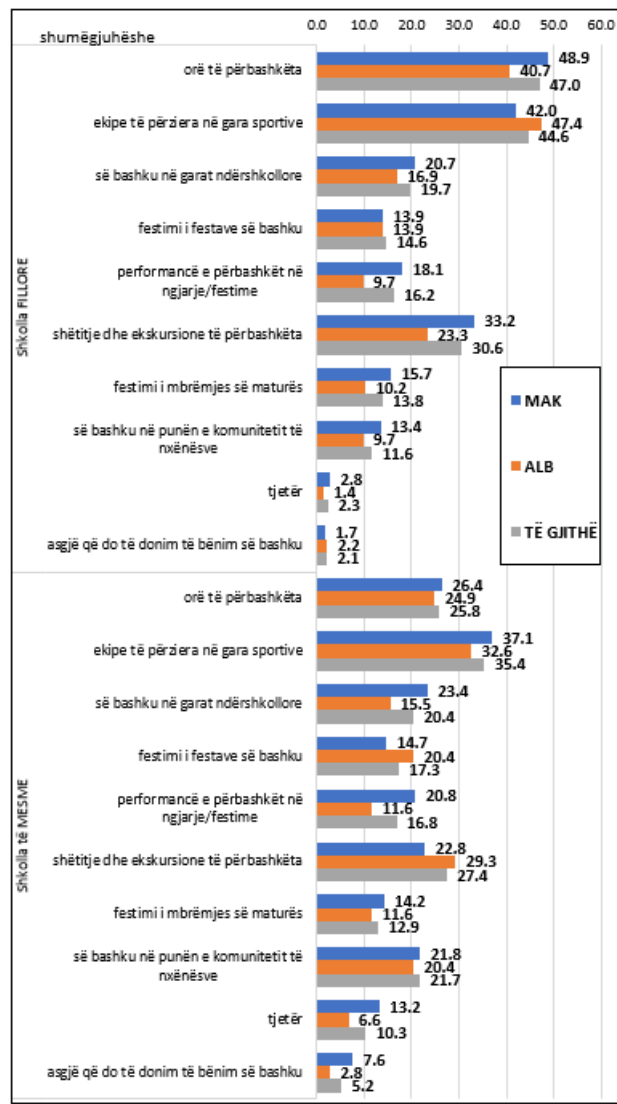
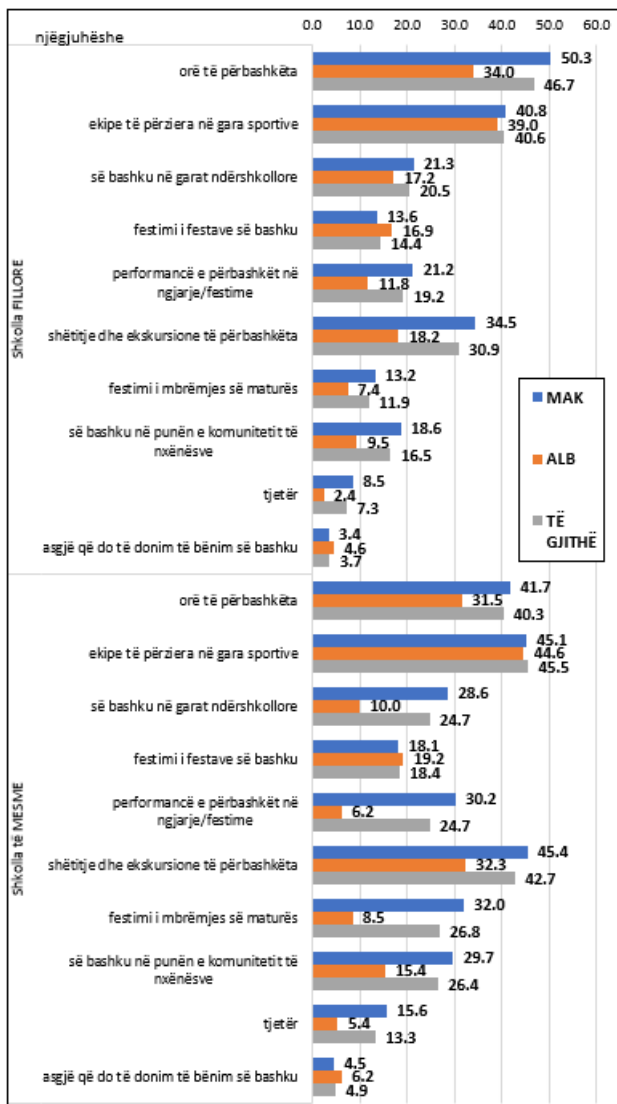
Grafikët 3.2-1. A do të merrnit pjesë në aktivitetet e organizuara në shkollë së bashku me nxënës nga gjuhë tjetër mësimore? - përqindja e përgjigjeve të nxënësve, mësimdhënësve dhe prindërve nga gjuhë të ndryshme mësimore

Ajo që vihet re së pari nga rezultatet e paraqitura në grafikët 3.2-1 është se gatishmëria e shprehur e mësimitdhënësve për të marrë pjesë në aktivitete të përbashkëta me nxënës "të përzier me gjuhë" është më e ulët midis mësimitdhënësve, dhe dallimi midis tyre nga njëra anë dhe nxënësve dhe prindërve nga ana tjetër në shkollat njëgjuhëshe është i madh. Gatishmëria e shprehur nga prindërit dhe nxënësit është jashtëzakonisht e lartë në të gjitha llojet e shkollave, ndërsa dallimi i vetëm i rëndësishëm midis tyre vërehet brenda shkollave të mesme shumëgjuhëshe, në mësimin e gjuhës shqipe (në dobi të nxënësve). Gjithashtu, bie në sy se mësimitdhënësit që japin mësim në gjuhën shqipe në shkollat shumëgjuhëshe tregojnë gatishmëri më të ulët se kolegët e tyre që japin mësim në klasat në gjuhën maqedonase.

Rezultatet që rezultojnë nga përgjigjet e **bashkëpunëtorëve profesionistë dhe drejtorëve** për të njëjtën pyetje ndryshojnë në varësi të faktit nëse ato janë shkolla njëgjuhëshe (42.4% për filloren dhe 36.4% për të mesmen) ose shumëgjuhëshe (80% për filloren dhe 60.3% për të mesmen). Rezultatet tregojnë se gatishmëria më e madhe për të marrë pjesë në aktivitete të përbashkëta me nxënës nga gjuhë të ndryshme mësimore shprehet nga ata që punojnë në shkollat fillore njëgjuhëshe, dhe më e vogla nga ata që punojnë në shkollat e mesme njëgjuhëshe.

Krahasimi midis rezultateve të përgjithshme të siguruara në hulumtimin e mëparshëm dhe aktual tregon vetëm një rënie drastike të gatishmërisë së shprehur të mësimitdhënësve për të marrë pjesë në aktivitete të përbashkëta me grupe "të përziera gjuhësore" të nxënësve (nga 95% në 2017 në 78.5% në 2022). Në kategoritë e tjera të pjesëmarrësve, dallimet nga një hulumtim në tjetrin janë minimale, pavarësisht nëse ata janë nxënës të shkollave fillore (kanë qenë 92.2% dhe tani janë 90.4%), nxënës të shkollave të mesme (kanë qenë 91.8% dhe tani janë 90.7%), prindër (kanë qenë 88.8% dhe tani janë 91.3%) dhe bashkëpunëtorë profesionistë /drejtorë (kanë qenë 96.3% dhe tani janë 97.3%)

Ndër preferencat për lloje specifike të aktiviteteve të përbashkëta të shprehura nga nxënësit dhe të paraqitura në grafikët 3.2-2, të përfaqësuara lartë (të zgjedhura nga të paktën një e treta e nxënësve nga çdo lloj shkolle) dhe të përzgjedhura më vazhdimisht (te nxënësit nga gjuhët mësimore maqedonase dhe shqipe) është pjesëmarrja në garat sportive në ekipe të përziera. Orët e përbashkëta në disa lëndë, si fizika, informatika, gjuha e huaj, preferohen njësoj si garat sportive nga nxënësit që mësojnë në shkolla njëgjuhëshe (si fillore ashtu edhe të mesme) dhe shkolla fillore shumëgjuhëshe, por karakteristikë e tyre është dallimi i dukshëm në zgjedhjet e bëra nga nxënësit që mësojnë në gjuhën mësimore maqedonase dhe shqipe. Situata është e ngjashme me shëtitjet dhe ekskursionet e përbashkëta nga nxënësit e shkollave të mesme njëgjuhëshe, por preferenca për këtë aktivitet është më e theksuar për nxënësit e shkollave të mesme me mësim në gjuhën maqedonase sesa për ata nga gjuha mësimore shqipe.

Grafikët 3.2-2. A do të merrnit pjesë në aktivitetet e organizuara në shkollë së bashku me nxënës nga gjuhë tjetër mësimore? - përqindja e përfaqësimit të nxënësve që kanë zgjedhur aktivitetet e listuara

Krahasimi midis rezultateve të përgjithshme të siguruara në këtë hulumtim dhe hulumtimeve të mëparshme në lidhje me zgjedhjen e nxënësve të llojeve të preferuara të aktiviteteve të përbashkëta nuk sugjeron për dallime të mëdha. Midis vitit 2017 dhe 2022, interesi për përfshirjen e nxënësve të shkollave fillore (nga 39.7% në 46.8%) dhe nxënësit e shkollave të mesme (nga 28.4% në 34.4%) u rrit. Ndër aktivitetet që u preferuan nga të paktën një e treta e nxënësve, vërehet vetëm rritja e interesit për pjesëmarrje të përbashkët në punën e komunitetit të nxënësve, por vetëm në mesin e nxënësve të shkollave të mesme (nga 30.8% në 36.5%).

3.3 Rezultatet e hulumtimit cilësor lidhur me aktivitetet e përbashkëta me nxënës nga gjuhë të ndryshme mësimore

Nxënësit nga shkollat fillore njëgjuhëshe nga mësimi në të dy gjuhët mësimore (maqedonisht dhe shqip) deklarojnë se kanë kryer aktivitete të përbashkëta me nxënës nga një gjuhë tjetër mësimore vetëm përmes vizitave, përkatësisht duke vizituar një shkollë "të përzier" ose një shkollë ku mësimi zhvillohet në gjuhën "tjetër". Në shkollat me gjuhë mësimore maqedonase, vizita u zhvillua në vitin aktual, dhe në të kaluarën ata nuk kishin përvojë të tillë. Në të njëjtën kohë, disa nga shkollat që mësojnë në gjuhën mësimore shqip kanë pasur vizita në të kaluarën (3-4 vjet më parë) ndërsa në vitin aktual nuk kanë pasur aktivitete të tilla. Megjithatë, nxënësit me mësim në gjuhën mësimore maqedonase deklarojnë se kishin informacion se vizita do të përsëritej, por deri në realizimin e hulumtimit nuk ndodhi. Më së shpeshti, nxënësit kanë marrë pjesë në punëtori ku kryesisht janë njoftuar dhe bënë kartolina përshëndetëse në grupe të vogla të përziera. Disa nga nxënësit me mësim në gjuhën shqipe flasin për pjesëmarrje në aktivitete të përbashkëta, kryesisht sportive, ku shkollat kanë garuar me ekipe "të pastra".

"I thamë njëri-tjetrit se çfarë po trajnonim, çfarë po mësonim, si qeheshim dhe të gjithë flisnin në gjuhën e vet" [Nxënëse, shkollë njëgjuhëshe, gjuhë mësimore maqedonase, klasa e 5-të]

Sipas mësimdhënësve nga shkollat njëgjuhëshe, aktivitetet e përbashkëta me një shkollë partnere u zhvilluan si pjesë e projektit MIO. Disa nga mësimdhënësit deklarojnë se në vitin aktual ata zhvilluan një takim ose punëtori në vizitë nga dy të planifikuara për këtë vit shkollor 2022/23. Në të kaluarën, theksojnë se aktivitetet e përbashkëta janë zhvilluar përmes internetit (2020/21), domethënë kishin një orë të përbashkët. Pavarësisht nga tema në takimin e përbashkët, aktivitetet u orientuan drejt njohjes së kulturave. Mësimdhënësit e gjuhës shqipe, theksojnë se pasi të përfundojë projekti MIO, ata nuk kanë ndonjë aktivitet të përbashkët me shkollën partnere.

Shumica e prindërve nga shkollat njëgjuhëshe deklarojnë se fëmijët e tyre nuk marrin pjesë, as nuk kanë marrë pjesë në aktivitete të përbashkëta me nxënës nga një gjuhë tjetër mësimore. Disa prej tyre përmendin si arsye mospërfshirjen e rastësishme të fëmijës apo klasës së fëmijës së tyre dhe disa ia atribuojnë moszbatimit të ndonjë aktiviteti jashtëshkollor në shkollë në përgjithësi. Një numër i vogël i prindërve nga shkollat fillore deklarojnë se fëmijët e tyre kanë marrë pjesë në gara sportive ose punëtori të përbashkëta me nxënës nga një gjuhë tjetër mësimore.

“Jo, nuk kemi dëgjuar që në shkollë të zbatohen aktivitete të përbashkëta me nxënës të një shkolle tjetër” [Prind, shkollë njëgjuhëshe, gjuha mësimore shqipe, arsimi i mesëm]

Në shkollat fillore shumëgjuhëshe, aktivitetet e përbashkëta zhvillohen jashtë orëve mësimore. Në disa prej tyre nuk ka ndërveprim midis nxënësve nga komunitete të ndryshme etnike. Përmenden, për shembull, një pazar për shitje (ku të gjithë kanë pjesën e tyre në një hapësirë) ose një aksion ekologjik. Por nxënësit përmendin edhe aktivitete të përbashkëta që promovojnë në mënyrë aktive ndërveprimin e ndërsjellë, siç është formimi i një ekipi sportiv të përzier. Mësimdhënësit nga shkollat shumëgjuhëshe gjithashtu konfirmojnë zbatimin e të njëjtave aktivitete, por shtojnë se ata zhvillojnë aktivitete me një shkollë tjetër duke organizuar gara, por këtë e perceptojnë vetëm si një aktivitet të përkohshëm, kur janë të përfshirë në projekte.

"Nëse ka një projekt – patjetër" [Mësimdhënëse, shkollë shumëgjuhëshe, gjuha mësimore maqedonase, arsimi fillor]

Në shkollat njëgjuhëshe, nxënësit e grupit klasor konsiderojnë mungesën e aktiviteteve të përbashkëta si rezultat i moshës (se janë shumë të rinj për të marrë pjesë në aktivitete të tilla) ndërsa pjesa tjetër ia atribuon interesit të pamjaftueshëm të mësimdhënësve dhe nxënësve në aktivitete të përbashkëta. Gjithashtu, numri i madh i nxënësve për shkollë përmendet si një arsye që i pengon të gjithë të përfshihen. Disa prej tyre deklarojnë se nxënësit duhet të përzgjidhen për të vizituar ose mirëpritur nxënës të ftuar nga një gjuhë tjetër mësimore në mënyrë që të parandalojnë keqkuptimet e mundshme ose përcmimin e ndërsjellë. Pandemia e Kovid-19 përmendet si një arsye shtesë që kontribuoi në të kaluarën në moskryerjen e aktiviteteve të përbashkëta.

Nxënësit nga shkollat e mesme njëgjuhëshe dhe shumëgjuhëshe nga gjuhët mësimore maqedonase dhe shqipe nuk kishin përvojë të pjesëmarrjes në aktivitete të përbashkëta, as në vitin e kaluar as në vitin aktual shkollor. Megjithatë nxënësit nga shkollat shumëgjuhëshe theksojnë se për shkak të ndarjes së të njëjtës godinë, gjatë orëve praktike dhe edukimit fizik janë në të njëjtën hapësirë, por theksojnë se nuk kanë aktivitete të përbashkëta. Ata përdorin të njëjtin transport edhe për ekskursione, por pa “ndërhyrje” dhe aktivitete të përbashkëta.

"Nuk kemi asnjë aktivitet që zhvillohet i organizuar nga shkolla" [Nxënëse, shkollë njëgjuhëshe, gjuha mësimore shqipe, viti i 4-t]

Aktivitetet e përbashkëta me nxënësit nga një gjuhë tjetër mësimore i perceptojnë si jopraktike për shkak se flasin në gjuhë të ndryshme.

"Gjatë realizimit të projektit ndihen më mirë me maqedonas sesa shqiptarë – nuk e dimë se si do të zhvillohet komunikimi" [Nxënëse, shkollë njëgjuhëshe, gjuha mësimore maqedonase, viti i 4-t].

Ndryshe nga nxënësit, sipas mësimdhënësve nga shkollat e mesme njëgjuhëshe, në të kaluarën janë organizuar aktivitete të përbashkëta, dhe si shembuj përmendin garat ndër-komunale dhe shoqërimin gjatë garave. Mungesa e zbatimit të aktiviteteve të përbashkëta aktuale i atribuohet mungesës së fondeve, mungesës së informimit për ndarjen e fondeve për arsim ndërkulturor, mungesës së iniciativave, por edhe mbingarkesës së mësimdhënësve me angazhime të ndryshme.

Në shkollat e mesme shumëgjuhëshe, mësimdhënësit përmendin të njëjtat aktivitete (ekskursione, orë praktike, orë të edukimit fizik) duke shtuar dhe organizimin e aksioneve të përbashkëta humanitare si aktivitete të përbashkëta interaktive. Të njëjtat aktivitete përmenden edhe nga disa prej prindërve, fëmijët e të cilëve mësojnë në gjuhën maqedonase në shkollat e mesme shumëgjuhëshe. Sipas prindërve të nxënësve që ndjekin mësimin në gjuhës shqipe në një shkollë të mesme shumëgjuhëshe, mospjesëmarrja e fëmijëve të tyre në aktivitete të përbashkëta është pasojë e vendimit dhe politikës së shkollës, dhe jo vendim i fëmijëve apo prindërve.

Në përgjithësi, nxënësit deklarojnë preferencë për kryerjen e aktiviteteve të përbashkëta. Pjesëmarrësit nga gjuha mësimore shqipe preferojnë të marrin pjesë në aktivitete të përbashkëta me nënës nga gjuha mësimore maqedonase, ndërsa nxënësit nga gjuha mësimore maqedonase preferojnë të marrin pjesë me nxënës nga gjuha mësimore serbe, boshnjake ose turke. Nxënësit nga shkollat njëgjuhëshe nga të dy gjuhët e mësimin (filllore dhe të mesme) deklarojnë se duan të marrin pjesë në aktivitete të përbashkëta të lojërave dhe argëtuese. Aktivitetet sportive, aktivitetet në artet figurative dhe anglisht më së shpeshti tregohen nga të dy grupet etnike, dhe kjo, sipas deklaratave të nxënësve, për shkak të natyrës së aktiviteteve për të cilat nuk ka pengesë gjuhësore. Disa nga pjesëmarrësit me mësim në gjuhën maqedonase preferojnë shfaqje të përbashkëta dhe veprime humanitare që njëkohësisht do t'u shërbenin atyre për t'u njohur me kulturat e njëri-tjetrit. Ata i perceptojnë të njëjtat aktivitete si një mjet që do t'i lejonte ata të takoheshin dhe/ose të mësonin gjuhën e "tjetrit", si dhe të bënin miq nga komuniteti tjetër etnik.

"Ne që nuk e njohim mirë gjuhën maqedonase, nëse kemi aktivitete do ta mësojmë më mirë"
[Nxënësi, shkolla njëgjuhëshe, gjuha mësimore shqipe, klasa e 5-të]

"Të kemi kujtime, të mësojmë gjuhë" [Nxënës, shkollë njëgjuhëshe, gjuhë mësimore maqedonase, klasa e 5-të]

Disa nga pjesëmarrësit nuk i shohin përfitimet e aktiviteteve të përbashkëta. Nxënësit me mësim në gjuhën shqipe nuk mund të parashikojnë përfitime nga aktivitetet e përbashkëta, sepse aktivitetet e përbashkëta (të udhëhequra nga përvoja e mëparshme) i kuptojnë ato si një konkurs midis shkollave me gjuhë të ndryshme mësimore.

"Nuk kemi gjëra të përbashkëta, ata mendojnë ndryshe ne ndryshe. Nuk ka shpjegim thjesht kaq të gjallë, kështu që sapo u mësua " [Nxënës, shkollë shumëgjuhëshe, gjuhë mësimore maqedonase, viti i 4-t].

Mësimdhënësit pa përjashtim deklarojnë se do të marrin pjesë në aktivitete të përbashkëta në të ardhmen. Prindërit ndajnë të njëjtin mendim. Përveç punëtorive të përbashkëta, klasat e përbashkëta propozohen gjithashtu si një lloj aktiviteti. Disa nga mësuesit nga gjuha mësimore maqedonase preferojnë që kjo të jetë me nxënës nga gjuha mësimore turke, ndërsa disa (nga shkollat shumëgjuhëshe) preferojnë me gjuhën mësimore shqipe, dhe disa nuk specifikojnë gjuhën e dëshiruar mësimore. Mësuesit e gjuhës shqipe të mësimdhënies preferojnë aktivitete të përbashkëta me nxënësit e gjuhës maqedonase të mësimdhënies. Fitimi i miqësive të reja, krijimi i miqve, mësimi i gjuhëve, por edhe ndërtimi i besimit midis tyre janë disa nga përfitimet për fëmijët si sipas mësimdhënësve ashtu edhe prindërve.

"Turqit janë afër nesh" [Mësimdhënësi, shkolla njëgjuhëshe, gjuha mësimore maqedonase, arsimit mesëm]

Përfundim:

Të gjithë palët e interesuara në procesin arsimor përqipen të tregojnë se aktivitetet e përbashkëta (veçanërisht jashtëshkollore) zbatohen në shkolla me nxënës nga gjuhë të ndryshme mësimore, por diskutimi i drejtpërdrejtë me të gjithë palët e interesuara e relativizon këtë. Mësimdhënia e përbashkët dhe aktivitetet jashtëshkollore, edhe kur ekzistojnë, zakonisht nuk janë afatgjata, veçanërisht në shkollat njëgjuhëshe, ku ato reduktohen në takime të njëhershme. Edhe në shkollat shumëgjuhëshe, aktivitetet e përbashkëta nuk sigurojnë ndërveprim thelbësor ndëretnik/ndërgjuhësor dhe nuk kontribuojnë në zhvillimin e marrëdhënieve të qëndrueshme midis nxënësve që kanë marrë pjesë në aktivitete të tilla. Për shembull, kur me aktivitete të përbashkëta jashtëshkollore nënkuptohen aktivitete sportive, ajo që ndodh në realitet, veçanërisht në takime jashtëshkollore, janë garat midis ekipeve etnikisht homogjene, gjë që është kundërproduktive për zhvillimin e integritetit ndëretnik. Ose, ajo që konsiderohet si një ekskursion ose shëtitje e përbashkët, më së shpeshti vlen për të shkuar në të njëjtën ditë në të njëjtin vend, pa kontakte të strukturuar gjatë ngjarjeve.

Megjithëse si nxënësit, prindërit, mësuesit dhe udhëheqja e shkollës shprehin një gatishmëri të lartë për të marrë pjesë në aktivitete të përbashkëta, kjo në përgjithësi nuk përkon me sjelljen e tyre aktuale të jetës reale në shkolla. Nëse nuk ka faktorë të jashtëm që i “detyrojnë” ata në aktivitete të përbashkëta, të gjitha palët e interesuara përdorin injorancën e gjuhës së tjetrit si pengesën kryesore, megjithëse ndonjëherë ata citojnë mësimin e gjuhës së tjetrit si një përfitim të pjesëmarrjes në aktivitete të përbashkëta. Nxënësit dhe mësimdhënësit e gjuhës shqipe të mësimdhënies në përgjithësi preferojnë aktivitete të përbashkëta me nxënësit e gjuhës maqedonase të mësimdhënies, ndryshe nga shumica e nxënësve dhe mësimdhënësve të gjuhës maqedonase të mësimdhënies të cilët u japin përparësi aktiviteteve të përbashkëta me nxënësit e gjuhëve të tjera të mësimdhënies, në vend të shqipes.

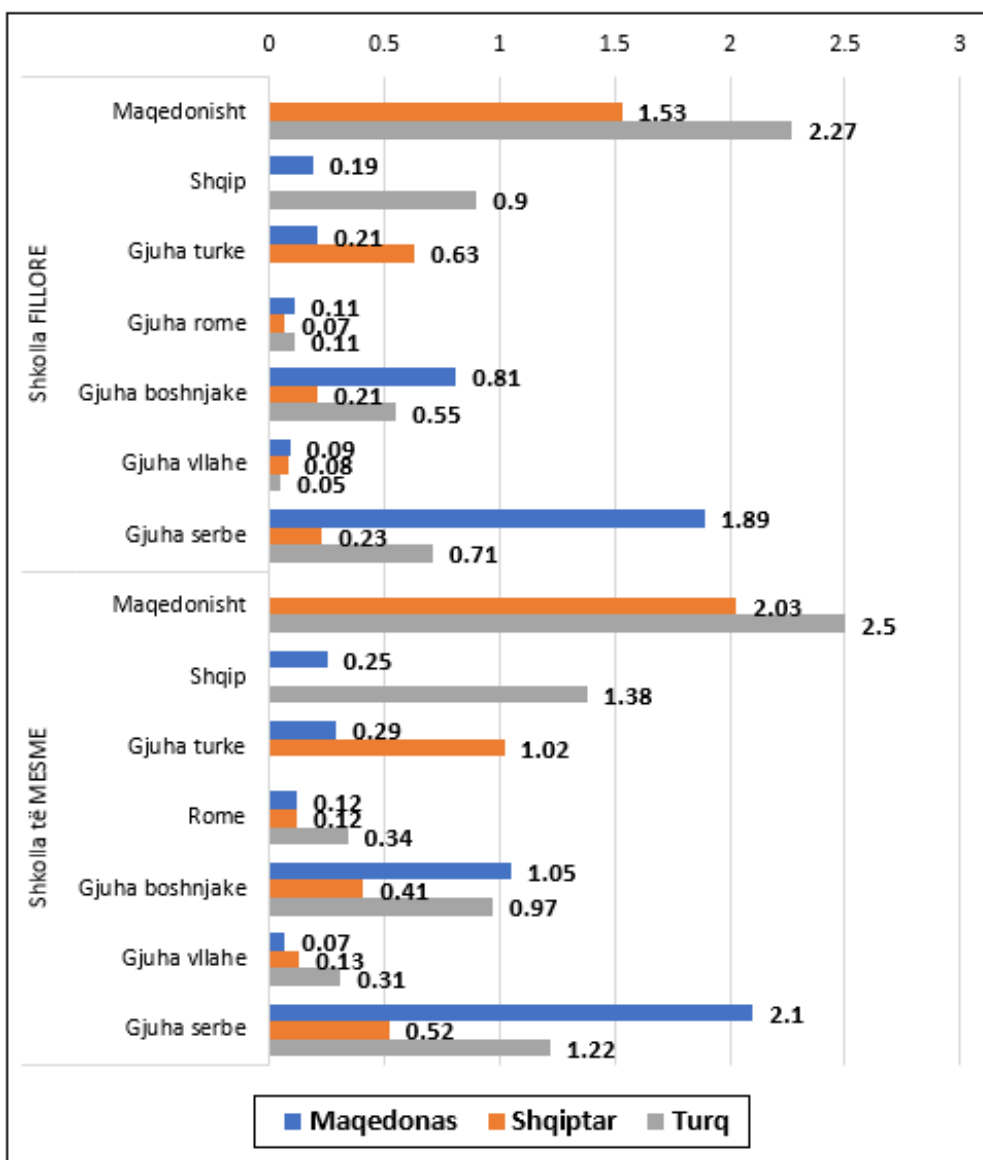
4. Njohja e gjuhëve të bashkësive të tjera etnike

4.1. Të kuptuarit/të folurit e gjuhëve të komuniteteve të tjera etnike

Kur u pyetën për njohuritë e një gjuhe tjetër të folur në Maqedoninë e Veriut në një gjuhë tjetër (e cila nuk është gjuhë amtare), pjesëmarrësit patën mundësinë të zgjedhin një nga katër përgjigjet e mëposhtme të ofruara: *Unë nuk kuptoj dhe as flas, kuptoj kuptoj pak dhe flas pak kuptoj dhe flas rrjedhshëm*. Për qëllime të analizës, përgjigjet konvertohen në një shkallë nga 0 (*nuk kuptoj ose flas*) në 3 (*kuptoj dhe flas rrjedhshëm*), nga të cilat mjediset aritmetike më pas llogariten dhe tregohen në

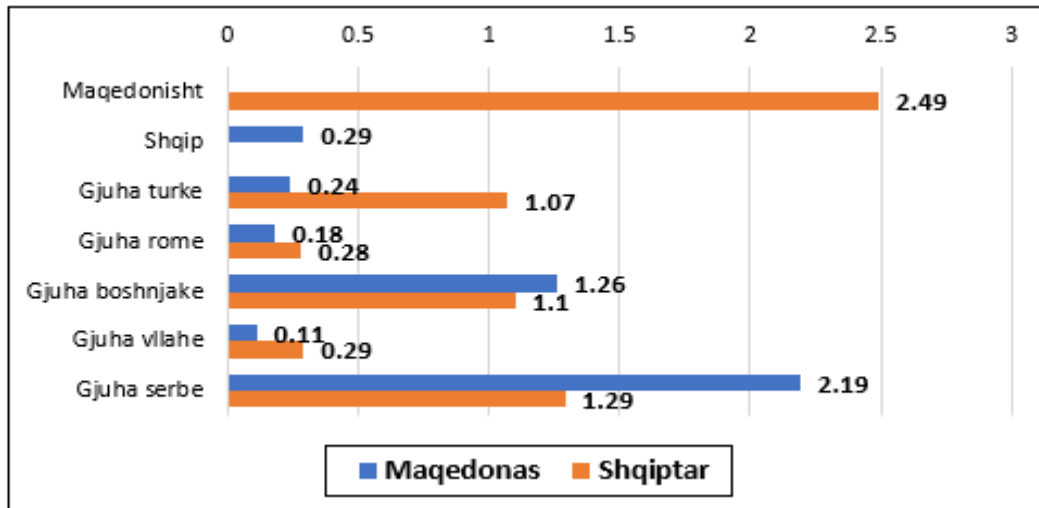
grafikët që vijojnë. Vlerat e fituara që rezultojnë më afër 3, aq më shumë njihet gjuha (në nivelin e të kuptuarit dhe të folurit), dhe sa më afër 0, aq më pak njohuri të gjuhës brenda kategorisë së pjesëmarrësve - anëtarë të bashkësisë etnike specifike.

Nga rezultatet e paraqitura në Figurën 4.1-1 rrjedh se nxënësit shqiptarë të shkollave të mesme dinë më shumë maqedonisht sesa nxënësit e shkollave fillore të bashkatdhetarëve të tyre, megjithëse më shumë në nivelin e të kuptuarit sesa të folurit. Nxënësit turq dinë më shumë maqedonisht se nxënësit shqiptarë dhe më shumë shqip (në nivelin e të kuptuarit pak) sesa nxënësit maqedonas që pothuajse nuk e njohin gjuhën. Nxënësit shqiptarë e kuptojnë turqishten në nivelin fillor, dhe nxënësit maqedonas thanë se ata e kuptojnë më shumë serbishten dhe sesa boshnjakishten (kryesisht në nivelin e të kuptuarit dhe boshnjakishten, në një nivel mjaft elementar të të kuptuarit).

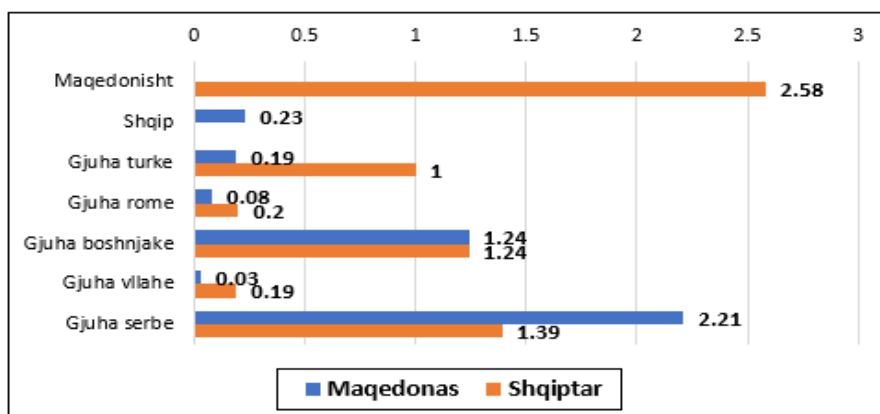
Grafiku 4.1-1. Përveç gjuhës tuaj amtare, a kuptoni apo flisni ndonjë nga gjuhët që fliten në vendin tonë? – mjedise aritmetike të llogaritura nga përgjigjet e nxënësve- maqedonas, shqiptarë dhe turq

Përqindja e nxënësve shqiptarë që flasin rrjedhshëm maqedonisht është 11.1%, dhe ata që e kuptojnë gjuhën, megjithëse nuk mund të shprehen rrjedhshëm, është 48.3%. 40.6% e mirë e nxënësve shqiptarë ose nuk dinë fare ta përdorin gjuhën maqedonase ose e kuptojnë pak atë. Përqindja e nxënësve maqedonas që nuk e dinë gjuhën shqipe ose e kuptojnë pak atë është deri në 96.6%.

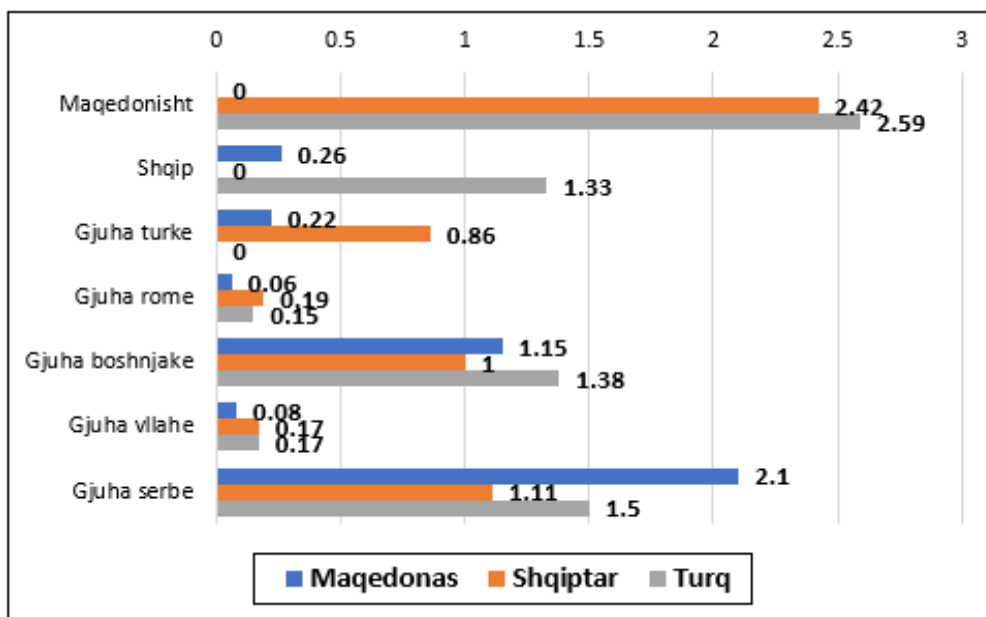
Grafiku 4.1-2. Përveç gjuhës tuaj amtare, a kuptoni apo flisni ndonjë nga gjuhët që fliten në vendin tonë? – mjedise aritmetike të llogaritura nga përgjigjet e **mësimdhënësve- maqedonas dhe shqiptarë**

Sipas përgjigjeve të paraqitura në Grafikon 4.1-2, mësimdhënësit shqiptarë kryesisht dinë maqedonisht në nivelin e të kuptuarit dhe të folurit, dhe pak kuptojnë turqishten, boshnjakishten dhe serbishten. Mësuesit maqedonas kuptojnë më shumë dhe flasin më pak serbisht, kuptojnë pak boshnjakisht dhe kanë vetëm njohuri elementare të gjuhës shqipe. Përqindja e mësimdhënësve shqiptarë që flasin rrjedhshëm maqedonisht është 63.3%, dhe 26.9% shtesë e kuptojnë gjuhën edhe pse nuk mund të shprehen rrjedhshëm. Përqindja e mësimdhënësve maqedonas që e njohin gjuhën shqipe në atë nivel është vetëm 6.6%.

Grafik 4.1-3. Përveç gjuhës amtare, a kuptoni apo flisni ndonjë nga gjuhët që fliten në vendin tonë? – mjedise aritmetike të llogaritura nga përgjigjet e **bashkëpunëtorëve profesional dhe drejtorëve- maqedonas dhe shqiptarë**

Sipas përgjigjeve të dhëna (Grafiku 4.1-3), bashkëpunëtorët dhe profesionistë drejtorët dinë gjuhë të tjera në pothuajse të njëjtin nivel me mësimdhënësit.

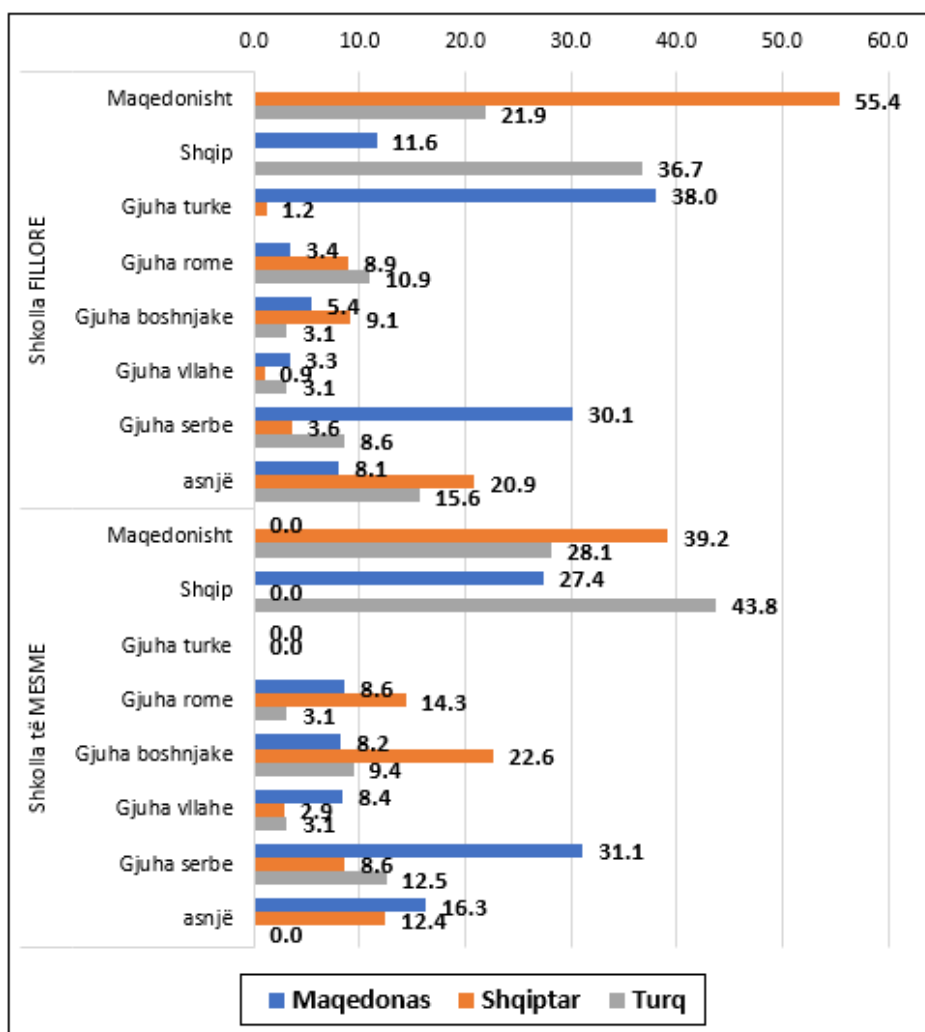
Grafiku 4.1-4. Përveç gjuhës tuaj amtare, a kuptoni apo flisni ndonjë nga gjuhët që fliten në vendin tonë? – mjedise aritmetike të llogaritura nga përgjigjet e **prindërve**- maqedonas, shqiptarë dhe turq

Prindërit japin një pamje pak më të ndryshme (Grafiku 4.1-4). Si prindërit shqiptarë ashtu edhe ata turq deklaruan se e kuptonin mirë maqedonishten edhe pse nuk e flisnin gjuhën plotësisht rrjedhshëm. Shqipen e kuptojnë vetëm prindërit turq, dhe prindërit shqiptarë e kuptojnë turqishten më pak. Prindërit serbë i kuptojnë prindërit maqedonas, pastaj prindërit turq, dhe më së paku të gjithë prindërit shqiptarë. Kuptimi i boshnjakishtes nga prindërit shqiptarë dhe turq është në të njëjtin nivel me kuptimin e serbishtes, por prindërit e maqedonasve thanë se e kuptonin më pak.

Krahasimi midis rezultateve të përgjithshme të marra në këtë hulumtim dhe hulumtimeve të mëparshme në lidhje me gjuhët e folura nga nxënësit, mësimdhënësit dhe prindërit tregon për ndryshime. Kur bëhet fjalë për gjuhën maqedonase, përqindja e nxënësve shqiptarë që e kuptonin dhe e flisnin rrjedhshëm është zvogëluar (nga 28% në 11.1%) në llogari të rritjes së përqindjes së atyre që e kuptojnë vetëm pak (ishte 19.6%, dhe tani është 35.2%). Të njëjtat ndryshime janë vërejtur midis nxënësve turq – më pak janë ata që e kuptojnë dhe flasin rrjedhshëm gjuhën maqedonase (71.4%, dhe tani është 56.8%), dhe më shumë janë ata që e kuptojnë vetëm pak (6.7%, dhe tani është 17.9%). Përqindja e nxënësve maqedonas që nuk e njohin fare gjuhën shqipe nuk ka ndryshuar (ishte 88.7% në vitin 2017, dhe tani është 84.3%).

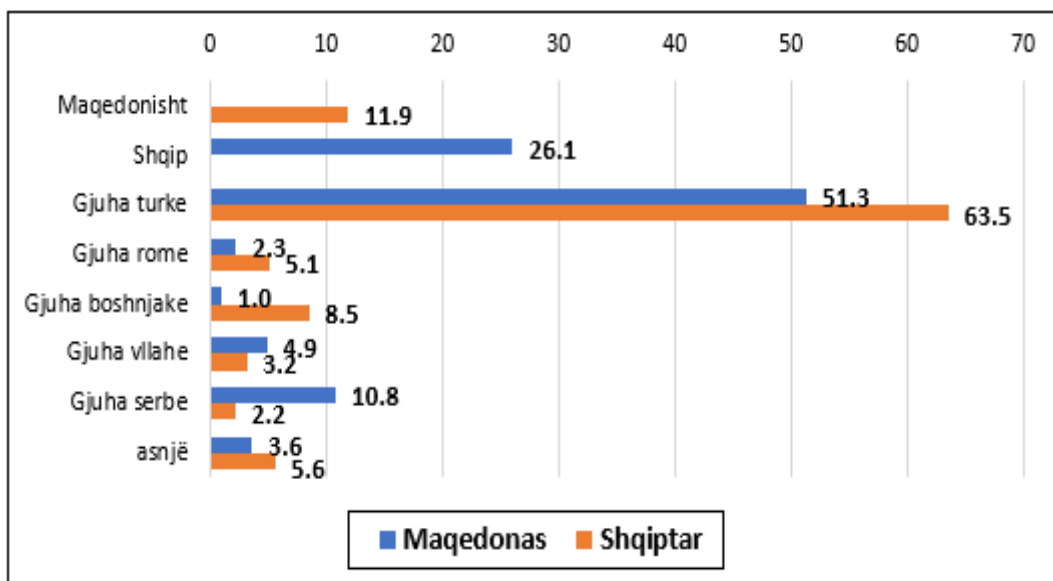
Ndryshime vërehen edhe tek mësimdhënësit shqiptarë. Në vitin 2017, 76.8% e tyre thanë se kuptonin dhe flisnin rrjedhshëm në maqedonisht, dhe 17.5% që e kuptonin dhe flisnin, megjithëse më pak rrjedhshëm. Në anketën e tanishme, përqindja e atyre që flasin rrjedhshëm gjuhën maqedonase ra në 63.3%, ndërsa të tjerët që kanë vetëm vështirësi të shprehen në maqedonisht u rritën në 26.9%.

4.2. Gjuhët që ata dëshirojnë të mësojnë

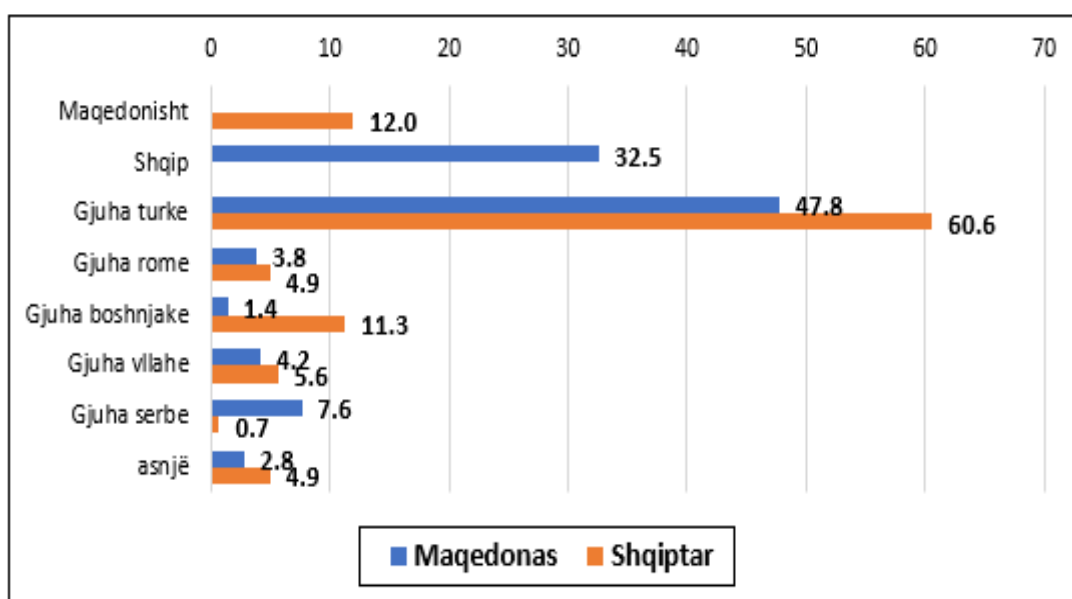
Grafiku 4.2-1. Cilën gjuhë dëshironi të mësoni? – Përqindja e nxënësve- Maqedonas, Shqiptarë dhe Turq

Nga Grafiku 4.2-1 del se shumica e nxënësve shqiptarë të shkollave fillore do të dëshironin të mësonin maqedonisht, dhe shumica e nxënësve shqiptarë të shkollave të mesme gjithashtu do të dëshironin të mësonin maqedonisht, dhe një pjesë e konsiderueshme e tyre do të dëshironin të mësonin boshnjakisht. Nxënësit e shkollave fillore maqedonase preferojnë të mësojnë turqisht ose serbisht, dhe nxënësit e shkollave të mesme maqedonase dëshirojnë të mësojnë serbisht ose shqip.

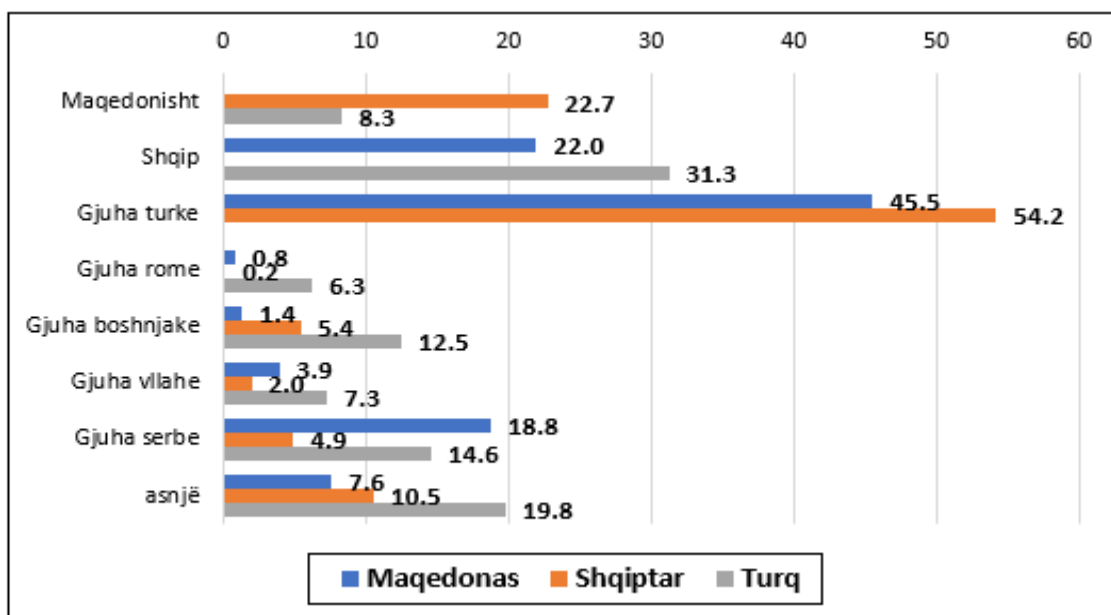
Grafiku 4.2-2. Cilën gjuhë dëshironi të mësoni? – Përqindja e nxënësve- Maqedonas dhe Shqiptarë

Sipas figurës 4.2-2, shumica e mësimdhënësve shqiptarë thanë se do të dëshironin të mësonin turqisht, e cila është gjuha e preferuar e shumicës së mësimdhënësve maqedonas. Është për t'u përhëndetur që një e katërta e mësimdhënësve maqedonas thanë se do të dëshironin të mësonin shqip.

Grafiku 4.2-3. Cilën gjuhë do të dëshironit të mësoni? – Përfaqësimi në përqindje i bashkëpunëtorëve profesionistë dhe drejtorëve maqedonas dhe shqiptarë

Grafiku 4.2-3 tregon se preferencat e mësimdhënësve pasqyrohen si në shërbimin profesional ashtu edhe në drejtorët. Kështu, për shqiptarët e kësaj kategorie, gjuha turke është më e preferuara, ndërsa maqedonasit, përveç turqishtes, dëshirojnë të mësojnë gjuhën shqipe.

Grafiku 4.2-4. Cilën gjuhë dëshironi të mësoni? – Përqindja e prindërve- maqedonas, shqiptarë dhe turq

Të dhënat nga Figura 4.2-4 çojnë në përfundimin se shumica e prindërve maqedonas do të preferonin të mësonin turqisht sesa shqip. Për prindërit shqiptarë, turqishtja është opsioni i preferuar, pasuar nga gjuha maqedonase. Për një pjesë të konsiderueshme të prindërve turq, një gjuhë tjetër që ata nuk e njohin dhe dëshirojnë ta mësojnë është shqipja.

Përfundim:

Pjesëmarrësit maqedonas konfirmojnë se ata janë relativisht mirë me gjuhët e lidhura (serbe dhe boshnjake), dhe se pothuajse të gjithë as nuk kuptojnë dhe as nuk flasin shqip, dhe madje edhe më e rëndësishmja, nuk tregojnë interes për ta mësuar atë (e cila është veçanërisht e theksuar në mesin e nxënësve maqedonas). Situata nuk ka ndryshuar që nga hulumtimi i vitit 2017.

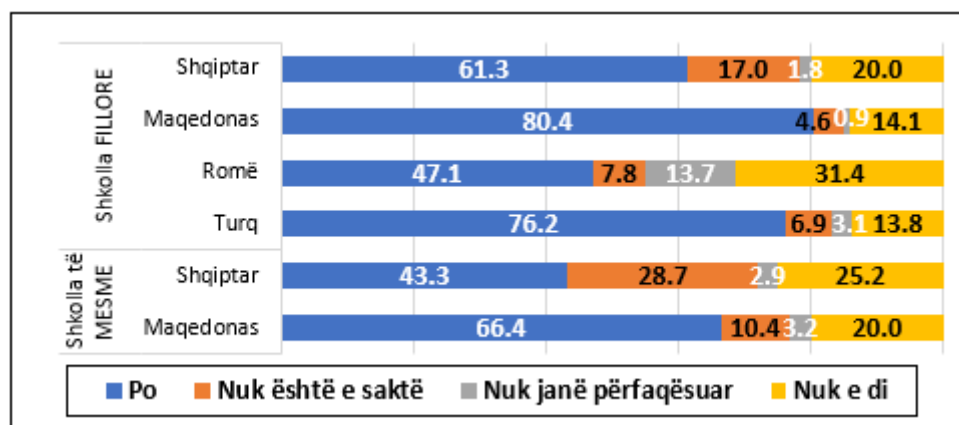
Nxënësit shqiptarë që flasin rrjedhshëm maqedonisht janë në numër të parëndësishëm në krahasim me ata që e kuptojnë pak ose nuk mund ta përdorin fare. Trendi i rënies së mundësisë së përdorimit të gjuhës maqedonase është rritur në pesë vitet e fundit, gjë që konfirmohet nga gjetja se nxënësit aktualë të shkollave të mesme shqiptare e kuptojnë atë më shumë sesa nxënësit e shkollave fillore shqiptare.

Shumica e mësuesve shqiptarë e kuptojnë mirë maqedonishten, megjithëse jo të gjithë mund ta flasin atë rrjedhshëm. Mësimdhënësit shqiptarë gjithashtu kanë parë një rënie të njohurive të tyre për gjuhën maqedonase, e cila është konfirmuar për pesë vitet e fundit.

5. Komunitetet etnike në tekstet shkollore

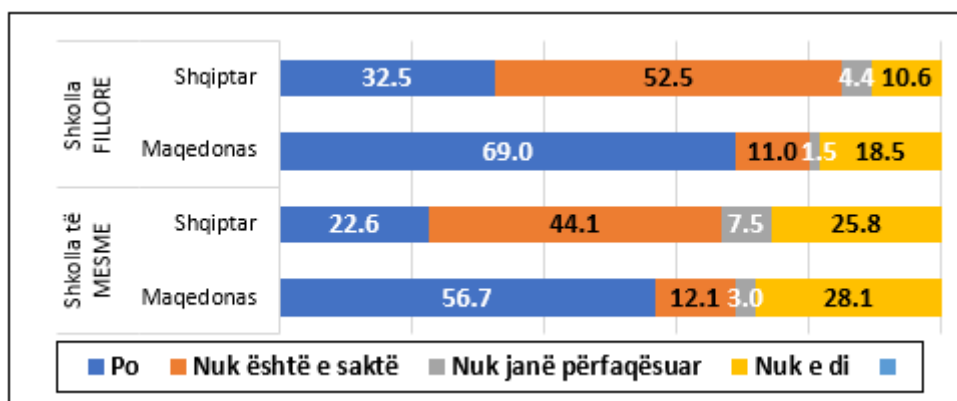
Duke pasur parasysh se ekziston një ndryshim midis teksteve shkollore të përdorura në shkollat fillore dhe atyre të përdorura në shkollat e mesme, oraret që ndjekin rezultatet e marra nga anëtarët e komuniteteve etnike krahasohen gjithashtu sipas këtyre llojeve të shkollave. Kur interpretohen rezultatet që dalin nga çështjet në këtë fushë, duhet të kihet parasysh se arsimit të mesëm profesional i mungojnë tekstet shkollore, madje edhe në lëndët që bëjnë të mundur krijimin e një imazhi të komuniteteve etnike. Grafikët tregojnë vetëm rezultatet e marra nga pjesëmarrësit nga komunitetet etnike, përfaqësimi i të cilëve në mostër brenda kategorisë përkatëse të analizuar tejkalon 50 persona.

5.1. Bashkësia etnike personale në tekstet shkollore

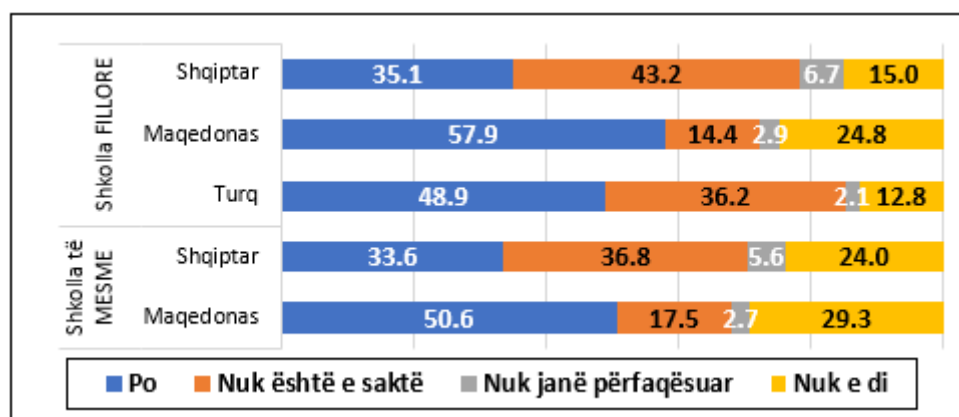
Grafiku 5.1-1. A është komuniteti juaj etnik i përfaqësuar siç duhet në tekstet shkollore? - Përqindja e përgjigjeve të nxënësve nga komunitete të ndryshme etnike

Rezultatet mbi perceptimet e nxënësve për përshtatshmërinë e përfaqësimit të bashkësisë së tyre etnike në tekstet shkollore (Grafiku 5.1-1) tregojnë dallime nga një etni në tjetrën. Një shumicë bindëse e nxënësve të shkollave fillore dhe një shumicë më e vogël e maqedonasve të shkollave të mesme ndajnë mendimin se komuniteti i tyre etnik përfaqësohet në mënyrë korrekte në tekstet shkollore. Në të njëjtën kohë, përqindja e shqiptarëve që mendojnë të njëjtën për përfaqësimin e bashkësisë së tyre etnike është dukshëm më e ulët dhe madje bie nën gjysmën kur bëhet fjalë për nxënësit e shkollave të mesme. Nga ana tjetër, tre të katërtat e nxënësve turq dhe pothuajse gjysma e nxënësve romë nga shkollat fillore mendojnë se komuniteti i tyre etnik është i përfaqësuar në mënyrë adekuate.

Grafiku 5.1-2. *A është komuniteti juaj etnik i përfaqësuar siç duhet në tekstet shkollore?* - përqindja e përgjigjeve të **mësimdhënësve** nga gjuhë të ndryshme mësimore

Analiza e përgjigjeve për të njëjtën pyetje të marrë nga mësimdhënësit (Grafiku 5.1-2) çon në përfundimin se dallimet ndëretnike në perceptimet e mësimdhënësve maqedonas dhe shqiptarë janë më të mëdha se ato ndëretnike, të përcaktuara nga lloji i shkollës. Shumica e mësimdhënësve shqiptarë janë të pakënaqur me mënyrën se si përfaqësohet komuniteti etnik shqiptar në tekstet shkollore, me pakënaqësinë që është më e përhapur në mesin e atyre që punojnë në shkollat e mesme. Mësimdhënësit maqedonas dominohen nga ata që janë të kënaqur me mënyrën se si përfaqësohet komuniteti etnik maqedonas në tekstet shkollore, me kënaqësinë më të madhe në mesin e atyre që punojnë në shkollat fillore.

Grafiku 5.1-3. *A është komuniteti juaj etnik i përfaqësuar siç duhet në tekstet shkollore?* - përqindja e përgjigjeve të **prindërve** nga gjuhë të ndryshme mësimore

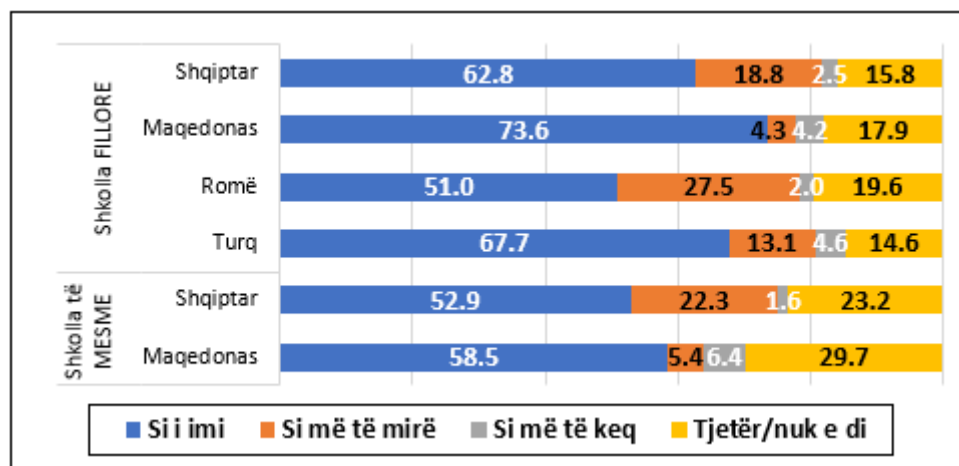
Rezultatet e marra nga përgjigjet e prindërve për të njëjtën pyetje (Grafiku 5.1-3) ndjekin dallimet e përcaktuara nga përkatësia etnike e prindërve. Kështu, kënaqësia me mënyrën në të cilën tregohen nivelet e bashkësisë etnike në tekstet shkollore të arsimit fillor është më pak e përfaqësuar midis prindërve turq, dhe shumica midis prindërve maqedonas. Nga ana tjetër, pakënaqësia me mënyrën se si përfaqësohet bashkësia e tyre etnike në tekstet shkollore është shumë më e përhapur në mesin e

prindërve shqiptarë sesa në mesin e prindërve maqedonas, pavarësisht nëse janë tekste të shkollave fillore apo të mesme.

Krahasimi ndëretnik midis kategorive të ndryshme të pjesëmarrësve (Grafiku 5.1-1, Grafiku 5.1-2 dhe Grafiku 5.1-3) tregon se midis pjesëmarrësve të kënaqur, më të shumtë janë nxënësit, pavarësisht nga përkatësia etnike. Në mesin e pjesëmarrësve maqedonas, prindërit nga shkollat e mesme janë më kritikë, ndërsa në mesin e pjesëmarrësve shqiptarë, mësimdhënësit nga shkollat e mesme janë më të pakënaqur.

Kur krahasohen rezultatet e përgjithshme të anketës aktuale me ato të marra në vitin 2017, do të vërehet se ka shumë pak përmirësim në përvojën që komuniteti i tyre etnik përfaqësohet në mënyrë adekuate në tekstet shkollore të shqiptarëve të shkollave të mesme (36.4%, dhe tani ata janë 43.3%), por nuk ka ndryshime në maqedonasit e shkollave të mesme (67.4%, dhe tani ata janë 66.4%) ose shqiptarët e shkollave fillore (59.5%, dhe tani ata janë 61.3%), domethënë maqedonasit (81.3%, dhe tani ata janë 80%). Dhe kur bëhet fjalë për perceptimet pozitive të mësuesve në lidhje me të njëjtën çështje, ndryshimet nuk u gjetën as në mesin e maqedonasve (70.8%, dhe tani ata janë 66.3%) as në mesin e shqiptarëve (28.8%, dhe tani ata janë 30.3%).

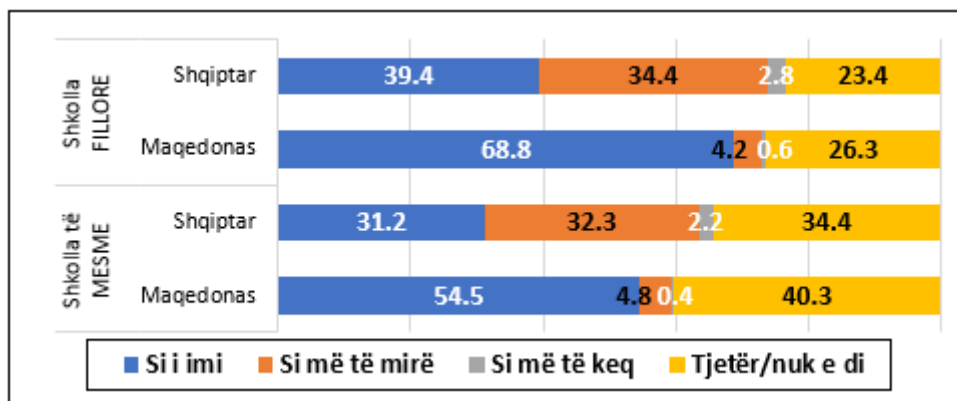
5.2. Komunitete të tjera etnike në tekstet shkollore

Grafiku 5.2-1. Si janë të përfaqësuara komunitetet e tjera etnike në tekstet shkollore? - Përqindja e përgjigjeve të nxënësve nga komunitete të ndryshme etnike

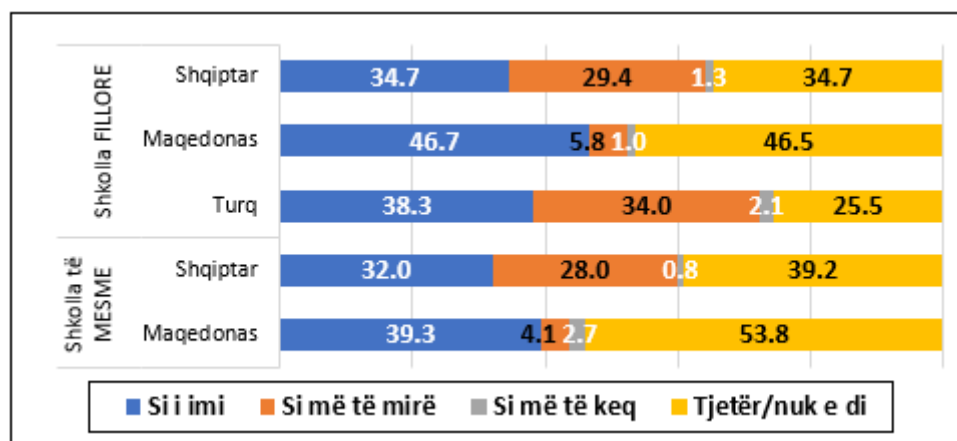
Në mesin e nxënësve nga të gjitha bashkësitë etnike të analizuara mbizotëron mendimi se nuk ka dallim midis mënyrës së përfaqësimit të tyre dhe bashkësive të tjera etnike në tekstet shkollore. Dallimet në një shikim të tillë janë më të mëdha midis nxënësve të shkollave fillore dhe të mesme sesa midis nxënësve maqedonas dhe shqiptarë (Grafiku 5.2-1). Përfaqësimi i nxënësve shqiptarë që besojnë se komunitetet e tjera etnike përfaqësohen më mirë se komuniteti shqiptar nuk është i

papërfillshëm. Megjithatë, përqindja e nxënësve që i perceptojnë tekstet shkollore si të njëanshme në krahasim me komunitetet e tjera etnike është më e larta midis nxënësve të shkollave fillore rome.

Grafiku 5.2-2. Si janë të përfaqësuara komunitetet e tjera etnike në tekstet shkollore? - Përfaqësimi në përqindje i përgjigjeve të **mësimdhënësve** nga komunitete të ndryshme etnike

Kur rezultatet e marra për nxënësit (Grafiku 5.2-1) krahasohen me ato të marra nga mësimdhënësit (Grafiku 5.2-2), rrjedh se përqindja e mësimdhënësve dhe nxënësve maqedonas që mendojnë se përfaqësimi i komuniteteve të tyre etnike dhe të tjera etnike është i njëjtë pothuajse nuk ndryshon – ndryshimi është vetëm se në mesin e mësimdhënësve maqedonas ekziston një përqindje e madhe e atyre që nuk mund t'i përgjigjen drejtpërdrejt kësaj pyetjeje. Në të njëjtën kohë, mësimdhënësit shqiptarë janë shumë më kritikë – përqindja e atyre që i përjetojnë tekstet shkollore sikur favorizojnë grupet e tjera etnike rritet dukshëm, veçanërisht kur bëhet fjalë për tekstet shkollore të shkollave të mesme.

Grafiku 5.2-3. Si janë të përfaqësuara komunitetet e tjera etnike në tekstet shkollore? - Përfaqësimi në përqindje i përgjigjeve të **prindërve** nga komunitete të ndryshme etnike

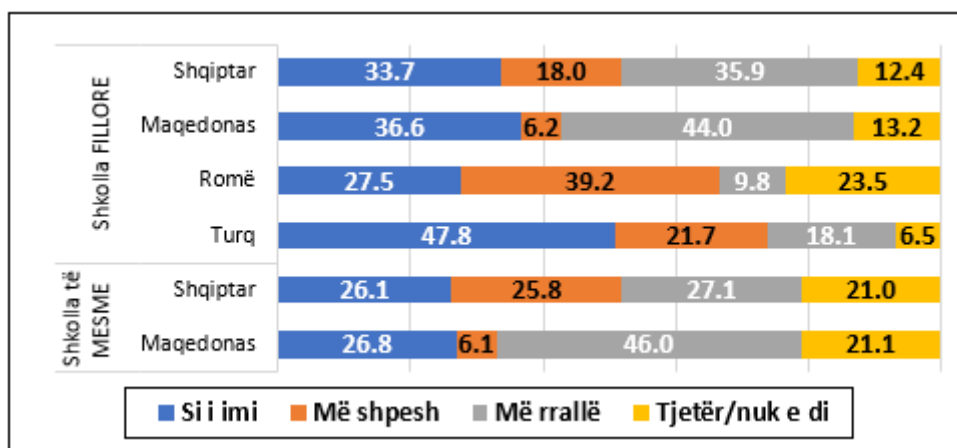
Krahasuar me nxënësit dhe mësimdhënësit (Grafiku 5.2-1 dhe Grafiku 5.2-2), përfaqësimi i prindërve që nuk mund të bëjnë krahasim midis përfaqësimeve të bashkësive etnike që krijojnë tekste shkollore (Grafiku 5.2-3) është dukshëm më i lartë. Nga ana tjetër, një përqindje e barabartë e prindërve dhe

mësimdhënësve shqiptarë ndajnë mendimin se nuk ka dallim në përfaqësimin e komuniteteve të tyre etnike dhe komuniteteve të tjera etnike. Përqindja e prindërve maqedonas që mendojnë të njëjtën gjë është më e ulëta në krahasim me përqindjen e nxënësve dhe mësimdhënësve maqedonas. Prandaj, përqindja e prindërve turq nga arsimi fillor që i perceptojnë tekstet shkollore si të njëanshme ndaj bashkësisë së tyre etnike është pothuajse e barabartë me përqindjen e atyre që nuk shohin dallime, por në të njëjtën kohë është më e larta në krahasim me përqindjen e gjetjeve nga komunitetet e tjera etnike që besojnë se tekstet shkollore favorizojnë bashkësitë e tjera etnike në kurriz të tyre.

Krahasimi midis rezultateve të përgjithshme të hulumtimit aktual dhe të mëparshëm tregon kryesisht ndryshime në përvojat se si tekstet shkollore përfaqësojnë komunitetet e tjera etnike në raport me të tyren. Përqindja e nxënësve maqedonas të shkollave të mesme që nuk përjetojnë dallime në përfaqësim është ulur (nga 70.7% në 58.5%), kryesisht për shkak të rritjes së numrit të nxënësve të pavendosur. Në mesin e nxënësve të shkollave fillore shqiptare, pjesa e atyre që ndajnë të njëjtin mendim nuk ka ndryshuar (ishite 51.7% në vitin 2017, dhe tani është 52.9%), por pjesa e atyre që mendojnë se komunitetet e tjera etnike përfaqësohen në një dritë më të mirë se e tyre (ishite 39.2%, dhe tani është 18.8%). Në nxënësit e shkollave fillore, ka një rënie të përfaqësimit të atyre që i perceptojnë komunitetet e tyre dhe të tjera si të përfaqësuara në mënyrë të barabartë, dhe kjo vlen si për nxënësit e shkollave fillore maqedonase (80.9%, dhe tani ata janë 73.6%) ashtu edhe për nxënësit e shkollave fillore shqiptare (69.4%, dhe tani ata janë 62.8%) dhe nxënësit e shkollave fillore turke (78%, dhe tani ata janë 67.7%). Rënia nuk është për shkak të rritjes së pjesës së njerëzve që mendojnë se të tjerët janë pak a shumë të favorizuar, por për shkak të rritjes së përqindjes së nxënësve nga komunitetet etnike të listuara që nuk kanë një mendim.

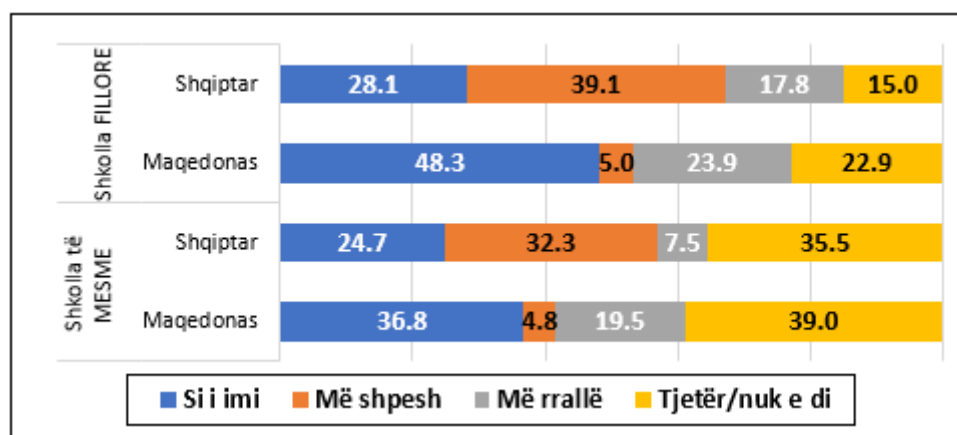
Rritja e numrit të mësuesve të pavendosur midis dy hulumtimeve pasqyrohet në përvojën e tyre të teksteve shkollore. Midis mësimdhënësve maqedonas, pati një rënie të pranisë së atyre që mendojnë se nuk ka asnjë ndryshim në përfaqësimin e tyre dhe komuniteteve të tjera etnike (ata ishin 76.8% në 2017, dhe tani janë 65.7%). Edhe në mesin e mësimdhënësve shqiptarë, ka një rënie të pjesës së atyre që përfaqësojnë të njëjtin mendim (43.8%, dhe tani ata janë 37.5%), por në të njëjtën kohë ka një rënie të pjesës së atyre që besojnë se komunitetet e tjera etnike janë të favorizuara në raport me të tyret (40.7%, dhe tani ata janë 33.9%).

Krahasimi brenda prindërve shqiptarë tregon një rritje të përqindjes së atyre që nuk “shohin” dallime në përfaqësimin e komuniteteve të tyre dhe të komuniteteve të tjera etnike në tekstet shkollore (25.9% dhe tani 34.1%) në kurriz të një rënieje të atyre që mendojnë se komunitetet e tjera etnike janë më të përfaqësuara se të tyret (38.7% dhe tani 29.1%).

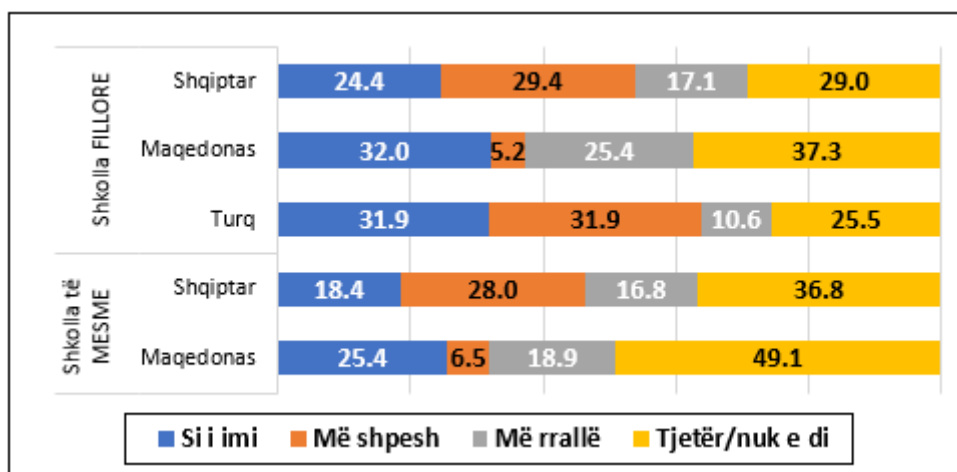
Grafiku 5.2-4. Sa shpesh përmenden komunitetet e tjera etnike në tekstet shkollore? - Përqindja e përgjigjeve të nxënësve nga komunitete të ndryshme etnike

Sipas rezultateve të Grafiku 5.2-4, nxënësit maqedonas dominohen nga mendimi se bashkësitë e tjera etnike përmenden në tekstet shkollore më rrallë sesa është rasti me bashkësinë etnike maqedonase. Nxënësit shqiptarë të shkollave fillore janë të ndarë nëse komuniteti shqiptar përmendet në mënyrë të barabartë shpesh ose rrallë, dhe nxënësit shqiptarë të shkollave të mesme shpërndahen në mënyrë të barabartë me të gjitha opsionet e ofruara. Shumica dërrmuese e nxënësve turq nuk shohin që komunitetet e tjera etnike të favorizohen ndaj atyre turke, por është më e habitshme që nxënësit e shkollave fillore romë dominohen nga mendimi se komuniteti etnik rom përmendet në tekstet shkollore më shpesh se të tjerët.

Grafiku 5.2-5. Sa shpesh përmenden komunitetet e tjera etnike në tekstet shkollore? - Përfaqësimi në përqindje i përgjigjeve të mësimit nga komunitete të ndryshme etnike

Rezultatet e paraqitura në Grafikon 5.2-5 tregojnë se shumica (një e treta) e mësimit shqiptarë besojnë se komunitetet e tjera etnike përmenden në tekstet shkollore më shpesh sesa përmendet komuniteti etnik shqiptar. Kur në suaza të mësimit maqedonas do të përjashtohen ata që nuk mund të bëjnë zgjedhje të njëjës prej përgjigjeve të ofruara, si më të përfaqësuar mbeten ata që nuk vërejnë njëanshmëri në shpeshësinë e përmendjes së një bashkësie etnike specifike.

Grafiku 5.2-6. Sa shpesh përmenden komunitetet e tjera etnike në tekstet shkollore? - Përfaqësimi në përqindje i përgjigjeve të prindërve nga komunitete të ndryshme etnike

Midis prindërve, më shumë se midis kategorive të tjera të pjesëmarrësve janë të pranishëm ata që nuk mund t'i përgjigjen pyetjes, përgjigjet e të cilëve paraqiten në Grafikon 5.2.6. Ashtu si me mësimdhënësit, pjesa e prindërve që nuk mund të shprehin një mendim është më e lartë në mesin e atyre, fëmijët e të cilëve ndjekin shkollat e mesme sesa në mesin e atyre, fëmijët e të cilëve janë nxënës të shkollës fillore. Shumica e prindërve turq nga shkollat fillore që kanë formuar një mendim janë caktuar në kategorinë "komunitetet e tjera etnike përmenden po aq shpesh në tekstet shkollore si ajo e imja" dhe "më shpesh përmenden nga komuniteti im etnik". Midis prindërve maqedonas, pjesa e atyre që mendojnë se të tjerët përmenden më rrallë është domethënëse, dhe midis prindërve shqiptarë që të tjerët përmenden më shpesh.

Krahasimi me rezultatet e marra në anketën e vitit 2017 tregon ndryshime për të cilat e vetmja gjë e përbashkët është rritja e numrit të pjesëmarrësve që nuk kanë një mendim se sa shpesh janë komunitetet etnike të përmendura në tekstet shkollore. Për nxënësit maqedonas të shkollave fillore është karakteristike që shënohet rënie në përqindjen e atyre që nuk shohin dallime në frekuencën e pranisë së bashkësive të ndryshme etnike (nga 33.6% në 26.8%), por edhe ata që tregojnë një prani më pak të shpeshtë të të tjerëve në krahasim me maqedonasit (nga 46.4% në 40%). Prandaj, në mesin e nxënësve të shkollave të mesme të Maqedonisë, ka një rritje të atyre që nuk bëjnë ndryshim (nga 26.6% në 36.6%), dhe një rënie të atyre që besojnë se komuniteti etnik maqedonas është i favorizuar (nga 53.4% në 44%). Nga ana tjetër, në mesin e nxënësve të shkollave fillore shqiptare, nuk ka pasur ndryshime në përfaqësimin e atyre që mendojnë se ka trajtim të barabartë të komuniteteve të ndryshme etnike (31.5%, dhe tani ata janë 33.7%) dhe një rënie drastike në ata që "shohin" se komunitetet e tjera etnike janë më të përfaqësuara se shqiptarë (nga 32.2% në 18%).

Në mesin e nxënësve të shkollave të mesme shqiptare, ka një rënie të madhe të përqindjes së atyre që nuk shohin ndryshime (nga 41% në 26.1%) në llogari të një rritje të atyre që mendojnë se komunitetet e tjera etnike janë të favorizuara në raport me të tyren (nga 20.5% në 25.8%).

Përqindja e mësimitdhënësve që menduan se komunitetet etnike ishin të pranishme në mënyrë të barabartë në tekstet shkollore në vitin 2017 nuk ndryshoi, as në mesin e maqedonasve (44.8%, dhe tani ata janë 45.5%), as në mesin e shqiptarëve (29.9%, dhe tani ata janë 27.4%). Megjithatë, në mesin e mësimitdhënësve shqiptarë ka shënuar rënie pjesa e atyre që mendojnë se komunitetet e tjera etnike janë më të përfaqësuara se të tyret (nga 45.5% në 37.5%), dhe në mesin e mësimitdhënësve maqedonas, pjesa e atyre që mendojnë se komunitetet e tjera etnike janë më pak të pranishme se të tyret (nga 36.4% në 23.1%).

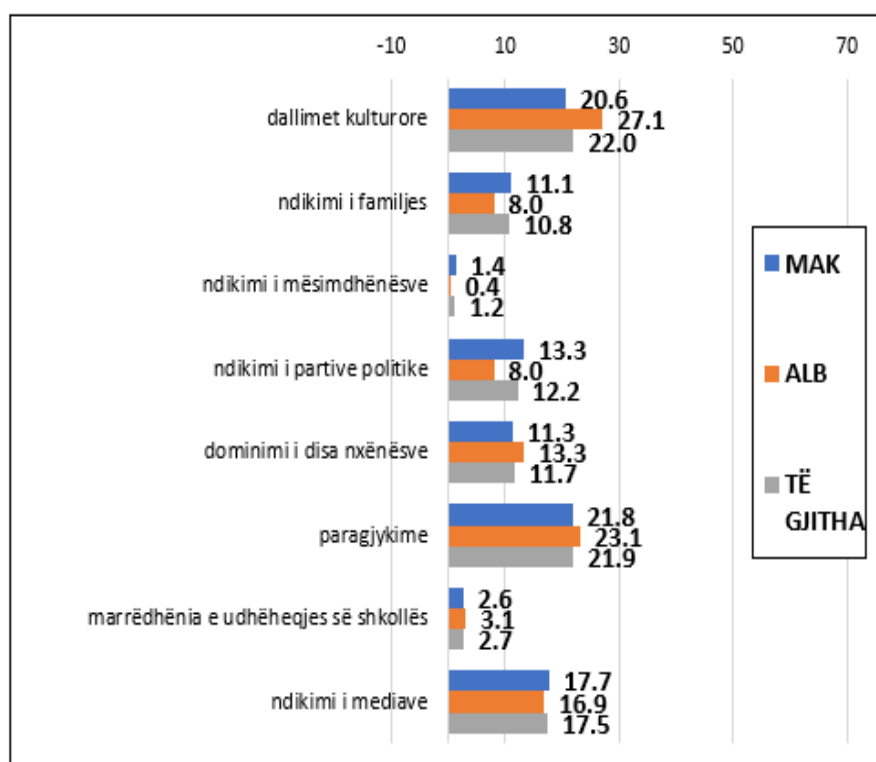
Përfundim:

Pjesëmarrësit maqedonas janë të kënaqur me përfaqësimin e bashkësisë së tyre etnike të shfaqur nga tekstet shkollore, ndryshe nga shumica dërrmuese e pjesëmarrësve shqiptarë që e gjejnë bashkësinë e tyre etnike të përfaqësuar në mënyrë joadekuate. Pakënaqësia me tekstet shkollore për shkak të përfaqësimit joadekuat, por edhe për shkak të favorizimit ndaj të tjerëve (me shumë gjasa maqedonasit), jo vetëm që është më e përhapur në mesin e mësuesve dhe nxënësve shqiptarë që mësojnë /punojnë në shkollat e mesme, por është përforcuar në pesë vitet e fundit. Shumë nga pjesëmarrësit maqedonas dhe shqiptarë janë në të njëjtën linjë kur pretendojnë se komuniteti i tyre etnik përmendet më rrallë në tekstet shkollore sesa me komunitetet e tjera etnike.

6. Klima shkollore për të mbështetur integrimin ndëretnik

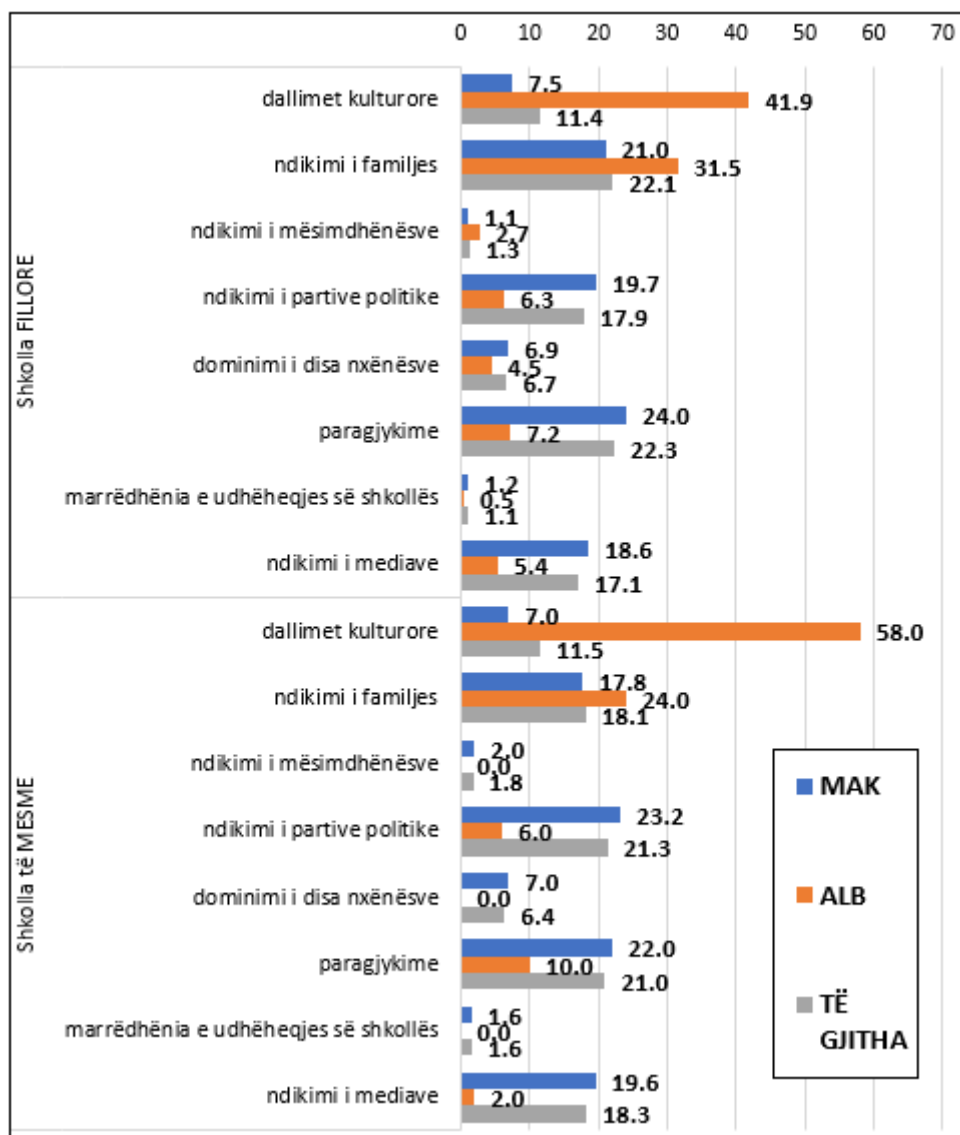
6.1. Arsyet e armiqësive midis nxënësve nga komunitete të ndryshme etnike

Pyetja që kërkon identifikimin e shkaqeve më të zakonshme për armiqësitë (grindjet, zënkat, etj.) përfshihet në korpusin e pyetjeve që pasqyrojnë klimën shkollore për të mbështetur integrimin ndëretnik sepse përgjigjet e kësaj pyetjeje mund të tregojnë se sa shkolla, përmes ndikimit të udhëheqjes dhe mësimeve, konsiderohet një shkak i drejtpërdrejtë, por edhe sa shkolla në të vërtetë kontribuon në pranimin e dallimeve kulturore (gjuha dhe zakonet) dhe zvogëlimin e paragjytimeve dhe kështu, indirekt ndikon në armiqësinë ndëretnike.

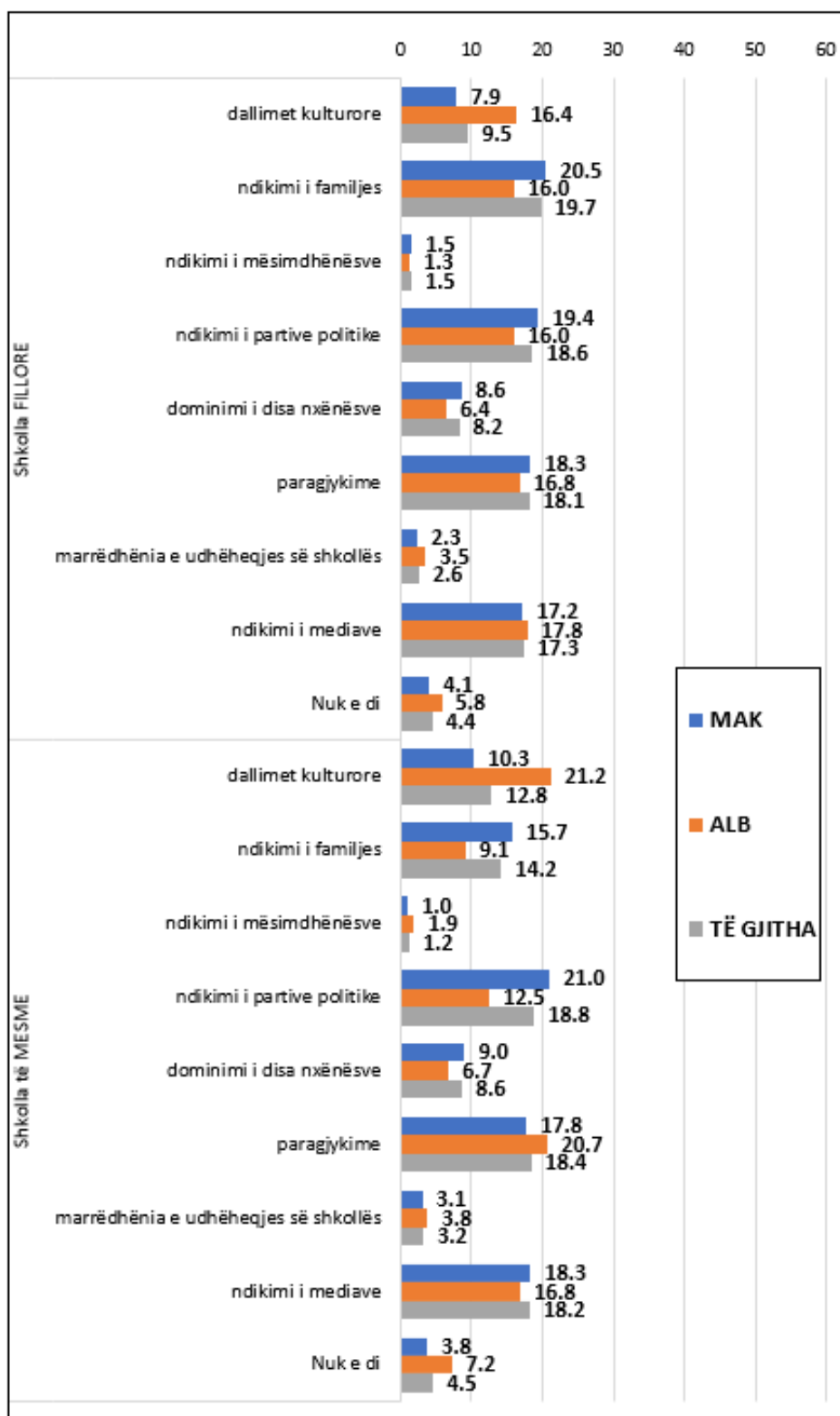
Grafiku 6.1-1. Cilat janë shkaqet më të zakonshme të armiqësive midis nxënësve të etnive të ndryshme në shkollë? - përqindja e përfaqësimit të përgjigjeve të **gjimnazistëve** nga gjuhë të ndryshme mësimore

Nxënësit e shkollave të mesme nga të gjitha gjuhët mësimore më së shpeshti theksojnë paragjykimet dhe dallimet kulturore (më shumë ata që mësojnë në gjuhën shqipe të mësimin) si arsye më të zakonshme për armiqësi ndëretnike (grindje, zënka, etj.) Grafiku 6.1-1. Në të njëjtën kohë, nga të gjithë agjentët e listuar të socializimit, ata ia atribuojnë përgjegjësinë më të madhe mediave, kryesisht duke injoruar ndikimin e familjes, familjes dhe bashkëmoshatarëve, me mohimin e ndikimit të mësuesve.

Grafiku 6.1-2. Cilat janë shkaqet më të zakonshme të armiqësive midis nxënësve të etnive të ndryshme në shkollë? - përqindja e përfaqësimit të përgjigjeve të mësimit nga gjuhë të ndryshme mësimore

Nga Grafiku 6.1-2, ka një qëndrueshmëri relative në përgjigjet e mësimit nga shkollat fillore dhe të mesme kur zgjedhin arsyet e armiqësive ndëretnike, por ndryshe nga marrëveshja që ekziston midis nxënësve të shkollave të mesme nga gjuhët mësimore maqedonase dhe shqipe, mendimi i mësimit nga të dy gjuhët mësimore është mjaft i ndryshëm. Për mësimit në gjuhën mësimore shqipe, arsyeja më e zakonshme janë dallimet kulturore (shumë më të theksuara në mesin e atyre që punojnë në shkollat e mesme sesa shkollat fillore), pasuar nga ndikimi i familjes. Për mësimit në gjuhën mësimore maqedonase, dallimet kulturore janë një faktor i parëndësishëm – ato shpërndahen pothuajse në mënyrë të barabartë rreth të gjitha arsyeve të tjera të renditura, përveç ndikimit të bashkëmoshatarëve dhe favorizimit të mundshëm të udhëheqjes së shkollës së një komuniteti të caktuar etnik.

Grafiku 6.1-3. Cilat janë shkaqet më të zakonshme të armiqësive midis nxënësve të etnive të ndryshme në shkollë? - përqindja e përfaqësimit të përgjigjeve të prindërve nga gjuhë të ndryshme mësimore

Ndër përgjigjet e prindërve, nuk ka asnjë arsye të vetme që mund të veçohet nga të tjerët si një faktor i rëndësishëm për shfaqjen e armiqësive ndëretnike (Grafiku 6.1-3). Është e dukshme se të gjithë janë unanimitë se mësimdhënësit dhe udhëheqja nuk kanë përgjegjësi dhe bashkëmoshatarët nuk kanë

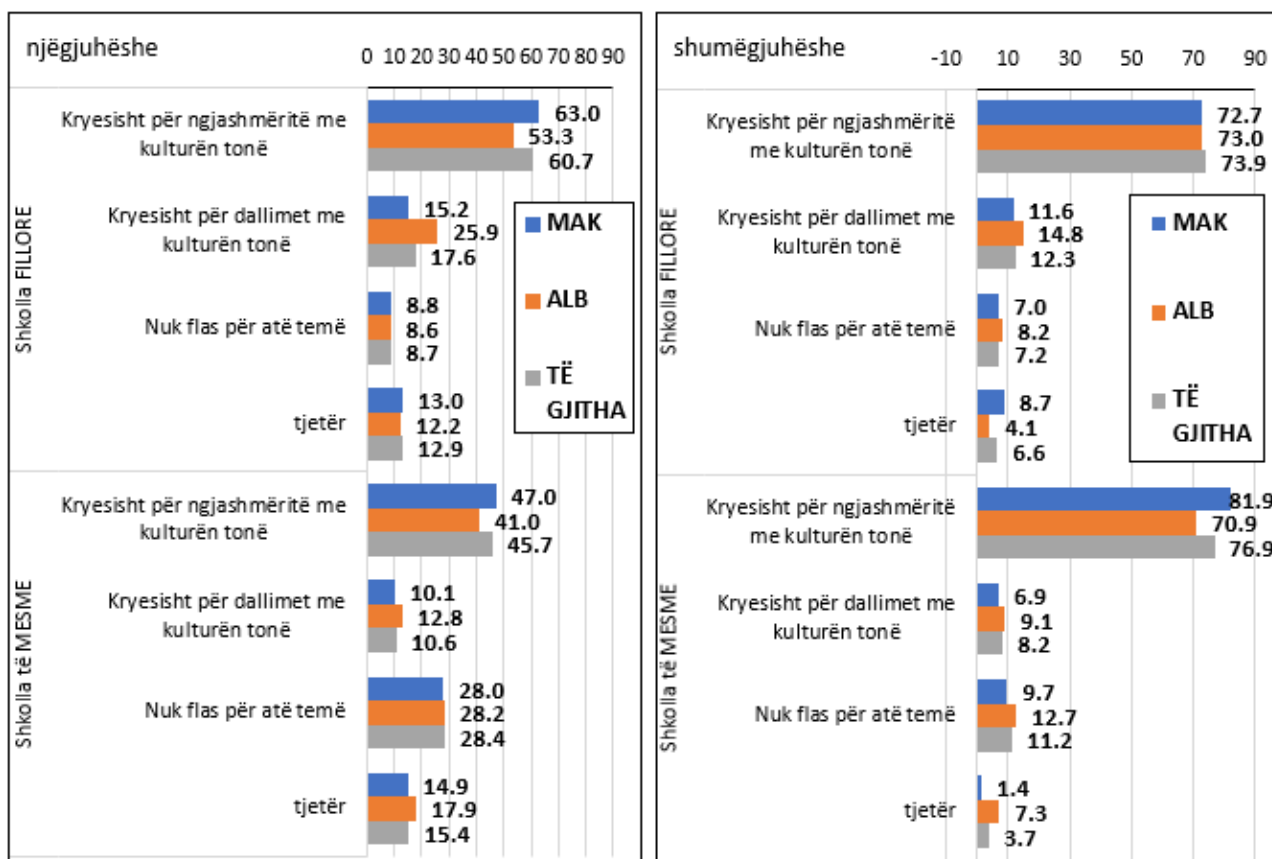
ndikim, por edhe se dallimet kulturore (gjuha dhe zakonet) janë më të theksuara nga mësimdhënësit e mësimdhënies në gjuhën shqipe.

Bashkëpunëtorët profesionistë dhe drejtorët theksojnë paragjykimin (26.8% në shkollë fillore dhe 26.9% në të mesme) dhe ndikimin e mediave (20.8% në shkollë fillore dhe 22.1% në të mesme) si arsyt më të rëndësishme për armiqësi (grindje, zënka, etj.) midis nxënësve nga bashkësi të ndryshme etnike në shkollë.

Krahasimi i rezultateve të përgjithshme të këtij hulumtimi me hulumtimin e kryer në vitin 2017 u bë duke krahasuar përqindjen e pjesëmarrësve që zgjodhën një arsye të veçantë nga ato të ofruara. Kur bëhet fjalë për nxënësit e shkollave të mesme, një ndryshim u gjet vetëm në ndikimin e mediave si një faktor në shfaqjen e armiqësisë ndëretnike midis nxënësve - përqindja e nxënësve që treguan ndikimin e mediave u rrit nga 28% në 2017 në 34.9% në 2022. Tek mësimdhënësit, ka ndryshime vetëm në perceptimin e paragjyimit si shkak – nga 36% në 2017 në 42% në 2022. Për mësimdhënësit, ndryshimet regjistrohen kur bëhet fjalë për paragjykimet, ndikimi i të cilave tani perceptohet si më i madh (26.8%, ndërsa tani është 35.1%) dhe dallimet kulturore, ndikimi i të cilave tani perceptohet si më i dobët (26.8%, ndërsa tani është 19.6%). Midis bashkëpunëtorëve/drejtorëve profesionistë, ka pasur një forcim të dukshëm të perceptimeve të paragjyimit si shkak i armiqësive ndëretnike (44.5% ndërsa tani 53%) dhe një dobësim të perceptimeve të ndikimit të partive politike (39.3% ndërsa tani 29.2%) dhe të dallimeve kulturore (23% ndërsa tani vetëm 14.9%).

6.2. Kontributi i mësimdhënësve dhe prindërve në njohjen e nxënësve me kulturën e bashkësive të tjera etnike

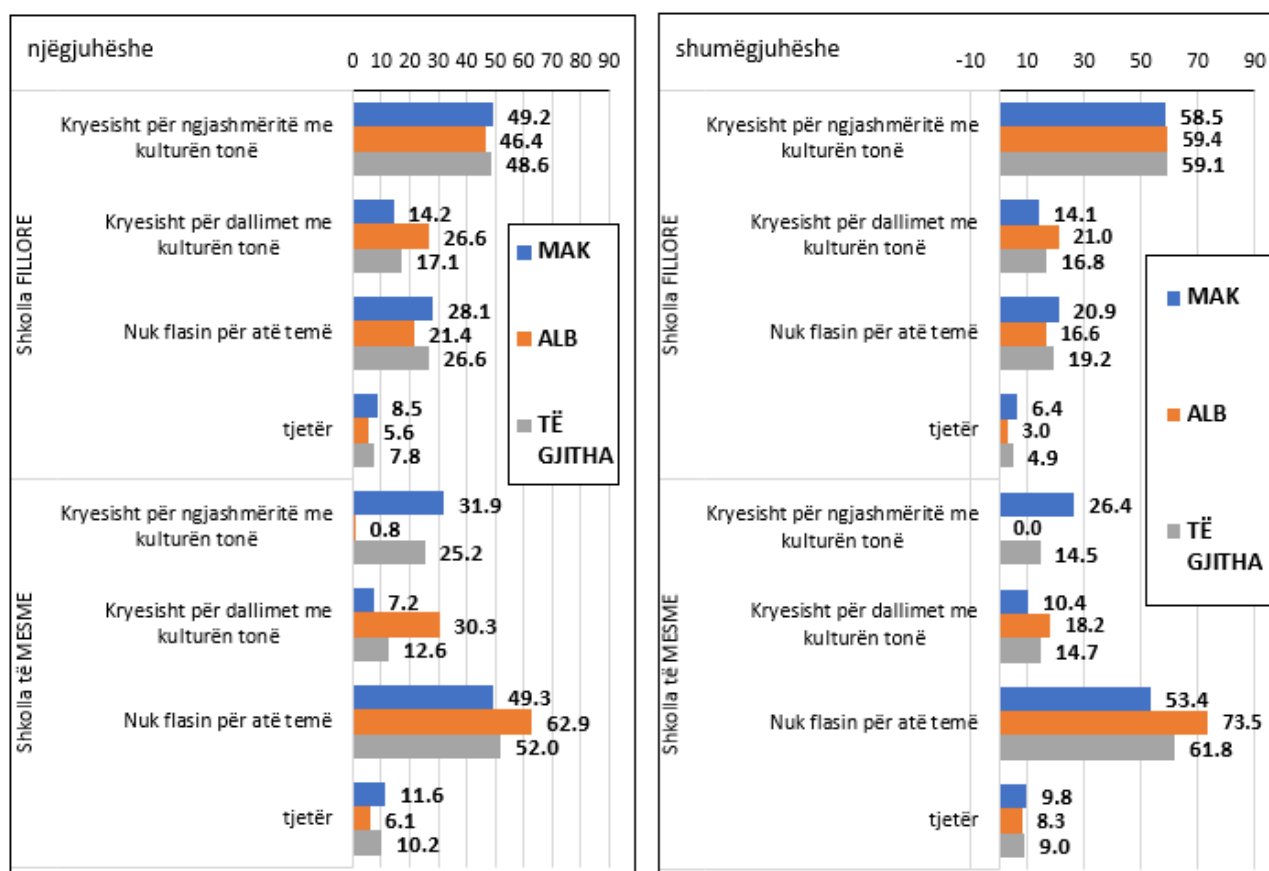
Kur interpretohen rezultatet, duhet të kihet parasysh se theksimi i ngjashmërive ndërkulturore kontribuon në integrimin ndëretnik, shumë më tepër sesa injorimi i komuniteteve të tjera etnike. Megjithatë, injorimi nuk është aq i dëmshëm sa theksimi i dallimeve ndërkulturore pa vënë në dukje ngjashmëritë.

Grafiku 6.2-1. A keni folur (çfarë) me nxënësit tuaj për nxënësit nga komunitetet e tjera etnike? - përqindja e përfaqësimit të mësimdhënësve nga gjuhë të ndryshme mësimore

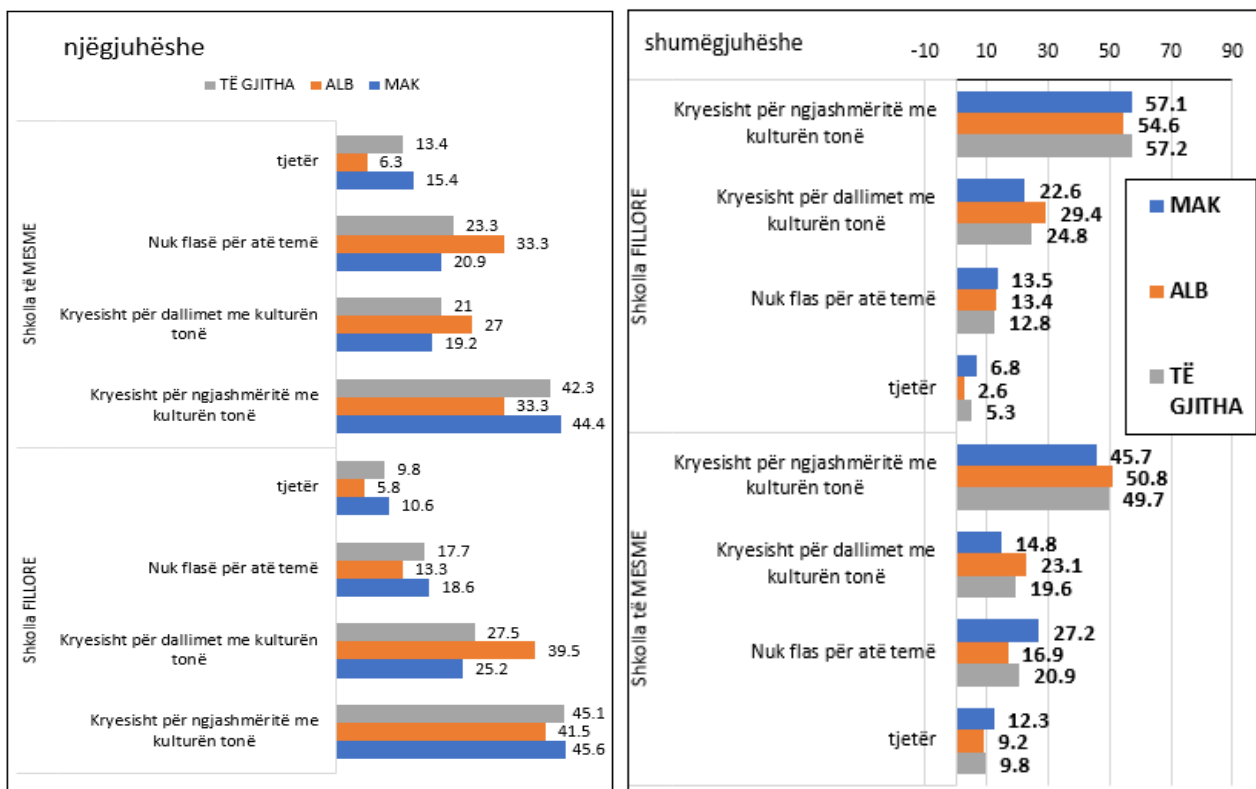
Shumica e mësimdhënësve nga të gjitha gjuhët mësimore dhe nga të gjitha llojet e shkollave pohojnë se nxënësit me të cilët punojnë më së shumti theksojnë ngjashmëritë e kulturave të bashkësive të tjera etnike me kulturën e tyre. Sipas rezultateve të Grafikut 6.2-1, duket se kjo është më e përhapur në shkollat shumëgjuhëshe sesa në shkollat njëgjuhëshe. Vetëm për shkollat njëgjuhëshe mund të thuhet se ekziston një ndryshim midis mësimdhënësve të shkollave fillore dhe të mesme – krahasimi midis tyre tregon se pjesa e atyre që punojnë në shkollat e mesme është më e ulët kur bëhet fjalë për theksimin e ngjashmërive midis kulturave, dhe më e madhe për ata që nuk flasin për kulturat. Krahasimet "ndërgjuhësore" tregojnë se përfaqësimi i mësimdhënësve në gjuhën mësimore shqipe që u flasin nxënësve të tyre për ngjashmëritë midis kulturave është më i vogël se për mësimdhënësit e gjuhës mësimore maqedonase – kjo vlen për të gjitha llojet e shkollave, përveç shkollave fillore

shumëgjuhëshe ku nuk vërehet një ndryshim i tillë. Përveç kësaj, pjesa e mësuesve që japin mësim në gjuhën shqipe në shkollat njëgjuhëshe, të cilët theksojnë dallimet në kultura kur flasin për bashkësitë e tjera etnike, është e konsiderueshme.

Grafiku 6.2-2. A ju flasin (çfarë) mësimdhënësit tuaj për nxënësit nga komunitetet e tjera etnike? - përqindja e përfaqësimit të përgjigjeve të nxënësve nga gjuhë të ndryshme mësimore

Nxënësit nuk ndajnë mendimin e mësimeve (Grafikët 6.2-2). Nxënësit e shkollave fillore nga shkollat njëgjuhëshe dhe shumëgjuhëshe ende dominohen nga mendimi se mësimeve kryesisht flasin për ngjashmëritë midis kulturës së tyre dhe kulturave të bashkësive të tjera etnike, por ekziston një përfaqësim i rëndësishëm i atyre me të cilët mësimeve nuk flasin asgjë (më shumë midis nxënësve të shkollave fillore nga gjuha mësimore maqedonase), ose theksojnë dallimet (më shumë midis nxënësve të shkollave fillore që mësojnë në gjuhën mësimore shqipe). Në mesin e nxënësve të shkollave të mesme (si shkollat njëgjuhëshe ashtu edhe ato shumëgjuhëshe), bindshëm dominon perceptimi se mësimeve nuk flasin për bashkësitë e tjera etnike (më së shumti në mesin e nxënësve të shkollave të mesme me mësim në gjuhën shqipe). Dallimet "ndërgjuhësore" ekzistojnë midis nxënësve të shkollave të mesme që janë të ekspozuar ndaj ngjashmërisë ndërkulturore (në favor të nxënësve me mësim në gjuhën mësimore maqedonase) dhe midis atyre që janë të ekspozuar ndaj dallimeve ndërkulturore (në favor të nxënësve nga gjuha mësimore shqipe).

Grafikët 6.2-3. A keni (çfarë) folur me fëmijën tuaj për nxënësit nga komunitetet e tjera etnike? - përqindja e përfaqësimit të prindërve nga gjuhë të ndryshme mësimore

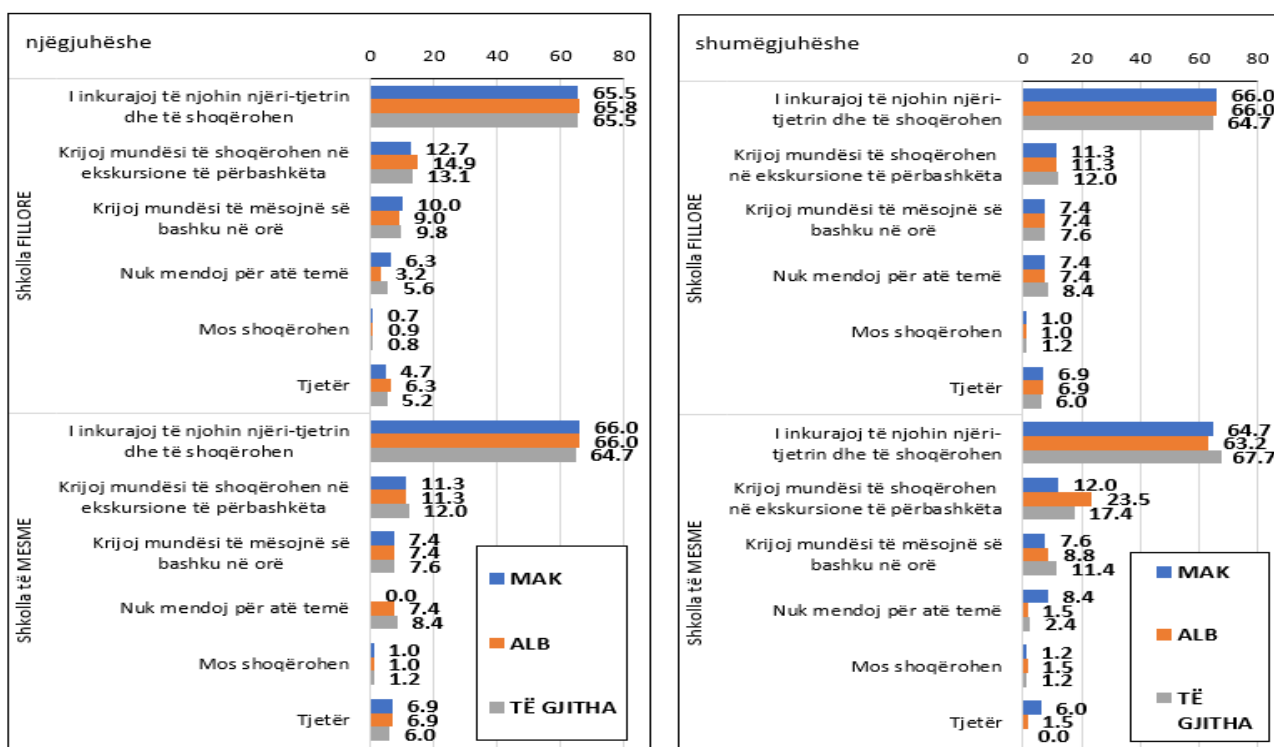
Sipas Grafikëve 6.2-3, prindërit e nxënësve nga shkollat shumëgjuhëshe (fillore dhe të mesme) dominohen nga ata që theksojnë ngjashmëritë ndërkulturore. Në kuadër të shkollave njëgjuhëshe, ndër prindërit e nxënësve që mësojnë në gjuhën maqedonase, më të përhapurit janë ata që flasin kryesisht për ngjashmëritë midis kulturave. Krahasuar me ta, prindërit e nxënësve që mësojnë në gjuhën shqipe janë të ndarë midis atyre që theksojnë ngjashmëritë ndërkulturore dhe atyre që theksojnë dallimet ndërkulturore, dhe kur bëhet fjalë për prindërit e nxënësve të shkollave të mesme që mësojnë në gjuhën shqipe, këto dy grupe u plotësuan gjithashtu me një përqindje të barabartë që shmangin të flasin për bashkësitë e tjera etnike.

Krahasimet midis rezultateve të përgjithshme të siguruara në hulumtimin aktual me atë të mëparshëm nga viti 2017 tregojnë ndryshime pozitive në të gjithë aktorët në procesin arsimor. Ndërkohë, në mesin e mësimdhënësve, përqindja tashmë e lartë e atyre që pretendojnë të theksojnë ngjashmëritë kulturore midis komuniteteve etnike është rritur (nga 57.7% në 62.9%), dhe përqindja e atyre që injorojnë komunitetet e tjera etnike është zvogëluar (nga 22.3% në 11.4%). Midis nxënësve të shkollave fillore, pjesa e atyre që "shohin" se mësimdhënësit e tyre theksojnë ngjashmëritë ndërkulturore (nga 45.8% në 51.5%) u rrit pak, dhe pjesa e atyre që besojnë se mësimdhënësit e tyre nuk bëjnë ndonjë krahasim ndërkulturor (nga 31.6% në 24.5%) u zvogëlua.

Një përqindje më e vogël e nxënësve të shkollave të mesme e pranojnë vënien në dukje të ngjashmërive ndërkulturore nga mësuesit e tyre (29.8%, ndërsa tani 20.9%), por shumica e tyre njohin sugjerimet për dallimet ndëretnike (20%, ndërsa tani 13.5%), përkatësisht, ata nuk e njohin treguesin e krahasimeve ndërkulturore në asnjë bazë (48.9%, ndërsa tani 55.9%). Midis prindërve, pjesa e atyre që thonë se theksojnë ngjashmëri ndërkulturore është rritur ndjeshëm (ishte 36% ndërsa tani është 47.5%) dhe pothuajse është përgjysmuar pjesa e atyre që pretendojnë të shmangin krahasimet në bisedat me fëmijët e tyre (nga 33.6% në 17.5%).

6.3. Mbështetje për socializimin "ndërgjuhësor" të nxënësve

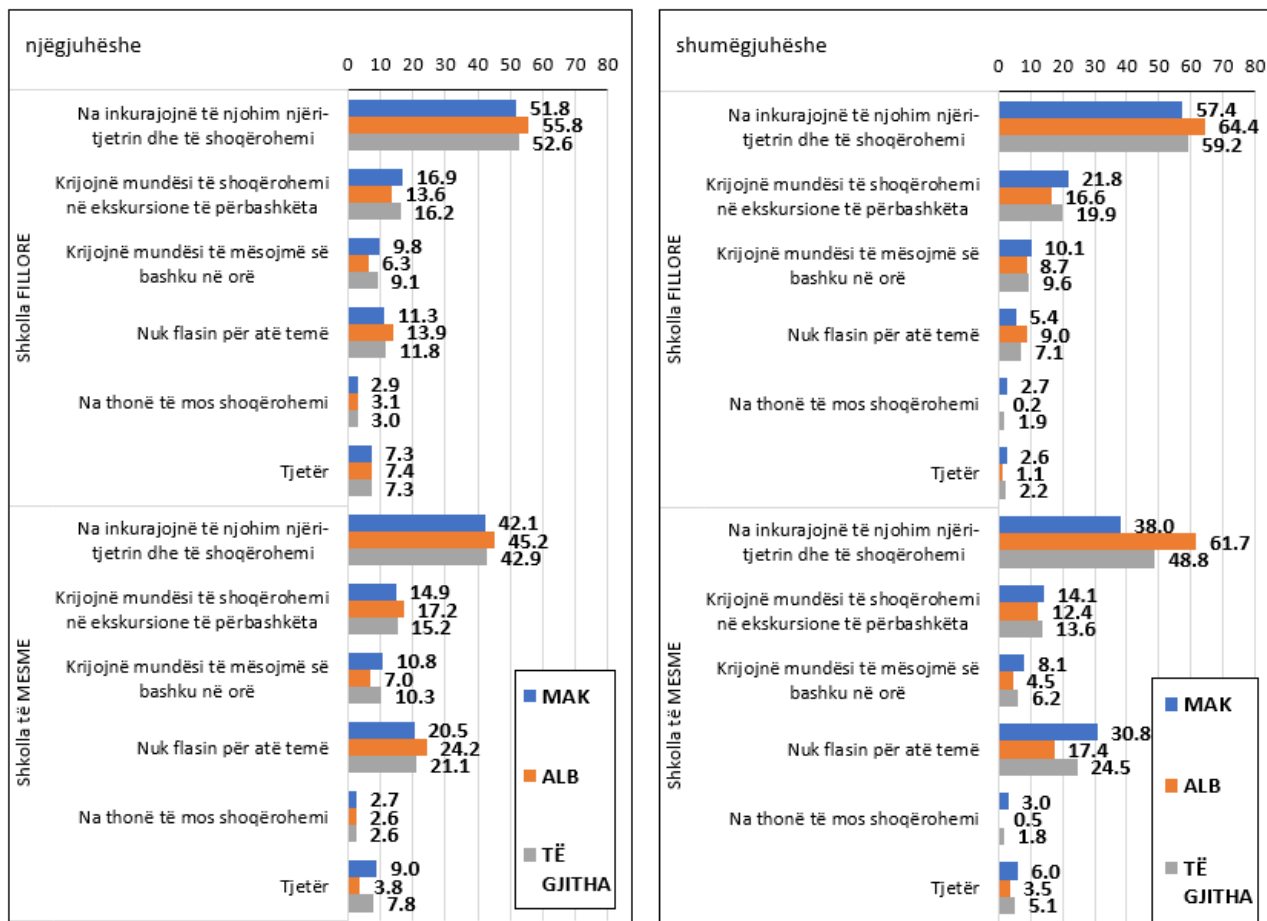
Gjatë interpretimit të përgjigjeve të pyetjes që përfshin mbështetjen për shoqërim midis nxënësve nga gjuhë të ndryshme mësimore, duhet të kihet parasysh se kuptimi i *shoqërimit* është i ndryshëm, në varësi të faktit nëse nxënësit nga gjuhë të ndryshme mësimore mësojnë në të njëjtën shkollë ose në shkollë të ndryshme. Në shkollat njëgjuhëshe, shoqërimi shpesh reduktohet në ndërveprim gjatë kontakteve të kufizuara, ndërsa në shkollat më shumëgjuhëshe, shoqërimi zakonisht do të thotë më shumë sesa thjesht kontakti me njëri-tjetrin.

Grafikët 6.3-1. Çfarë mendoni për shoqërimin ndërmjet nxënësve të mësojnë në gjuhë të ndryshme mësimore? - përqindja e përfaqësimit të përgjigjeve të **mësimdhënësve** nga gjuhë të ndryshme mësimore¹⁰

¹⁰ Pyetësi ofron dy mundësi për mos shoqërim: *për të shmangur konfliktet* dhe *për të shmangur "të tjerët" tu shkaktojnë dëm*. Për shkak të përqindjes jashtëzakonisht të ulët të zgjedhjeve të bëra në të dyja kategoritë, në paraqitjen e rezultateve ato bashkohen.

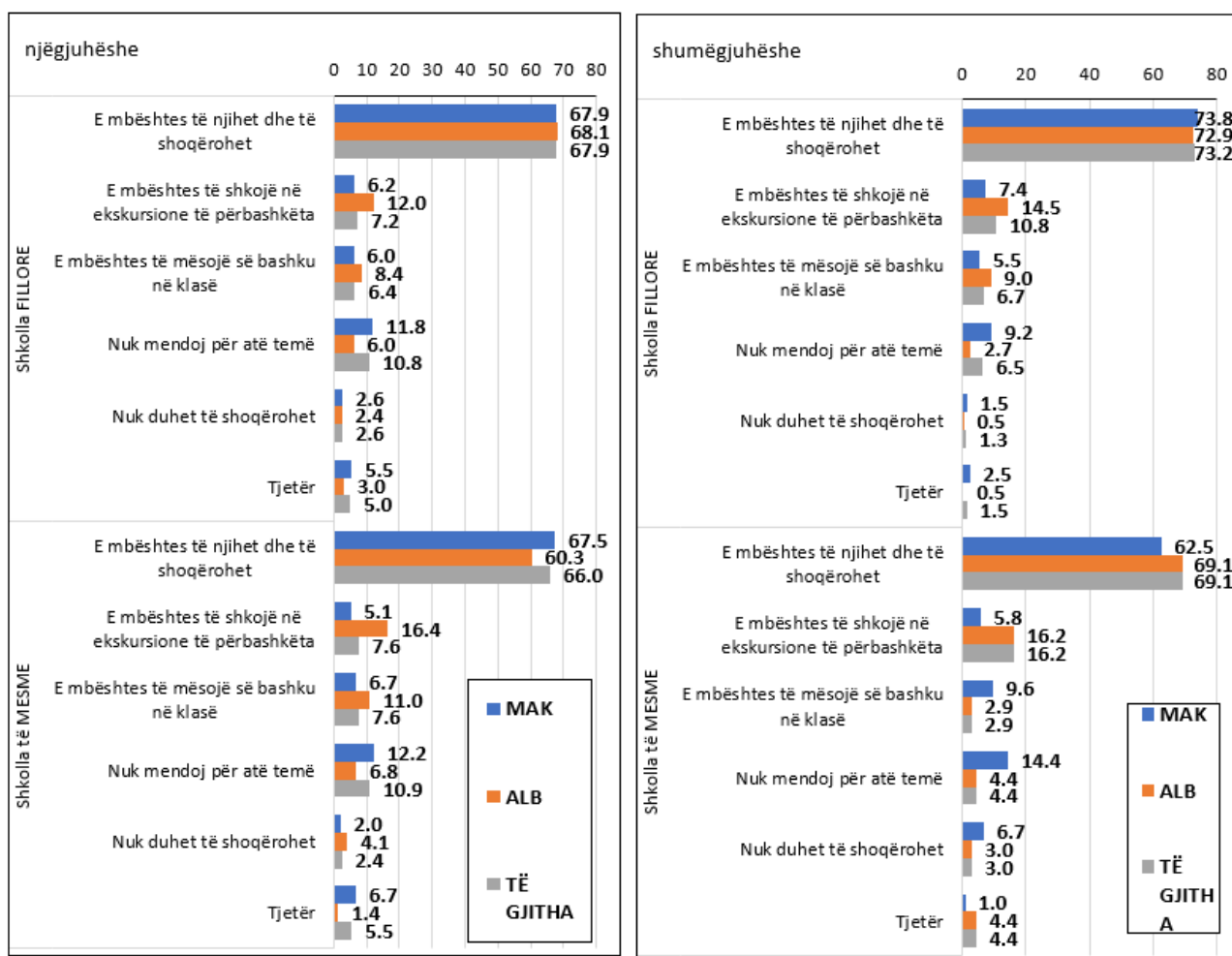
Sipas rezultateve të paraqitura në Grafikët 6.3-1, shumica e mësimitdhënësve nga të gjitha llojet e shkollave dhe nga të dy gjuhët e mësimit pretendojnë të inkurajojnë nxënësit të shoqërohen me nxënësit nga një gjuhë tjetër mësimore. Mbresëlënëse është përqindja e vogël e përgjigjeve që i referohen mbështetjes aktive duke krijuar kushte për një socializim të tillë nga ata aktorë që kanë mundësi ta bëjnë këtë.

Grafikët 6.3-2. Çfarë mendojnë mësimitdhënësit tuaj për shoqërimin me nxënësit që mësojnë një gjuhë tjetër mësimore? - përqindja e përgjigjeve të nxënësve nga gjuhë të ndryshme mësimore

E njëjta pyetje që u shtrohet nxënësve jep një pamje paksa të ndryshme (Grafikët 6.3-2). Nxënësit nga shkollat njëgjuhëshe dominohen ende nga mendimi se mësimitdhënësit i inkurajojnë të kenë shoqërim "ndërgjuhësor", por përqindja e tyre është shumë më e ulët se ajo e mësimitdhënësve dhe kjo nuk është në llogari të përfaqësimit të konsiderueshëm të nxënësve (veçanërisht në mesin e nxënësve të shkollave të mesme) të cilët nuk "shohin" se mësimitdhënësit aspak nuk janë të angazhuar në këtë drejtim. Dhe nxënësit nga shkollat shumëgjuhëshe më së shumti njohin mbështetje për miqësinë "ndërgjuhësore" që vjen nga mësimitdhënësit, që është më e shprehur në mesin e nxënësve nga shkollat/klasat në gjuhën mësimore shqipe. Kjo është arsyeja pse nxënësit e shkollave fillore nga gjuha mësimore maqedonase vërejnë më shumë mundësitë që mësimitdhënësit krijojnë për një shoqëri të tillë përmes ekskursioneve të përbashkëta, ndërsa nxënësit e shkollave të mesme nga gjuha

mësimore maqedonase nuk mund të njohin çfarë mendojnë mësime të tjerë për miqësinë "ndërgjuhësore" sepse nuk flasin për atë temë.

Grafikët 6.3-3. Çfarë mendojnë për shoqërimin e fëmijës tuaj me nxënës të tjerë në gjuhë të tjerë mësimore? - përqindja e përgjigjeve të prindërve nga gjuhë të ndryshme mësimore

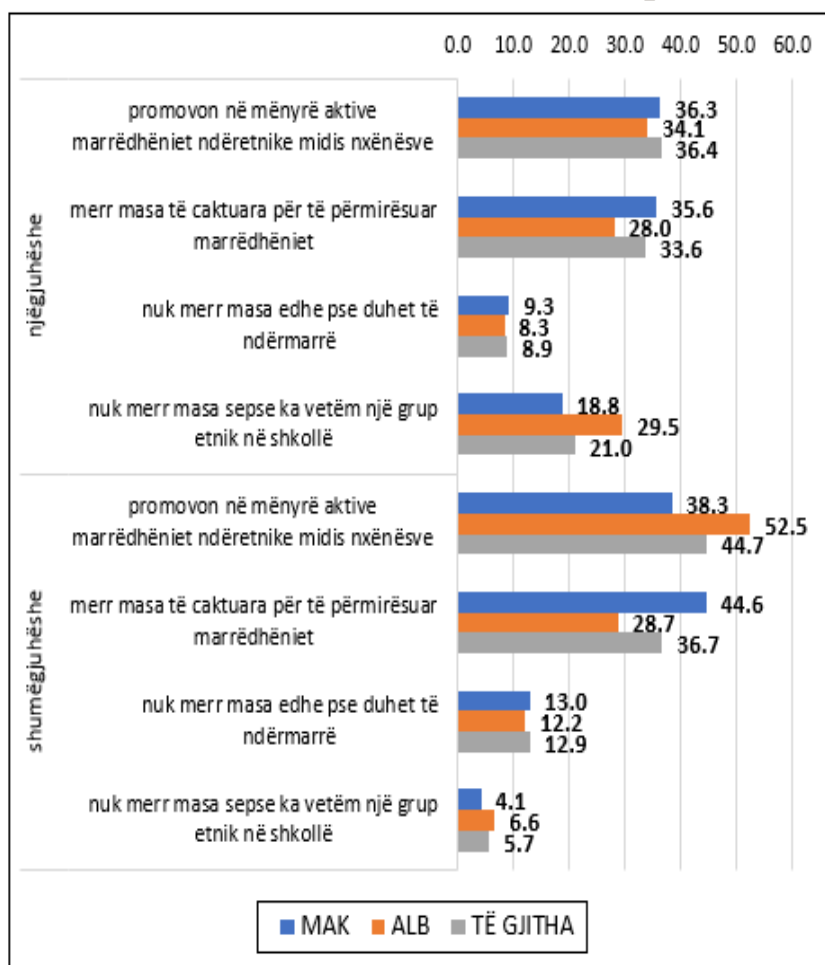
Angazhimi që prindërit i atribuon vetes në temën e shoqërimit të fëmijës së tyre me nxënës nga një gjuhë tjetër mësimore (Grafiku 6.3-3) është pothuajse identik me atë që u atribuohet mësime të tjerë (Grafikët 6.3-1). Të gjithë prindërit, dhe aq më tepër midis prindërve, fëmijët e të cilëve mësojnë në shkollat fillore shumëgjuhëshe, dominojnë nga ata që pretendojnë të inkurajojnë fëmijët e tyre për shoqërim "ndërgjuhësor".

Kur krahasohen rezultatet e përgjithshme të hulumtimit aktual dhe të kaluar në lidhje me mbështetjen për miqësinë "ndërgjuhësore" që mësime të tjerë u japin nxënësve, vërehen kryesisht ndryshime në perceptimet e nxënësve të shkollave fillore në lidhje me sjelljen e mësime të tjerë. Rezultatet e këtij hulumtimi tregojnë se përqindja e mësime të tjerë të shkollave fillore që inkurajojnë nxënës të shoqërohen me nxënës nga një gjuhë tjetër mësimore (ishte 80.1%, ndërsa tani është 6 +5.7%), gjë që konfirmohet nga nxënës (ishte 63.9% në 2017 dhe u bë 50.8% në 2022).

Megjithëse përqindja e mësimitdhënësve nga këto shkolla që pretendojnë të krijojnë kushte për shoqërim përmes ekskursioneve të përbashkëta ose orëve të përbashkëta nuk ka ndryshuar (ishin 27.6% ndërsa tani janë 25.2%), perceptimi i nxënësve për sjelljen e tyre ka ndryshuar ndjeshëm (ishite 41.8% ndërsa tani është 27%). Përqindja e mësimitdhënësve që thonë se nuk mendojnë për temën nuk ka ndryshuar (ishite 8.9%, dhe tani është 4.4%), por përqindja e nxënësve që besojnë se tema injorohet nga mësimitdhënësit ka rënë (ishite 20%, dhe tani është 13.5%).

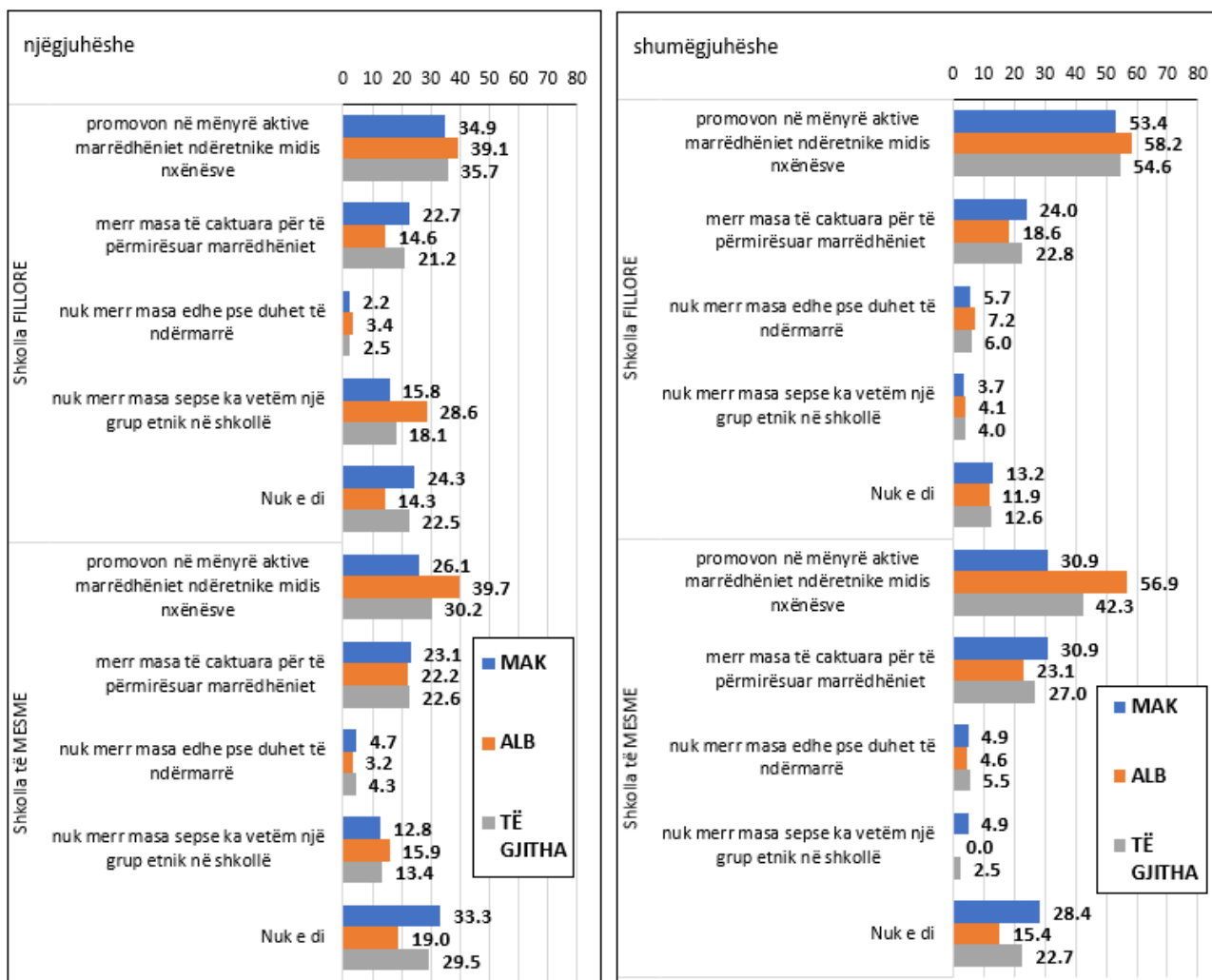
Midis mësimitdhënësve dhe nxënësve nga shkollat e mesme, nuk ka ndryshime të dukshme as në inkurajimin (për mësimitdhënësit: ishte 70.7%, dhe tani është 65.9%; për nxënësit: ishte 55%, dhe tani është 56.4%) as në mbështetjen aktive (për mësimitdhënësit: ishte 18.8%, dhe tani është 23.3%; për nxënësit: ishte 28.8%, dhe tani është 25.3%). Ulje të vetme pozitive ka kur bëhet fjalë për injorimin e temës (mësimitdhënës ishin 18.8% dhe u bënë 6%; nxënësit ishin 30.4% dhe tani janë 11.7%).

6.4. Roli i shkollës në zhvillimin e marrëdhënieve pozitive ndëretnike

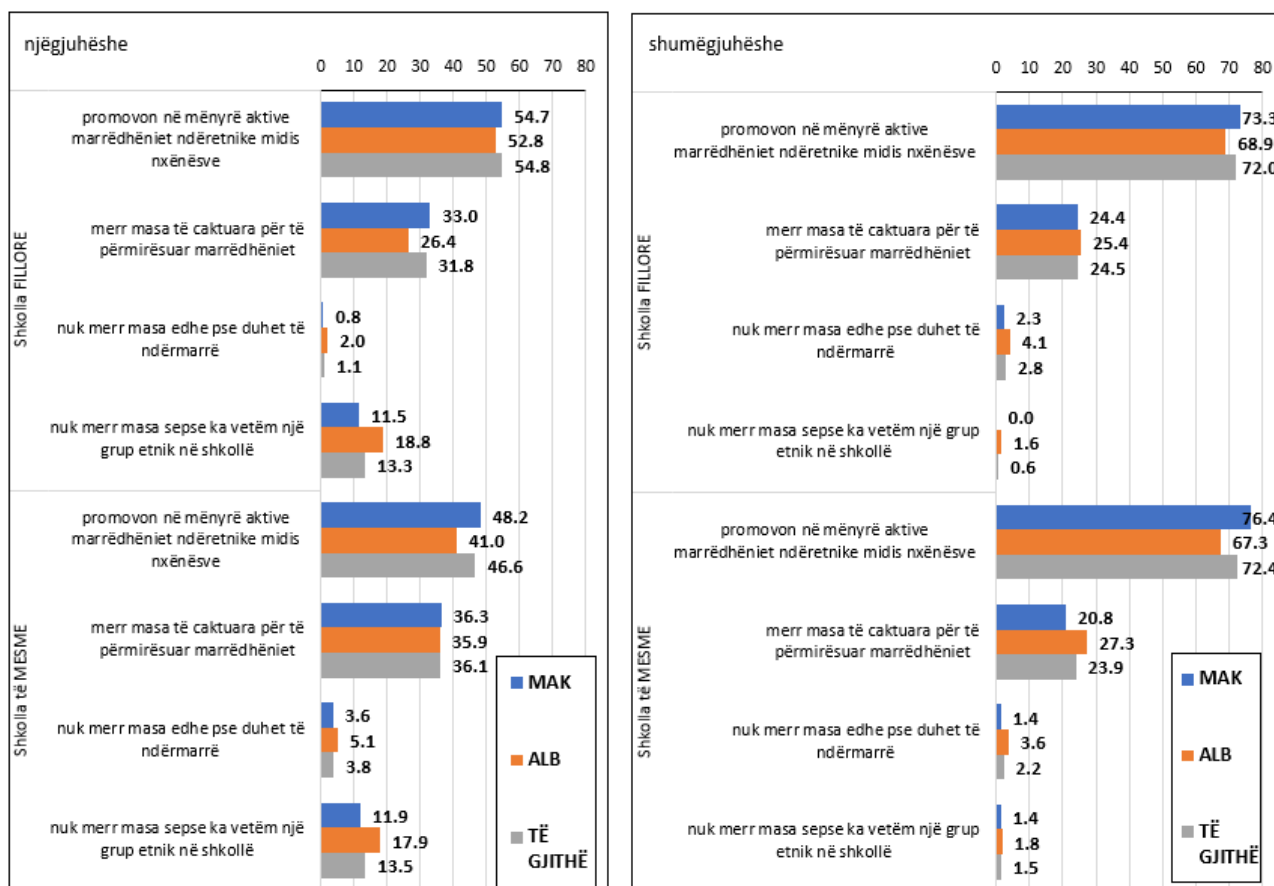
Grafikët 6.4-1. Si do ta vlerësonit rolin e shkollës suaj në zhvillimin e marrëdhënieve pozitive ndëretnike? - përqindja e përfaqësimit të nxënësve të shkollave të mesme

Përgjigjet e dhëna nga nxënësit e shkollave të mesme në pyetjen rreth rolit të shkollës së tyre në zhvillimin e marrëdhënieve midis nxënësve nga bashkësi të ndryshme etnike (Grafikët 6.4-1) tregojnë dallime në perceptim midis atyre që mësojnë në shkolla njëgjuhëshe dhe shumëgjuhëshe, të cilat kryesisht mund t'i atribuohen gjuhës në të cilën ndjekin mësimin. Kështu, shumica e nxënësve nga shkollat/paralelet në gjuhën mësimore shqipe (më të theksuara në shkollat shumëgjuhëshe sesa në shkollat njëgjuhëshe) besojnë se shkolla e tyre i kushtohet promovimit aktiv të marrëdhënieve ndëretnike, në vend që të marrë vetëm masa të veçanta në atë drejtim. Në të kundërt, nxënësit me mësim në gjuhën maqedonase janë të ndarë rreth dy opsioneve të mundshme, ata që mësojnë në shkolla shumëgjuhëshe "shohin" masa të pjesshme në vend të veprimit global. Ekziston gjithashtu një numër i konsiderueshëm i nxënësve të shkollave të mesme nga të dy gjuhët mësimore (veçanërisht në shkollat shumëgjuhëshe) të cilët pretendojnë se shkolla e tyre nuk merr masa për të promovuar marrëdhëniet ndëretnike edhe pse duhet ta bëjë këtë.

Grafikët 6.4-2. Si do ta vlerësonit rolin e shkollës së fëmijës suaj në zhvillimin e marrëdhënieve pozitive ndëretnike? - përqindja e përfaqësimit të prindërve nga gjuhë të ndryshme mësimore

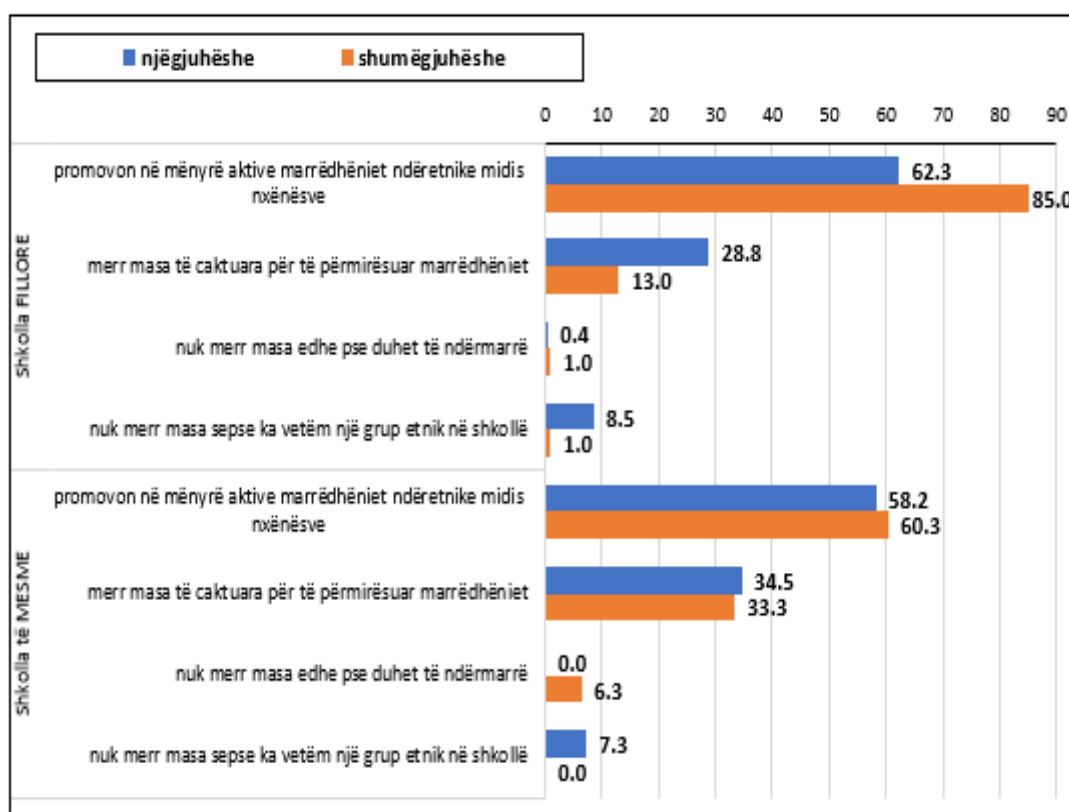
Perceptimi i prindërve për atë që shkolla po bën për të përmirësuar marrëdhëniet ndëretnike midis nxënësve të tyre (Grafikët 6.4-2) është i ndryshëm në shkollat njëgjuhëshe dhe shumëgjuhëshe. Për sa i përket marrjes së masave aktive, ky ndryshim është veçanërisht i dukshëm në krahasimin midis shkollave fillore, ku zbatohet për të gjitha gjuhët e mësimin, ndërsa vetëm i shquar midis prindërve, fëmijët e të cilëve mësojnë në shkollat e mesme në gjuhën shqipe. Një përqindje e konsiderueshme e prindërve nga shkollat njëgjuhëshe nuk presin që shkolla të marrë masa të veçanta sepse atje nuk mësojnë fëmijë nga komunitetet e tjera etnike. Nga ana tjetër, kur krahasohen rezultatet e arritura për shkollat fillore dhe të mesme shumëgjuhëshe, dallimi midis prindërve të nxënësve që mësojnë në klasat në gjuhën mësimore maqedonase është i dukshëm – përfaqësimi i prindërve nga shkollat e mesme që mendojnë se shkolla e fëmijës së tyre promovon në mënyrë aktive marrëdhëniet ndëretnike është i barabartë me përfaqësimin e atyre që besojnë se shkolla vetëm merr masa të caktuara në atë drejtim.

Grafiku 6.4-3. Si do ta vlerësonit rolin e shkollës suaj në zhvillimin e marrëdhënieve pozitive ndëretnike? - përqindja e përfaqësimit të **mësimdhënësve** nga gjuhë të ndryshme mësimore

Sipas pritjeve, imazhi i mësimdhënësve për rolin e shkollës së tyre (Grafikët 6.4-3) është shumë më pozitive sesa ai i prindërve, pavarësisht nëse punojnë në shkolla njëgjuhëshe ose shumëgjuhëshe, në shkolla fillore ose të mesme. Krahasimi midis imazhit të mësimdhënësve nga shkollat njëgjuhëshe

dhe shumëgjuhëshe është në favor të shkollave shumëgjuhëshe. Rezultatet tregojnë se, brenda shkollave njëgjuhëshe, ka promovim më aktiv të marrëdhënieve midis nxënësve të etnive të ndryshme në shkollat fillore sesa në shkollat e mesme. Në kuadër të shkollave fillore dhe të mesme, dallimi midis shkollave fillore dhe të mesme është kryesisht përgjatë vijave të gjuhës së mësimit – në shkollat e mesme më shumë sesa në shkollat fillore, mësimdhënësit në gjuhën mësimore shqipe "shohin" më pak avokim aktiv në krahasim me kolegët e tyre që japin mësim në gjuhën maqedonase.

Grafiku 6.4-4. Si do ta vlerësonit rolin e shkollës suaj në zhvillimin e marrëdhënieve pozitive ndëretnike? - Përfaqësimi në përqindje i bashkëpunëtorëve profesionalë dhe drejtorëve

Grafikët 6.4-4 tregojnë se bashkëpunëtorët profesionistë dhe drejtorët e shkollave të mesme pretendojnë se në shumicën e rasteve shkollat e tyre, pavarësisht nëse janë njëgjuhëshe ose shumëgjuhëshe, promovojnë në mënyrë aktive marrëdhëniet ndëretnike midis nxënësve, dhe në një numër më të vogël rastesh që ata marrin vetëm masa të caktuara për t'i promovuar ato. Në kuadër të shkollave fillore, rezultatet tregojnë dallime midis shkollave njëgjuhësore dhe shumëgjuhësore. Shumica dërrmuese e bashkëpunëtorëve profesionistë dhe drejtorëve nga shkollat shumëgjuhëshe pretendojnë se punojnë për promovimin e marrëdhënieve ndëretnike në mënyrë aktive, në krahasim me një pjesë të vogël të tyre që mendojnë se veprimi i tyre në këtë fushë është përmes marrjes së masave të caktuara. Në kuadër të shkollave njëgjuhëshe, dallimi nga një lloj veprimi në tjetrin nuk është aq drastik, megjithëse është ende mjaft i lartë në favor të një veprimi më aktiv global.

Krahasimet e rezultateve mbi rolin e shkollës në zhvillimin e marrëdhënieve ndëretnike midis nxënësve të siguruara me hulumtimin aktual dhe hulumtimin të mëparshëm tregojnë një përmirësim më të madh ose më të vogël vetëm në opinion, domethënë perceptimin midis pothuajse të gjithë aktorëve kur bëhet fjalë për masat globale të promovimit aktiv të ndërmarra nga shkollat. Midis bashkëpunëtorëve/drejtorëve profesionistë, përqindja e atyre që mendojnë kështu u rrit nga 52.7% në 66.5%, midis mësimitdhënësve, nga 50% në 58.7% dhe midis nxënësve të shkollave të mesme nga 31.6% në 39.8%, ndërsa midis prindërve, ndryshimet nuk ishin të dukshme (ishin 30.1% dhe u bënë 34.4%).

6.5. Rezultatet e hulumtimit cilësor në lidhje me klimën shkollore për integrim ndëretnik

Nxënësit nga shkollat njëgjuhëshe dhe shumëgjuhëshe i perceptojnë mësimitdhënësit si të përmbajtur në lidhje me temën e marrëdhënieve ndëretnike. Sipas një pakice shumë të vogël të nxënësve (kryesisht nga shkollat fillore shumëgjuhëshe), mësimitdhënësit flasin pozitivisht me ta për komunitetet e tjera etnike dhe i mbështesin të shoqërohen dhe të pranojnë bashkëmoshatarët nga komunitetet e tjera etnike. Sipas nxënësve, disa mësimitdhënës tregojnë intolerancë ndaj nxënësve nga komunitetet e tjera etnike. Në shkollat e mesme, si njëgjuhësore ashtu edhe shumëgjuhëshe, përshtypja e përgjithshme është se nuk flitet për marrëdhënie ndëretnike.

"Ndonjëherë kur dikush është më i tërhequr, mësimitdhënësit mendojnë se është për shkak të një pengese gjuhësore, dhe kjo është për shkak të karakterit të personit që është atë i tërhequr... ndoshta dita e tij është e thjeshtë... nuk ka të bëjë me një pengesë të tillë" [Nxënëse, shkollë njëgjuhëshe, gjuha mësimore maqedonase, viti i 4-t].

"Na thonë të mësojmë gjuhën sepse do t'ju duhet" [Nxënëse, shkollë njëgjuhëshe, gjuha mësimore shqip, klasa e 5-të]

"Është si një çështje anësore, nuk është diçka që është me interes të madh për t'u trajtuar në shkollë" [Nxënëse, shkollë njëgjuhëshe, gjuha mësimore shqip, viti i 2-të.]

"Për shembull, mësimitdhënësi i lëndës teknike nuk ka folur kurrë" [Nxënëse, shkollë njëgjuhëshe, gjuha mësimore maqedonase, klasa e 5-të]

"Ata kanë më shumë probleme, ne jemi më kozmopolitë. Në kohën tonë, ishte disi...ata jetojnë në një gjendje statike... janë më rigorozë ndaj të tjerëve...mos u përpiqni t'i kuptoni se menjëherë do dështoni" [Nxënëse, shkollë njëgjuhëshe, gjuhë mësimore maqedonase viti i 2-të].

Në shkollat njëgjuhëshe, shumica e mësimitdhënësve u flasin në mënyrë deklarative nxënësve për respektimin e komuniteteve të tjera etnike. Disa prej tyre deklarojnë se për shkak të natyrës së lëndëve nuk kanë hapësirë për të futur tema në lidhje me komunitetet e tjera etnike, ndërsa disa lëndë të veçanta si Arsimit për aftësi jetësore për promovimin e marrëdhënieve pozitive ndëretnike. Disa nga mësimitdhënësit me mësim në gjuhën shqipe deklarojnë pasiguri në lidhje me reciprocitetin e nxitjes së qëndrimeve pozitive ndaj të gjitha komuniteteve etnike.

Në shkollat shumëgjuhëshe, shumë mësimitdhënës theksojnë se ata promovojnë qëndrime që inkurajojnë miqësinë e ndërsjellë të nxënësve nga bashkësi të ndryshme etnike. Në disa raste (shkollat e mesme) mësimitdhënësit janë të përqendruar në udhëzimin e nxënësve për parandalimin e situatave të konfliktit.

"Në mënyrë indirekte, për tolerancë, sjellje tolerante... qëndrimin tolerant ta transferojnë në fusha të tjera" [Mësimitdhënës, shkollë njëgjuhëshe, gjuhë mësimore maqedonase, arsimit fillor]

"Ne ju flasim pozitivisht nxënësve tanë, por pyetja është se si të tjerët u flasin nxënësve të tyre për nxënësit tanë" [Mësimitdhënës, shkollë njëgjuhëshe, gjuha mësimore shqip, arsimit mesëm]

"Ne u themi raportojnë te shërbimet nëse ka një problem që ata nuk mund ta zgjidhin vetë, sepse raste të tilla do të ndodhin" [mësimitdhënës, shkollë shumëgjuhëshe, gjuha mësimore maqedonase, arsimit fillor]

Disa prindër, me shembull personal, i inkurajojnë fëmijët e tyre të shoqërohen me nxënës nga bashkësitë e tjera etnike me atë që ata edhe vetë shoqërohen me anëtarët e bashkësive të tjera etnike. Disa nga prindërit u thonë atyre se nuk duhet të bëhet dallim midis shokëve në baza etnike, ndërsa disa deklarojnë se nuk u thonë asgjë të veçantë fëmijëve për atë temë. Një numër i vogël i prindërve nga shkollat njëgjuhëshe inkurajojnë fëmijët e tyre të shoqërohen me fëmijë nga komunitetet e tjera etnike duke i çuar në aktivitete që zhvillohen në mjedis të përzier.

"Patjetër ta pranojnë atë, ne jetojmë këtu, në Gostivar, se nuk duhet të përpiqemi për diçka negative" [Prind, shkollë shumëgjuhëshe, gjuha mësimore maqedonase, arsim fillor]

"Të them të drejtën, nuk po them ndonjë gjë veçanërisht të keqe, si propagandë. Përkundrazi, unë i qortoq fëmijët që nuk mësojnë gjuhën maqedonase" [Prind, shkollë shumëgjuhëshe, gjuha mësimore shqipe, arsimit fillor]

"Por nuk ka më ndarje të tilla, etnike. Pra, nuk pyetet se çfarë etni kanë, ose religjion, tek ne në shtëpi. Pra, vetëm nëse ai thotë, për shembull, sipas emrit do ta di se është shqiptar, ai thotë aman tani me atë shqiptarin...Asnjëherë nuk theksohet se ai është shqiptar" [Prind, shkollë shumëgjuhëshe, gjuha mësimore maqedonase, arsimit i mesëm]

"I edukojmë të respektojnë pavarësisht nga besimi dhe etnia dhe njerëzit t'i zgjedhin pavarësisht nëse janë të mirë apo jo, dhe jo sipas etnisë" [Prind, shkollë njëgjuhëshe, gjuha mësimore shqipe, arsimit i mesëm]

"Unë e kam regjistruar qëllimisht në shkollën e muzikës – përveç mësimin të një instrumenti të veçantë, të mësojë edhe gjuhën maqedonase" [Prind, shkollë njëgjuhëshe, gjuha mësimore shqipe, arsimit fillor]

Sipas mësimdhënësve, shkollat inkurajojnë zhvillimin e marrëdhënieve pozitive ndëretnike, por shumica e tyre nuk mund të deklarojnë se si e bëjnë këtë. Numri i mësimdhënësve në shkollat njëgjuhëshe që veçojnë aktivitetet e përbashkëta si një mënyrë për të zhvilluar marrëdhënie pozitive ndëretnike është simbolike. Disa prej tyre shfaqin një qëndrim reaktiv (pajtohen nëse kërkohet, por nuk iniciojnë) ndaj promovimit të marrëdhënieve pozitive ndëretnike. Në shkollat shumëgjuhëshe (jo)zhvillimi i integritit pozitiv ndëretnik perceptohet përmes (jo)realizimit të mësimdhënies në të njëjtin objekt dhe në të njëjtin ndërrim.

"Çfarëdo që kërkohet nga shkolla realizohet në këtë fushë" [Mësimdhënës, shkollë njëgjuhëshe, gjuha mësimore shqipe, arsimit fillor]

(Ndërrime të përbashkëta, model) "Ja ne më të moshuarit që dëshirojmë t'ua kalojmë stafetën për sjellje të mirë të rinjve" [Mësimdhënëse, shkollë shumëgjuhëshe, gjuha mësimore maqedonase, arsimit i mesëm]

Disa prindër nga shkollat shumëgjuhëshe deklarojnë se shkollat janë neutrale në këtë drejtim, ose nuk kontribuojnë në zhvillimin e marrëdhënieve pozitive ndëretnike sepse nuk kanë aktivitete të përbashkëta. Për disa prej tyre, mungesa e konflikteve etnike në shkollë është tregues i promovimit të marrëdhënieve pozitive ndëretnike.

"Nuk ka aktivitete të përbashkëta" [Prind, shkollë shumëgjuhëshe, gjuha mësimore shqip]

"Diçka e veçantë nuk kontribuon – 20 vjet më parë është e njëjtë – ne jemi ende prapa" [Prind, shkollë shumëgjuhëshe, gjuha mësimore maqedonase, arsimi fillor]

"Këtu nuk ka pasur kurrë konflikt. Unë kam mësuar këtu, motra ime ka mësuar këtu, 16 vjet më e madhe... shkollë ekonomike, janë të njëjtët njerëz. ...Nëse ndahen, për shembull, maqedonasit në turnin e parë, shqiptarët në turnin e dytë, ata do të rrihen në derë, automatikisht... Pse të ndahen" [Prind, Shkollë shumëgjuhëshe, gjuha mësimore maqedonase, arsim i mesëm]

Shumë prindër nga shkollat njëgjuhëshe deklarojnë se shkollat nuk kontribuojnë në zhvillimin e marrëdhënieve pozitive ndëretnike për shkak të natyrës së shkollës (njëgjuhësore). Për disa prej tyre, arsyeja që pengon promovimin e marrëdhënieve pozitive ndëretnike nga shkolla është mungesa e fondeve për zbatimin e aktiviteteve. Një pjesë e vogël e prindërve (shkollat njëgjuhëshe) deklarojnë se shkollat bëjnë përpjekje për të promovuar marrëdhëniet ndëretnike përmes partneriteteve me shkollat shumëgjuhëshe dhe duke mësuar përmbajtjet e disa lëndëve (siç është Arsim për aftësi jetësore) që inkurajojnë fëmijët të respektojnë komunitetet e ndryshme etnike.

"Përpiqen mjaft, por duke pasur parasysh se shkolla është njëgjuhëshe janë të kufizuara mundësitë për aktivitete të përbashkëta" [Prind, shkollë njëgjuhëshe, gjuha mësimore maqedonase, arsim fillor]

Përfundim:

Paragjykimet (tani edhe më shumë se pesë vjet më parë), pasuar nga dallimet në gjuhë dhe zakone (në një masë më të vogël), janë arsytet më të përmendura për armiqësi ndëretnike (grindje, zënka, etj.), me përgjegjësinë më të madhe për këtë i atribuohet mediave. Fakti që pjesëmarrësit e tjerë në procesin arsimor (mësuesit, udhëheqja e shkollës, bashkëmoshatarët) nuk deklarojnë arsye për armiqësi nuk amnistion shkollën nga përgjegjësia për kushte të tilla, duke qenë se ajo trajton pa sukses paragjykimet dhe dallimet kulturore në një mënyrë të përshtatshme.

Mësuesit argumentojnë se ata kryesisht vënë në dukje ngjashmëritë e kulturave të bashkësive të tjera etnike me kulturën e tyre, megjithëse nxënësit nuk pajtohen plotësisht. Nxënësit e shkollave të mesme pohojnë se mësuesit shmangin të flasin për komunitetet e tjera etnike, dhe nxënësit nga klasat/shkollat e gjuhës shqipe madje theksojnë se mësuesit e tyre theksojnë realitetet kulturore. Në pesë vitet e fundit, mësuesit janë bërë më të vetëdijshëm se theksimi i ngjashmërive kulturore është i rëndësishëm për promovimin e marrëdhënieve ndëretnike.

Shumica e mësuesve, veçanërisht nga shkollat shumëgjuhëshe, inkurajojnë nxënësit e tyre të shoqërohen me nxënës nga një gjuhë tjetër mësimore. Kjo pretendohet nga mësuesit dhe konfirmohet nga nxënësit. Megjithatë, mbështetja për miqësinë "ndërgjuhësore" që nxënësit e shkollave fillore tani marrin është më pak e theksuar sesa ajo që merrnin pesë vjet më parë. Prindërit gjithashtu japin mbështetje, të cilët theksojnë se shembujt personalë janë modeli më i mirë për fëmijët e tyre dhe se atë që shkolla nuk e arrin në atë plan, ata e kompensojnë duke përfshirë fëmijët e tyre në aktivitete shtesë me grupe etnike heterogjene jashtë shkollës (p.sh. shkolla e muzikës, qendrat e gjuhëve të huaja).

Mësuesit, më shumë se nxënësit, dhe më shumë në këtë hulumtim sesa në të kaluarën, pretendojnë se shkolla e tyre është e përkushtuar për të promovuar në mënyrë aktive marrëdhëniet ndëretnike. Megjithatë, kur ata duhet të deklarojnë se çfarë po bëhet në mënyrë specifike në shkollë për ta arritur këtë, rrallë marrin përgjigje specifike. Sipas deklaratave të prindërve, tregues i angazhimit të shkollës është organizimi i aktiviteteve të përbashkëta me nxënës të gjuhëve të ndryshme mësimore.

7. Qëndrimi ndaj integritit ndëretnik

Një pjesë e veçantë e pyetësorit përmban pretendime që marrin përgjigje në shkallën e pajtimit me katër nivele: 1=Nuk pajtohem aspak me pretendimin, 2=Pjesërisht nuk pajtohem, 3=Pjesërisht pajtohem dhe 4=Plotësisht pajtohem. Nga përgjigjet e pjesëmarrësve fitohen dy lloje masash. Njëri lloj llogaritet si masë mesatare për secilin pretendim në veçanti – tregon gjendjen në terma të treguesve specifikë të qëndrimit ndaj integritit ndëretnik. Lloji tjetër është një masë globale e qëndrimit ndaj integritit ndëretnik dhe llogaritet si një mesatare aritmetike e fituar nga përgjigjet për të gjitha pretendimet së bashku. Masat e llogaritura lejojnë krahasimin midis kategorive të pjesëmarrësve nga lloje të ndryshme shkollash (të paraqitura në tabelat që vijojnë).

Masa mesatare llogaritet nga pikat e caktuara sipas shkallës së pajtimit/ mos pajtimit, ku më shumë pikë (3 ose 4) jepen për pajtim më të madh dhe më pak pikë (1 ose 2) për mos pajtim më të madh. Në secilin grup të kërkesave të destinuara për kategori të ndryshme të pjesëmarrësve, ka tre (të shënuara me gri) që kanë kuptim të kundërt me pretendimet e tjera, prandaj ato vlerësohen anasjelltas – mos pajtim më i madh me to rezulton në më shumë pikë¹¹. Një vlerësim i tillë lejon që masat e fituara të lëvizin nga 1 (qëndrim jashtëzakonisht negativ) në 4 (qëndrim jashtëzakonisht pozitiv). Duke vepruar kështu, mund të konsiderohet se mesataret e fituara midis 2.75 dhe 3.25 mund të interpretohen si tregues të një qëndrimi neutral (as pozitiv dhe as negativ), ndërsa vlerat nën 2.75 priren në një qëndrim negativ, dhe ato mbi 2.75 në një qëndrim pozitiv. Qëndrimi pozitiv interpretohet si pranim i integritit ndëretnik, kurse negativja si mospranim i tij.

Tabela 7.1. Qëndrimi i nxënësve ndaj integritit ndëretnik

	njëgjuhëshe		shumëgjuhëshe	
	Shkollat FILLORE	Shkollat e MESME	Shkollat FILLORE	Shkollat e MESME
1. Në shkollë dua të shoqërohem edhe me nxënës që mësojnë në gjuhë tjetër nga e imja.	3.12	3.12	3.26	3.03
2. Në shkollat ku mësohen më shumë gjuhë, ka më shumë konflikte sesa në shkollat njëgjuhëshe.	2.32	2.55	2.38	2.50
3. Nuk mund të kemi orë dhe aktivitete së bashku me nxënës që flasin një gjuhë tjetër sepse nuk do ta kuptojmë njëri-tjetrin.	2.23	2.24	2.15	2.32

¹¹Për shembull, pajtimi me deklaratën: *Nuk mund të kemi orë dhe aktivitete të përbashkëta me nxënës që flasin një gjuhë tjetër sepse nuk do të kuptojmë njëri-tjetrin* konsiderohet se tregon një qëndrim negativ ndaj integritit ndëretnik, në kundërshtim me pajtimin me deklaratën *Do të doja të punonim së bashku në disa orë me nxënës që mësojnë një gjuhë tjetër nga e imja*, gjë që tregon një qëndrim pozitiv.

4. Do të doja të punonim së bashku në disa orë me nxënës që mësojnë një gjuhë tjetër nga e imja.	3.15	3.03	3.19	2.93
5. Do të doja të kishim ekskursione të përbashkëta, gara, projekte, kuize, dhe ngjashëm me nxënës që mësojnë një gjuhë tjetër nga e imja.	3.29	3.22	3.44	3.02
6. Preferoj të mësoj në shkollë ku të gjithë mësojmë të njëjtën gjuhë.	3.03	2.90	2.78	2.70
7. Mësimi i detyrueshëm i gjuhës maqedonase është më i rëndësishmi për arsimim të suksesshëm të të gjithëve.	3.01	3.11	2.94	2.98
8. Nxënësit dhe mësimdhënësit maqedonas duhet të mësojnë gjuhët e tjera që fliten në vend.	2.69	2.39	3.01	2.73
9. Kur nxënësit që mësojnë në gjuhë të ndryshme mësimore njihen më mirë me njëri-tjetrin, ata rrallë ofendohen ose rrihen.	2.73	2.86	2.76	2.83
<i>Qëndrimi ndaj integritetit ndëretnik</i>	2.84	2.83	2.88	2.78
	2.84		2.83	
	2.84			

Nga rezultatet e paraqitura në Tabelën 7.1, vërehet se vlera mesatare më e ulët për nxënësit është fituar për kërkesën në lidhje me orët e përbashkëta (3.), ndërsa më e larta për kërkesën në lidhje me shoqërinë "ndërgjuhësore" (1.). Krahasimi midis masave mesatare të fituara për nxënësit nga shkollat fillore dhe të mesme nuk tregon ekzistencën e dallimeve, megjithëse krahasimi brenda shkollave të mesme u jep përparësi nxënësve nga shkollat njëgjuhëshe.

Tabela 7.2. Qëndrimi i mësimdhënësve ndaj integritetit ndëretnik

	Shkollat FILLORE		Shkollat e MESME	
	njëgjuhëshe	shumëgjuhëshe	njëgjuhëshe	shumëgjuhëshe
1. Gjithashtu dua të bashkëpunoj me kolegë që punojnë në gjuhë tjetër mësimore.	3.47	3.38	3.28	3.44
2. Në shkollat ku mësohen më shumë gjuhë, ka më shumë konflikte sesa në shkollat njëgjuhëshe.	2.44	2.41	2.52	2.44
3. Nxënësit që flasin gjuhë të ndryshme nuk mund të kenë orë dhe aktivitete së bashku sepse nuk do të kuptojnë njëri-tjetrin.	1.95	1.99	2.15	2.11
4. Do të doja të punonim së bashku në disa orë me nxënës që mësojnë një gjuhë tjetër nga e imja.	3.18	3.02	2.85	3.16
5. Dëshiroj të organizojmë ekskursione të përbashkëta, gara, projekte, kuize, dhe	3.28	3.23	3.11	3.39

ngjashëm me nxënës dhe kolegë nga gjuhë të tjera mësimore.				
6. Preferoj të punoj në një shkollë ku të gjithë mësojnë të njëjtën gjuhë.	2.71	2.63	2.81	2.65
7. Mësimi i detyrueshëm i gjuhës maqedonase është më i rëndësishmi për arsimim të suksesshëm të të gjithëve.	3.68	3.77	3.50	2.37
8. Nxënësit dhe mësimdhënësit maqedonas duhet të mësojnë gjuhët e tjera që fliten në vend.	2.26	2.11	2.27	3.54
9. Kur nxënësit që mësojnë në gjuhë të ndryshme mësimore njihen më mirë me njëri-tjetrin, ata rrallë ofendohen dhe rrihen.	2.95	3.05	3.06	3.28
10. Më duhet më shumë trajnim që të kontribuoj më shumë në integrimin ndëretnik në shkollën time.	2.49	2.53	2.49	2.84
11. Mendoj se shumica e mësimdhënësve kanë nevojë për më shumë trajnime që të kontribuojnë më shumë në integrimin ndëretnik në shkollë.	2.65	2.71	2.61	2.96
12. Besoj se edhe të punësuarit në shërbimin profesional gjithashtu kanë nevojë për më shumë trajnime në mënyrë që të kontribuojnë më shumë në integrimin ndëretnik në shkollë.	2.65	2.59	2.58	3.02
13. Mendoj se drejtori/drejtoresha e shkollës ka nevojë për më shumë trajnime në mënyrë që të kontribuojë më shumë në integrimin ndëretnik në shkollë.	2.57	2.42	2.48	2.96
<i>Qëndrimi ndaj integritit ndëretnik</i>	2.79	2.76	2.75	2.94
	2.78		2.84	
	2.84			

Nga rezultatet e paraqitura në Tabelën 7.2 vërehet se vlera mesatare më e ulët për mësimdhënësit është marrë për pretendimin në lidhje me orët e përbashkëta (3.), dhe më e larta për pretendimet në lidhje me bashkëpunimin "ndërgjuhësor" (1.) dhe mësimin e detyrueshëm të gjuhës maqedonase (7.). Në të njëjtën kohë, vlera e fituar për mësimdhënësit e shkollave të mesme është dukshëm më e lartë se ajo e fituar për shkollat fillore, për shkak të pranimit dukshëm më të theksuar të mësimdhënësve nga shkollat e mesme shumëgjuhëshe.

Tabela 7.3. Qëndrimi i bashkëpunëtorëve profesionistë dhe drejtorëvendaj integritimit ndëretnik

	Shkollat FILLORE		Shkollat e MESME	
	njëgjuhëshe	shumëgjuhëshe	njëgjuhëshe	shumëgjuhëshe
1. Gjithashtu dua të bashkëpunoj me kolegë që punojnë në gjuhë tjetër mësimore.	3.66	3.71	3.68	3.77
2. Në shkollat ku mësohen më shumë gjuhë, ka më shumë konflikte sesa në shkollat njëgjuhëshe.	2.29	2.25	2.32	2.26
3. Nxënësit që flasin gjuhë të ndryshme nuk mund të kenë orë dhe aktivitete së bashku sepse nuk do të kuptojnë njëri-tjetrin.	1.73	1.87	1.81	1.92
4. Do të doja të punonim së bashku në disa orë me nxënës që mësojnë një gjuhë tjetër nga e imja.	3.45	3.47	3.28	3.15
5. Dëshiroj të organizojmë ekskursione të përbashkëta, gara, projekte, kuize, dhe ngjashëm me nxënës dhe kolegë nga gjuhë të tjera mësimore.	3.54	3.59	3.51	3.28
6. Preferoj të punoj në një shkollë ku të gjithë mësojnë të njëjtën gjuhë.	2.44	2.24	2.30	2.33
7. Mësimi i detyrueshëm i gjuhës maqedonase është më i rëndësishmi për arsimim të suksesshëm të të gjithëve.	3.64	2.52	3.54	2.82
8. Nxënësit dhe mësimdhënësit maqedonas duhet të mësojnë gjuhët e tjera që fliten në vend.	2.39	3.49	2.39	3.72
9. Kur nxënësit që mësojnë në gjuhë të ndryshme mësimore njihen më mirë me njëri-tjetrin, ata rrallë ofendohen dhe rrihen.	3.15	3.18	3.19	3.41
10. Më duhet më shumë trajnim që të kontribuoj më shumë në integritimin ndëretnik në shkollën time.	2.67	2.99	2.59	3.21
11. Mendoj se shumica e mësimdhënësve kanë nevojë	2.85	3.24	2.95	3.28

për më shumë trajnime që të kontribuojnë më shumë në integrimin ndëretnik në shkollë.				
12. Besoj se edhe të punësuarit në shërbimin profesional gjithashtu kanë nevojë për më shumë trajnime në mënyrë që të kontribuojnë më shumë në integrimin ndëretnik në shkollë.	2.74	3.12	2.80	3.18
13. Mendoj se drejtori/drejtoresha e shkollës ka nevojë për më shumë trajnime në mënyrë që të kontribuojë më shumë në integrimin ndëretnik në shkollë.	2.70	3.13	2.59	2.95
<i>Qëndrimi ndaj integritit ndëretnik</i>	2.86	2.98	2.84	3.02
	2.92		2.93	
	2.92			

Nga Tabela 7.3 mund të shihet se vlera mesatare më e ulët për bashkëpunëtorët dhe drejtorët është fituar përsëri për pretendimin në lidhje me orët e përbashkëta (3.) ndërsa më e larta për pretendimin në lidhje me bashkëpunimin "ndërgjuhësor" (1.). Duhet të theksohet në veçanti se nuk ka dallim midis qëndrimit ndaj pranimit të integritit ndëretnik të atyre që punojnë në shkollat fillore dhe atyre që punojnë në shkollat e mesme, por krahasimet në kuadër të shkollave të mesme dhe fillore tregojnë një qëndrim më pozitiv midis atyre që punojnë në shkollat shumëgjuhëshe.

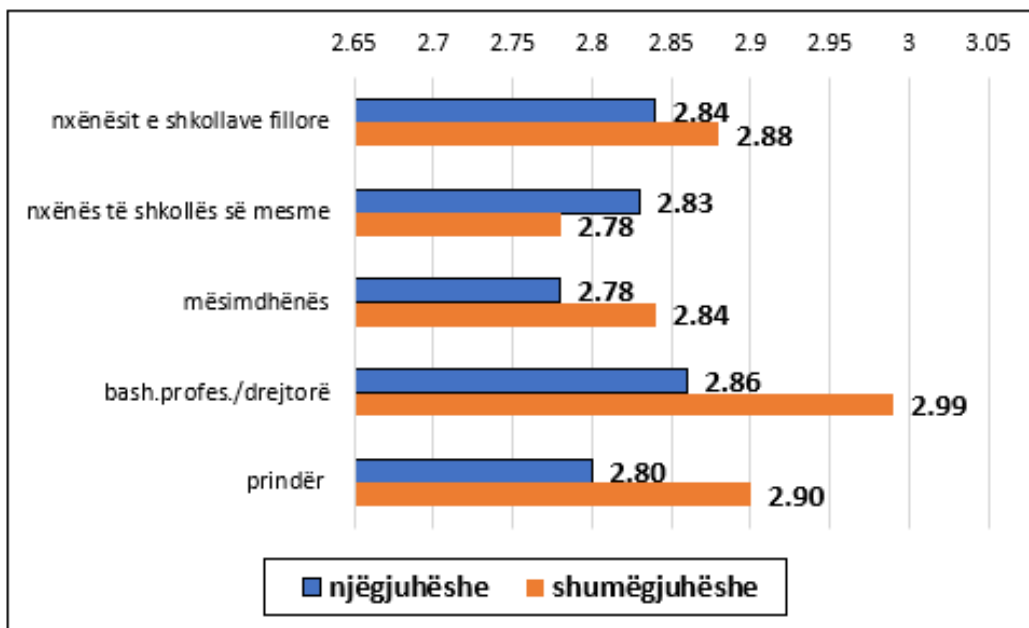
Tabela 7.4. Qëndrimi i **prindërve** ndaj integritit ndëretnik

	Shkollat FILLORE		Shkollat e MESME	
	njëgjuhëshe	shumëgjuhëshe	njëgjuhëshe	shumëgjuhëshe
1. Unë gjithashtu dua që fëmija im të shoqërohet në shkollë me nxënës që mësojnë në gjuhë tjetër nga e jona.	3.16	3.45	3.27	3.21
2. Në shkollat ku mësohen më shumë gjuhë, ka më shumë konflikte sesa në shkollat njëgjuhëshe.	2.30	2.45	2.33	2.31
3. Nxënësit që flasin gjuhë të ndryshme nuk mund të kenë orë dhe aktivitete së bashku sepse nuk do të kuptojnë njëri-tjetrin.	2.62	2.78	2.68	2.53

4. Do të doja që fëmija im të punonte së bashku në disa klasa me nxënës që mësojnë në gjuhë tjetër nga e jona.	2.96	3.16	2.95	2.96
5. Dëshiroj që fëmija im të marrë pjesë në ekskursionet, konkurse, projekte, kuize të përbashkëta, etj., me nxënësit që mësojnë në gjuhë tjetër nga e jona.	3.15	3.47	3.21	3.10
6. Preferoj që fëmija im të shkojë në një shkollë ku të gjithë mësojnë të njëjtën gjuhë.	1.98	2.46	2.11	2.34
7. Mësimi i detyrueshëm i gjuhës maqedonase është më i rëndësishmi për arsimim të suksesshëm të të gjithëve.	3.61	3.28	3.54	3.28
8. Nxënësit dhe mësimdhënësit maqedonas duhet të mësojnë gjuhët e tjera që fliten në vend.	2.29	2.79	2.28	2.80
9. Kur nxënësit që mësojnë në gjuhë të ndryshme mësimore njihen më mirë me njëri-tjetrin, ata rrallë ofendohen dhe rrihen.	2.94	2.97	2.98	2.85
<i>Qëndrimi ndaj integritetit ndëretnik</i>	2.78	2.98	2.82	2.82
	2.87		2.82	
	2.85			

Nga rezultatet e tabelës 7.4 rezulton se vlera mesatare më e ulët për prindërit është marrë për pretendimin në lidhje me mësimin në shkollat shumëgjuhëshe (6.), dhe më e larta për pretendimet në lidhje me miqësinë "ndërgjuhësore" të nxënësve (1.) dhe aktivitetet e përbashkëta jashtëshkollore (5.). Duhet të theksohet në veçanti se nuk ka dallim midis qëndrimit ndaj integritetit ndëretnik të atyre që punojnë në shkollat fillore dhe atyre që punojnë në shkollat e mesme, por krahasimet në kuadër të shkollave të mesme dhe fillore tregojnë një qëndrim më pozitiv midis atyre që punojnë në shkollat shumëgjuhëshe.

Te Grafiku 7.1 ilustron krahasimet midis rezultateve të marra për të gjitha kategoritë e pjesëmarrësve në hulumtim nga shkollat njëgjuhëshe kundrejt atyre shumëgjuhëshe. Sasitë e të gjitha mjedisve aritmetike nënkuptojnë që si nxënësit, ashtu edhe prindërit, mësimdhënësit dhe bashkëpunëtorët/drejtorët profesionistë kanë një qëndrim pozitiv ndaj integritetit ndëretnik. Analiza statistikore tregon se brenda të gjithë pjesëmarrësve, përveç nxënësve (si shkollat fillore ashtu edhe ato të mesme), qëndrimi i atyre që vijnë nga shkollat shumëgjuhëshe është dukshëm më pozitiv në krahasim me ato që vijnë nga shkollat njëgjuhëshe.

Grafiku 7.1. Qëndrimi ndaj integrimit ndëretnik - mjediset aritmetike të marra për të gjitha kategoritë e pjesëmarrësve nga shkollat njëgjuhëshe dhe shumëgjuhëshe

Përfundim:

Të gjithë aktorët kanë një qëndrim pozitiv ndaj integrimit ndëretnik. Qëndrimi i mësuesve, bashkëpunëtorëve/drejtorëve profesionistë dhe prindërve nga shkollat shumëgjuhëshe është më pozitiv sesa qëndrimi i atyre nga shkollat njëgjuhëshe. Vetëm nxënësit nga të dy llojet e shkollave nuk ndryshojnë ndjeshëm në qëndrim, pavarësisht tendencës që nxënësit e shkollave të mesme nga shkollat njëgjuhëshe të kenë një qëndrim më pozitiv sesa ata që mësojnë në shkolla shumëgjuhëshe.

Ndër të gjitha palët e interesuara, qëndrimi më pozitiv vihet re në të njëjtin tregues: për nxënësit dhe prindërit, është shoqërimi me nxënës nga një gjuhë tjetër mësimore, për mësuesit, bashkëpunëtorët profesionistë dhe drejtorët, për të bashkëpunuar me kolegët që punojnë në një gjuhë tjetër mësimore. Gjithkush ka një qëndrim më pozitiv kur bëhet fjalë për aktivitete të përbashkëta jashtëmësimore afatshkurtra, të tilla si ekskursionet, gara, kuize, sesa kur bëhet fjalë për aktivitete të përbashkëta mësimore, siç janë klasat. Gjithashtu, nxënësit, mësimdhënësit, bashkëpunëtorët profesionistë/drejtorët dhe prindërit kanë një qëndrim më pozitiv ndaj njohjes së detyrueshme të gjuhës maqedonase sesa ndaj mësimin të gjuhëve të tjera lokale.

REKOMANDIME

Rekomandimet pas rezultateve të fituara

Duke pasur parasysh ndryshimin e vogël në disa aspekte të integritit ndëretnik në arsim të identifikuar nga hulumtimi aktual, rekomandimet e bëra në raportin e hulumtimit të kryer në vitin 2017 janë ende të vlefshme. Në mënyrë që të zbatohen rekomandimet dhe masat e theksuara këtu, është e nevojshme të krijohen mekanizma (në shkolla, komuna dhe në institucionet përkatëse kombëtare) për të mbështetur dhe monitoruar zbatimin e tyre.

1. Rritja e numrit të nxënësve nga një gjuhë mësimore që kanë kontakte me nxënës nga gjuhë të tjera mësimore

Masat për shkollat shumëgjuhëshe:

- Heqja e barrierave fizike që parandalojnë kontaktet midis nxënësve nga gjuhë të ndryshme mësimore – përfundimi i praktikës së ndryshimit dhe organizimit të hapësirës sipas gjuhës së mësimimit (përfundim mund të bëjnë vetëm shkollat ku mësimi në një nga gjuhët zhvillohet në një objekt të veçantë, si në rastin e shkollave të rretheve)
- Organizimi dhe zbatimi i një numri të madh aktiviteteve të përbashkëta që do të përfshijnë shumicën e nxënësve nga shkolla.
- Të gjitha aktivitetet e përbashkëta një herë dhe afatshkurtra (daljet/ekskursionet, ngjarjet, veprimet, punëtoritë, garat sportive) realizohen me nxënës nga të gjitha gjuhët mësimore të përfaqësuara në shkollë.
- Realizimi i klasave të përbashkëta, projekteve kërkimore dhe aktiviteteve jashtëshkollore.

Masat për shkollat njëgjuhëshe:

- Organizimi i një numri të madh vizitash në një shkollë partnere njëgjuhëshe me mësim në një gjuhë tjetër (mbajtja e punëtorive dhe veprimeve të përbashkëta, aktivitete sportive me grupe "të përzier")
- Përdorimi i komunikimit në internet për aktivitete të përbashkëta me nxënësit nga një shkollë partnere njëgjuhëshe

2. Zbatimi i aktiviteteve të përbashkëta që ofrojnë ndërveprim thelbësor

Masat:

- Të gjitha aktivitetet e përbashkëta zbatohen në lidhje me kriteret e mëposhtme: përfshijnë grupe të balancuara gjuhësore që bashkëpunojnë në arritjen e një qëllimi të përbashkët/arritjen e një produkti të përbashkët.
- Shumica e aktiviteteve të përbashkëta janë më të gjata dhe zbatohen përmes takimeve të rregullta gjatë gjithë semestrit - për shkollat shumëgjuhëshe ose shkollat fqinje njëgjuhëshe me prani fizike ose për shkollat partnere njëgjuhëshe bazuar në një model hibrid (pjesë gjatë vizitës dhe pjesë përmes komunikimit në internet)
- Përrjashtimisht, shkollat partnere që janë fizikisht larg njëra-tjetrës zbatojnë aktivitete afatshkurtra në përputhje me kriteret për aktivitete të përbashkëta efektive

3. Forcimi i bashkëpunimit profesional midis mësuesve nga gjuhë të ndryshme mësimore

Masat:

- Shumica e trajnimeve për zhvillim profesional organizohen me mësime të ndryshme që punojnë në gjuhë të ndryshme mësimore
- Në shkollat shumëgjuhëshe, të gjitha aktivitetet profesionale punojnë me mësues nga të gjitha gjuhët e përfaqësuara në shkollë
- Planifikimi i zbatimit të aktiviteteve të përbashkëta me nxënësit bëhet nga mësuesit e gjuhëve mësimore në të cilat nxënësit janë të përfshirë në aktivitetet e përbashkëta
- Mësuesit që japin mësim në gjuhë të ndryshme mësimore (shkolla shumëgjuhëshe dhe njëgjuhëshe) shkëmbejnë plane vjetore, javore dhe mësimore (përfshirë skenarët e klasës).

4. Përfshirja e prindërve në aktivitete të përbashkëta me nxënës nga gjuhë të ndryshme mësimore

Masat:

- Shkollat organizojnë punëtori për aspekte të ndryshme të integritetit ndëretnik me prindër nga gjuhë të ndryshme mësimore
- Prindërit nga bashkësi të ndryshme etnike marrin pjesë në planifikimin dhe/ose zbatimin e aktiviteteve të përbashkëta me nxënës nga gjuhë të ndryshme mësimore

5. Rritja e aftësisë për të mësuar gjuhët lokale në nivel shkolle

Masat:

- Ngritja e vetëdijes për nevojën e njohjes së gjuhës maqedonase (të kuptuarit dhe të folurit) nga nxënësit që mësojnë gjuhë të tjera mësimore.
- Krijimi i vetëdijes për nevojën për të mësuar shqip në mesin e nxënësve të gjuhës maqedonase, veçanërisht në shkollat e vendosura në komuna me një përfaqësim të konsiderueshëm të komunitetit etnik shqiptar.
- Krijimi i mundësive për mësimin e shqipes në shkollat njëgjuhëshe në maqedonisht (sigurimi i një mësuesi dhe kushte të tjera për realizim)

6. Përfshirja e parimit të multikulturalizmit/interkulturalizmit në tekstet shkollore dhe materialet e tjera mësimore

Masat:

- Vendosja e kritereve për përfshirjen e parimit të multikulturalizmit/interkulturalizmit në tekstet shkollore dhe materialet e tjera mësimore
- Vlerësimi i teksteve shkollore në drejtim të respektimit të atij parimi – duke përfshirë të gjitha komunitetet etnike, duke i shfaqur ato në mënyrë dinjitoze dhe duke promovuar ndërveprimin midis tyre

Rekomandime të përgjithshme në lidhje me metodologjinë e hulumtimit

Gjetjet e hulumtimit cilësor në masë të madhe dhe për pjesën më të madhe të aspekteve të krahasuara, janë në kundërshtim me gjetjet që dalin nga hulumtimi sasior. Kjo mund të shpjegohet në dy mënyra. Shpjegimi i dhënë pasohet nga rekomandimi se si të tejkalohet ky problem në të ardhmen, veçanërisht kur merret parasysh se hulumtimi pritet të përsëritet.

1. Anonimiteti në përgjigjen e pyetësorit, i cili duhet të ofrojë përgjigje të sinqerta nga pjesëmarrësit, në të njëjtën kohë lejon fshehjen duke dhënë përgjigje shoqërisht të dëshirueshme. Në një mjedis arsimor si ky i yni, në të cilin nuk inkurajohet të menduarit kritik dhe krijimi/shprehja e mendimit personal, ka arsye për të dyshuar se përgjigjet nuk pasqyrojnë situatën e vërtetë apo mendimin personal, por vetëm paraqesin një imazh pozitiv të dëshiruar. Nga ana tjetër, hulumtimi cilësor në formën e grupeve të fokusit të udhëhequr nga lehtësues

kompetentë dhe me përvojë ka potencialin për të dhënë një pamje më realiste të situatave dhe mendimeve/qëndrimeve të pjesëmarrësve

Rekomandim: Numri i grupeve të fokusit duhet të rritet, nëse është e nevojshme në llogari të zvogëlimit të numrit të pjesëmarrësve në pjesën sasiore të hulumtimit.

2. Një pjesë e mirë e pyetjeve në pyetësor nuk janë mjaft të sakta dhe të qarta, por janë të ndjeshme ndaj interpretimit individual. Duke pasur parasysh se i njëjti grup pyetjesh është i destinuar për pjesëmarrësit e shkollave njëgjuhëshe dhe shumëgjuhëshe, konteksti i ndryshëm gjithashtu përcakton një kuptim të ndryshëm të pyetjeve.

Rekomandim: Pyetësi ekzistues duhet të rishikohet dhe prej tij duhet të zhvillohen dy versione të përshtatura për përdorim në shkollat njëgjuhëshe dhe shumëgjuhëshe. Kjo mund të mos përmirësojë krahasueshmërinë e rezultateve të siguruara në të dy llojet e shkollave, por sigurisht që do të kontribuojë në një pamje më realiste të kushteve dhe mendimeve të pjesëmarrësve.

Shtojca 1: Lista e shkollave të përfshira në mostër

Numri rendor	Shkollë fillore	Vendbanimi
1.	SHFK "Dimitar Milladinov"	Shkup
2.	SHFK "Shën Kirili dhe Metodi"	Shkup
3.	SHFK "Kiro Gligorov"	Shkup
4.	SHFK "Avram Pisevski"	Shkup
5.	SHFK "Bratstvo"	Shkup
6.	SHFK "Dimo Haxhi Dimov"	Shkup
7.	SHFK „Joakim Krçoski“	Shkup
8.	SHFK "Tihomir Milloshevski"	Shkup
9.	SHFK „Bajram Shabani“	Shkup
10.	SHFK "Shën Kirili dhe Metodi"	Shkup
11.	SHFK „25 Maji“	Shkup
12.	SHFK "Grigor Prliçev"	Shkup
13.	SHFK „Kirili dhe Metodij“	Shkup
14.	SHFK "Krste Misirkov"	Shkup
15.	SHFK "Krum Toshev"	Shkup
16.	SHFK "Stiv Naumov"	Shkup
17.	SHFK „Bajram Shabani“	Shkup
18.	SHFK "Goce Dellçev"	Shkup
19.	SHFK „Liman Kaba“	Shkup
20.	SHFK „Panajot Ginovski“	Shkup
21.	SHFK „Petar Zdravkovski-Penko“	Shkup
22.	SHFK „Zhivko Brajkovski“	Shkup
23.	SHFK „Ismail Qemali“	Shkup
24.	SHFK „Hasan Prishtina“	Shkup
25.	SHFK „Liria“	Shkup
26.	SHFK „Kongresi i Manastirirt“	Shkup
27.	SHFK „Tefejuz“	Shkup
28.	SHFK "Blazhe Koneski"	Shkup
29.	SHFK „Goce Dellçev“	Shkup
30.	SHFK "Lazo Angelovski"	Shkup
31.	SHFK "Aleksandar Makedonski"	Shkup
32.	SHFK "Kirill Pejçinoviç"	Shkup
33.	SHFK "Shën Klimenti i Ohrit"	Shkup
34.	SHFK "Krume Kepeski"	Shkup
35.	SHFK "Nevena Georgieva - Dunja"	Shkup
36.	SHFK „Draga Stojanovska“	Shkup
37.	SHF „Naim Frashëri“	Shkup
38.	SHFK "Goce Dellçev"	Shkup
39.	SHFK „Bajram Shabani“	Kumanovë
40.	SHFK "Krste Misirkov"	Kumanovë
41.	SHFK "Vuk Karaxhiq"	Kumanovë
42.	SHFK „Jeronim De Rada“	Kumanovë
43.	SHFK „Kirili dhe Metodi“	Kumanovë
44.	SHFK „Kongresi i Manastirit“	Kumanovë
45.	SHFK „Faik Konica“	Likovë

46.	SHFK "Joakim Krçovski"	Kriva Palankë
47.	SHFK "Koço Racin"	Kratovë
48.	SHFK "Blazhe Koneski"	Veles
49.	SHFK "Stojan Burçevski Buridan"	Veles
50.	SHFK "Cirili dhe Metodi"	Sveti Nikole
51.	SHFK "Dame Gruev"	Sveti Nikole
52.	SHFK "Tosho Arsov"	Shtip
53.	SHFK "Goce Dellçev"	Shtip
54.	SHFK "Vanço Prke"	Shtip
55.	SHFK "Vëllezërit Miladinovci"	Probishtip
56.	SHFK "Kosta Racin"	fsh. Podarësh, Radovish
57.	SHFK "Malina Popivanova"	Koçan
58.	SHFK "Krstë Petkov Misirkov"	Koçan
59.	SHFK "Strasho Pinxhur"	Çeshinovë-Obleshevë
60.	SHFK "Goce Dellçev"	Vinicë
61.	SHFK "Vanço Prke"	Dellçevë
62.	SHFK "Dimkata Angelov Gaberot"	Kavadar
63.	SHFK "Tosho Velkov-Pepeto"	Kavadar
64.	SHFK "Pere Toshev"	Rosoman
65.	SHFK "Strasho Pinxhur"	Negotinë
66.	SHFK "Dimçe A. Gaberot"	Demir Kapi
67.	SHFK "Cirili dhe Metodi"	Bogdanci
68.	SHFK "Vidoë Podgorec"	Strumicë
69.	SHFK "Goce Dellçev"	Strumicë
70.	SHFK "Marshall Tito"	Strumicë
71.	SHFK "Shën Cirili dhe Metodi".	fsh. Ilovica, Bosilovë
72.	SHFK "Shën Klimenti i Ohrit"	Manastir
73.	SHF "Dr. Trifun Panovski"	Manastir
74.	SHFK "Aleksandar Turundzhev"	fsh. Kukureçani, Manastir
75.	SHF "Goce Dellçev"	fsh. Mogila, Mogila
76.	SHFK "Vëllezërit Miladinovci"	fsh. Carev Dvor, Resnjë
77.	SHFK "Sllavejko Arsov"	fsh. Podmoçan, Resnjë
78.	SHFK "Blazhe Koneski"	Prilep
79.	SHFK "Rampo Levkata"	Prilep
80.	SHFK "Krumë Volnaroski"	fsh. Topolçani, Prilep
81.	SHFK "Ali Fethi Okjar"	fsh. Debreshë, Dollnen
82.	SHFK "Liria"	Tetovë
83.	ShFK "Naim Frashëri"	Tetovë
84.	SHFK "Përparimi"	fsh. Reçicë e madhe, Tetovë
85.	SHFK "Aleksandar Zdravkovski"	fsh. Jegunovcë
86.	ShFK "Abdyl Frashëri"	fsh. Bogovinë
87.	SHFK "Dervish Cara"	fsh. Pallçishtë e Poshtme, Bogovinë
88.	SHFK "7 Marsi"	fsh. Çellopek, Bërvenicë
89.	SHFK "Kiril Pejçinoviç"	fsh. Tearcë, Tearcë
90.	SHFK „Ismail Qemali“	fsh. Nerasht, Tearcë
91.	SHFK „Faik Konica“	fsh. Dobrosht, Tearcë
92.	SHFK „Luigj Gurakuqi“	fsh. Zhelinë, Zhelinë
93.	SHFK „Mustafa Kemal Atatürk“	Gostivar
94.	SHFK „Forinë“	fsh. Forinë, Gostivar

95.	SHF „Dençe Dejanoski“	Mavrovë Anovi, Mavrovë dhe Rostushe
96.	SHF „Sali Lisi“	fsh. Dobridoll, Vrapçisht
97.	SHFK „Said Najdeni“	Dibër
98.	SHFK "Kuzman Josifoski - Pitu"	Kërçovë
99.	SHFK "Mustafa Kemal Atatürk"	fsh. Pllasnicë, Pllasnicë
100.	SHFK "Josip Broz Tito"	Strugë
101.	SHFK „Edinstvo“	fsh. Oktisi, Strugë
102.	SHFK "Strasho Pinxhur"	Vevçan
103.	SHFK "Zhivko Çingo"	fsh. Velgoshti, Ohër
104.	SHFK "Shën Naumi i Ohrit"	fsh. Peshtan, Ohër

Numri rendor	Shkollë e mesme	Vendbanimi
1.	ShMQSh "Zef Ljush Marku"	Shkup
2.	ShMQSh "Rade Jovçevski-Korçagin"	Shkup
3.	SHMQSH Gjinnazi "Nikolla Karev"	Shkup
4.	ShMQSh "Georgi Dimitrov"	Shkup
5.	SHMQSH „Cvetan Dimov“	Shkup
6.	SHMQSH „Braça Milladinovci“	Shkup
7.	SHMMQSH „Dr. Paçe Karagjozov"	Shkup
8.	SHMQSH „Marija Kiri Skllodovska“	Shkup
9.	SHMNGJQSH „Zdravko Cvetkovski“	Shkup
10.	ShMPK "Ilinden"	Ilinden
11.	SHMKT "Gjorgji Naumov"	Manastir
12.	SHMKB "Kuzman Shapkarev"	Manastir
13.	SHMKP "Kole Nedellkovski"	Veles
14.	SHMK "Josif Josifovski"	Gjevgjeli
15.	SHMK „Gostivar“	Gostivar
16.	SHMTK „Gostivar“	Gostivar
17.	SHMK Gjinnazi "Dobri Daskallov"	Kavadar
18.	ShMK "Drita"	Kërçovë
19.	SHMK "Mitko Penxhukliski"	Kratovë
20.	SHMK „Pero Nakov“	Kumanovës
21.	SHMKT „Nace Bugjoni“	Kumanovës
22.	SHMK "Ismet Jashari"	Likovë
23.	SHMK "Shën Klimenti i Ohrit"	Ohër
24.	SHMK „Niko Nestor“	Strugë
25.	SHMK Gjinnazi "Mirçe Acev"	Prilep
26.	SHMK "Naum Naumovski - Borçe"	Probishtip
27.	SHMK "Dimitar Mirasçiev"	Shtip
28.	SHMK "Kosta Susinov"	Radovish
29.	SHMK "Nikolla Karev"	Strumicë
30.	SHMK Gjinnazi i dytë "7 Marsi"	Tetovë
31.	SHMK Gjinnazi „Kiril Pejçinoviç“	Tetovë
32.	SHMKM „Nikolla Shtejn“	Tetovë
33.	SHMK "Aco Ruskovski"	Berovë

Shtojca 2: Dokumentet kombëtare

- Ligji për arsimin fillor ("Gazeta zyrtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut" nr.161/19 dhe 229/20)
- Ligji për arsimin e mesëm (nr. 44/1995, 24/1996, 34/1996, 35/1997, 82/1999, 29/2002, 40/2003, 42/2003, 67/2004, 55/2005, 113/2005, 35/2006, 30/2007, 49/2007, 81/2008, 92/2008, 33/2010, 116/2010, 156/2010, 18/2011, 42/2011, 51/2011, 6/2012, 100/2012, 24/2013, 41/2014, 116/2014, 135/2014, 10/2015, 98/2015, 145/2015, 30/2016, 127/2016, 67/2017, 64/2018 dhe "Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut" nr. 229/2020)
- Koncepti për arsimin fillor, Byroja për Zhvillimin e Arsimit, 2021
- Standardet kombëtare për arritjet e nxënësve në fund të arsimit fillor, Byroja për Zhvillimin e Arsimit, 2021
- Strategjia kombëtare për zhvillimin e konceptit të një shoqërie dhe interkulturalizmit (2020-2022)
- Udhëzues për lëndë zgjedhore të lira, Byroja për Zhvillimin e Arsimit, 2021
- Standardet për arsimin ndërkulturor, MASH : Standardet për arsimin ndërkulturor, në arsimin fillor dhe standardet për arsimin ndërkulturor, në arsimin e mesëm (2021)
<https://mon.gov.mk/category/?id=2079>
- Udhëzime për zbatimin e orëve të përbashkëta
- Plani Strategjik i Ministrisë së Arsimit dhe Shkencës 2023-2025
- Plani vjetor i punës i Ministrisë së Arsimit dhe Shkencës për vitin 2023
- Raport për zbatimin e planit vjetor të punës për vitin 2022
- Strategjia për arsim 2018-2025
- Raport mbi aktivitetet e realizuara nga Strategjia për Arsim 2018-2025 (për vitin 2018)
- Raport mbi aktivitetet e realizuara nga Strategjia për arsim 2018-2025 (për 2019 dhe 2020)
- Raport mbi aktivitetet e realizuara nga Strategjia për arsim 2018-2025 (për vitin 2021)
- Raport mbi aktivitetet e realizuara nga Strategjia për Arsim 2018-2025 (për vitin 2022)
- Strategjia e arsimit për të rritur 2019-2023
- Plani Operacional për Barazi Gjinore i Ministrisë së Arsimit dhe Shkencës për vitin 2020
- Deklarata e buxhetit gjinor 2022
- Raporti vjetor i Ministrisë së Arsimit dhe Shkencës për ecurinë e situatës së mundësive të barabarta për gratë dhe burrat për vitin 2021
- Raport për Buxhetim të Përgjegjshëm Gjinor për vitin 2020
- Plani i veprimit për zbatimin e Konventës për parandalim dhe luftë kundër dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje të Republikës së Maqedonisë së Veriut 2022

- Plani operativ për zbatimin e Konventës për parandalim dhe luftë kundër dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje të Republikës së Maqedonisë së Veriut 2021
- Raport mbi masën e zbatimit të objektivave dhe aktiviteteve të planifikuara të Strategjisë Kombëtare për Rrjetëzim, Bashkëpunim dhe reduktimin e largimit të kuadrove profesionale me arsim të lartë 2013-2020